

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Nuorten vankien ja arviointikeskuksen työntekijöiden näkemyksiä vankeusajasta ja sen mahdollisuuksista

Armila, Noora
Mäntymaa, Anttiheikki

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Yhdessä enemmän

Laurea-ammattikorkeakoulu
Laurea Tikkurila

Nuorten vankien ja arviointikeskuksen työntekijöiden näkemyksiä vankeusajasta ja sen mahdollisuuksista

Armila Noora,
Mäntymaa Anttiheikki
Rikosseuraamusala
Opinnäytetyö
Kesäkuu, 2017

Armila Noora & Mäntymaa Anttiheikki

Nuorten vankien ja arviointikeskuksen työntekijöiden näkemyksiä vankeusajasta ja sen mahdollisuuksista

Vuosi	2017	Sivumäärä	75
-------	------	-----------	----

Opinnäytetyön tavoitteena oli kartoittaa nuorten vankien ja arviointikeskuksen työntekijöiden näkemyksiä vankeusajasta ja sen mahdollisuuksista. Tavoite oli selvittää nuorten vankien tuen ja kuntoutuksen tarpeet vankeusajana sekä kuinka näihin tarpeisiin voitaisiin vastata. Opinnäytetyölle nähtiin tarve, sillä nuorille vangeille ei tällä hetkellä ole tarjolla riittävästi toimintaa Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella (ESRA). Opinnäytetyön taustalla vaikutti nuorten vankien uuden osaston suunnittelu sekä pitkään jatkunut huoli nuorten rikoksentekijöiden tilanteesta ESRA:n alueella. Opinnäytetyön tutkimuskohteena olivat Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle sijoitettujen alle 29 -vuotiaiden nuorten miesvankien sekä arviointikeskuksen työntekijöiden näkemykset.

Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, jonka aineisto kerättiin teemahaastatteluilla ja analysoitiin teemoittelua käyttäen. Opinnäytetyön teoreettisena viitekehyksenä toimi rikosseuraamusasiakkaiden kuntoutumisen ja yhteiskuntaan integroimisen sekä rikollisuudesta irrottautumisen näkökulma. Opinnäytetyön tulokset osoittavat nuorten vankien vankeusajaisen tuen ja kuntoutuksen tarpeiden olevan kokonaisvaltaisia ja liittyvän päihdeongelmaan, rikosmyönteiseen lähipiiriin sekä asunnon ja työ -tai opiskelupaikan saamiseen. Nuorten vankien kuntoutumista edistää päihteen ympäristö, liikunta, työ ja opiskelu. Opinnäytetyön tuloksia voi hyödyntää nuorten vankien parissa tehtävässä työssä sekä heille suunnatun toiminnan kehittämisessä ja suunnittelussa.

Asiasanat: nuoret rikoksentekijät, avovankilat, sosiaalinen kuntoutus, ohjelmatyö, uusintarikollisuus

Armila Noora & Mäntymaa Anttiheikki

The Views of Young Offenders and Assessment Center Workers on Imprisonment and Its Potential

Year	2017	Pages	75
------	------	-------	----

This Bachelor's thesis discusses the views of young offenders and assessment center workers on imprisonment and its potential. The overall goal of the study was to examine the needs of support and rehabilitation of young offenders during and after imprisonment. This study was ordered by Kerava Prison. The need for this study was created due to the lack of activities or rehabilitation for young offenders in Criminal Sanctions Region of Southern Finland. There also was an ongoing project to create a new department for young offenders and a long-term concern of young offenders situation in the Criminal Sanctions Region of Southern Finland, which simultaneously created a need for this study. This study was conducted as a qualitative study. The data was collected using theme interview method and analyzed with theme analysis. The theoretical framework of this survey consists of offenders' rehabilitation, desistance and integration into society. Nine young offenders and four assessment center workers were interviewed for this study.

The results show that young offenders have very comprehensive needs of support during and after imprisonment and what they often need is an apartment, a job or an education. The activities among young offenders should be based equally on support and control, personalized encounter, both motivating and activating work and on creating networks after imprisonment. A sober environment, work, studies and sports are supportive activities in young offender's rehabilitation. The results of this study can benefit the people working with young offenders. It may also help in designing and developing activities for them.

Keywords: young offenders, rehabilitation programmes, recidivism, crime detachment, penal establishments

Sisällys

1	Johdanto	7
2	Etelä-Suomen rikosseuraamusalue toimintaympäristönä	8
2.1	Rikosseuraamuslaitoksen arvot ja strategia	8
2.2	Rikosseuraamuslaitoksen toimitilojen kehittäminen.....	9
3	Yhteiskunnalliset lähtökohdat	10
3.1	Nuoret ja rikollisuus	11
3.2	Nuoret seuraamusjärjestelmässä.....	15
3.3	Suunnitelmallinen vankeusaika	16
3.4	Sosiaalisen kuntoutumisen näkökulma ja ohjelmatoiminta.....	17
4	Rikosseuraamusasiakkaiden kuntoutuminen ja yhteiskuntaan integroituminen	17
4.1	Nuorille vangeille suunnattu kuntouttava toiminta	17
4.2	What Works, RNR -malli ja Good Lives Model (GLM).....	19
4.3	Rikollisuudesta irrottautuminen	20
5	Tutkimusasetelma	22
5.1	Tutkimustavoitteet- ja kysymykset	23
5.2	Tutkimuksen toteutus	23
5.3	Tutkimusmenetelmän valinta	26
5.4	Tutkimuksen kohderyhmä	26
5.5	Aineiston keruu	27
5.6	Aineiston analyysi	29
5.7	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	30
6	Tutkimuksen tulokset	31
6.1	Nuorten vankien näkemyksiä vankeusajasta ja sen mahdollisuuksista	31
6.1.1	Nuorten vankien toiveita kuullaan arviointivaiheessa	31
6.1.2	Vankeusajan tuentarpeet ja mahdollisuudet.....	33
6.1.3	Asteittaisen vapautumisen merkitys ja epätietoisuus vapauden valmistelusta	38
6.1.4	Vapautumisen jälkeinen tuentarve sekä pelko vanhaan elämään palaamisesta	41
6.2	Arviointikeskuksen työntekijöiden näkemyksiä vankeusajasta ja sen mahdollisuuksista	44
6.2.1	Nuorten vankien erityispiirteet ja sijoittelemisen haasteet.....	44
6.2.2	ESRA:n resurssivaje ja vaikeus vastata nuorten vankien tuen tarpeisiin.....	48
6.2.3	Siviilitoimijoiden hyödyntäminen ja niihin kiinnittäminen vapauden valmistelussa	54
6.2.4	Vapautumisen hetki merkityksellinen uusintarikollisuuden kannalta ...	55
7	Johtopäätökset	56

7.1	Nuorten vankien tuen ja kuntoutuksen tarpeita palveleva vankeusaika	57
7.2	Vankeusaika rikollisuudesta irrottautumisen tukena	60
8	Pohdinta	61
8.1	Opinnäytetyön prosessin ja oman ammatillisuuden pohdintaa	61
8.2	Pohdintaa tutkimuksen eettisyydestä ja luotettavuudesta	63
8.3	Tutkimuksen hyödyllisyys ja kehittämis ehdotukset	65
	Liite 1: Haastattelukysymykset.....	70
	Liite 3: Kirjallinen suostumus haastatteluun.....	72
	Liite 4: Näyte teemoittelusta.....	73
	Liite 5: Tutkimuslupa.....	74

1 Johdanto

Opinnäytetyössä selvitetään Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen nuorten vankien ja arviointikeskuksen työntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia vankeusajasta ja sen mahdollisuuksista. Vankeusaika tähtää vangin rikollisuudesta irrottautumiseen sekä yhteiskuntaan integroitumiseen ja vankeusaikaiset mahdollisuudet voivat liittyä esimerkiksi vankien vankeusaikana suoritamiin opintoihin tai työkokemukseen. Myös muut vapautumisen jälkeistä elämänlaatua parantavat tekijät ja toiminta, kuten päihdekuntoutukseen osallistuminen, liikunta tai oman elämän ja valintojen ääreen pysähtyminen voi olla vangille mahdollisuus. Tämän opinnäytetyön tutkimuskohteena on nuorten vankien tuen ja sosiaalisen kuntoutuksen tarpeet vankeusaikana ja sen jälkeen ja millainen vankeusaika tukisi näitä tarpeita. Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys painottuu nuorten vankien kuntoutumiseen, rikosseuraamusalalla toteutettavien toimintaohjelmien teoreettisiin suuntauksiin sekä rikollisuudesta irrottautumiseen. Yhteiskunnalliset lähtökohdat liittyvät nuorten rikollisuuden ominaispiirteisiin sekä suunnitelmalliseen vankeusaikaan.

Opinnäytetyön on tilannut Keravan vankila. Opinnäytetyön idea lähti työelämän tarpeesta selvittää nuorten vankien tuentarpeet ja kuinka niihin voidaan vastata vankeusaikana. Nuorille vangeille suunniteltavan osaston luominen Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle, Keravan suljetun vankilan toiminnan lakkauttaminen loppuvuodesta 2016 sekä pitkään jatkunut huoli nuorten rikoksentekijöiden tilanteesta Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella (Rikosseuraamuslaitos 2016 f) on myös vaikuttanut tämän opinnäytetyön tekemiseen. Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella ei ole tällä hetkellä tarjolla nuorille vangeille sellaista toimintaa, joka tukisi heidän asteittaista vapautumistaan ja varmistaisi tuen ja kuntoutuksen koko vankeusajan. Vangin siirtymässä suljetusta laitoksesta avolaitokseen tarve intensiivisemmälle työskentelylle lisääntyy, sillä monella nuorella vangilla on huonot valmiudet itsenäiseen ja oma-aloitteiseen asioiden hoitoon sekä vapauden valmisteluun. Opinnäytetyön tekijöistä Mäntymaa työskentelee Keravan avovankilassa valvontapuolen henkilöstössä ja Armila on suorittanut syventävän opiskeluharjoittelunsa Keravan suljetussa vankilassa syksyllä 2016, jolloin tämän opinnäytetyön tekeminen alkoi.

Opinnäytetyön tuloksia ei ole tarkoitus sitoa vallitseviin rakenteisiin eikä suunnitella konkreettista osastoa mihinkään vankilaan. Opinnäytetyön tarkoitus on antaa tietoa nuorten vankien vankeusaikana sekä sen jälkeen ilmenevistä tuen tarpeista sekä kuinka niihin voidaan vastata. Opinnäytetyön tarkoituksena on antaa tietoa nuorille vangeille suunnatun toiminnan suunnitteluun ja kehittämiseen rikosseuraamusalalle. Opinnäytetyön tuloksia voi hyödyntää sekä nuorten vankien että nuorten parissa tehtävässä työssä.

2 Etelä-Suomen rikosseuraamusalue toimintaympäristönä

Rikosseuraamuslaitos vastaa vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta ja toimii oikeusministeriön alaisuudessa. Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteisiin kuuluu uusintarikollisuuden ehkäiseminen ja yhteiskunnan turvallisuuden lisääminen. (Rikosseuraamuslaitos 2013e.) Rikosseuraamuslaitoksen organisaatio on jaettu kolmeen rikosseuraamusalueeseen, Etelä-Suomen rikosseuraamusalueeseen (ESRA), Länsi-Suomen rikosseuraamusalueeseen (LSRA) ja Itä-Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueeseen (IPRA). Joka alueella on oma arviointikeskus (Arke) ja aluekeskus (Alke). Rikosseuraamusalueet muodostuvat yhdyskuntaseuraamus-toimistoista, arviointikeskuksesta sekä vankiloista. (Rikosseuraamuslaitos 2016d.)

Opinnäytetyömme toimintaympäristönä toimii Etelä-Suomen rikosseuraamusalue, jonka vankiloihin kuuluvat Helsingin, Keravan, Jokelan, Riihimäen, Suomenlinnan ja Vantaan vankilat. Helsingin ja Riihimäen vankilat ovat suljettuja vankiloita. Keravan ja Suomenlinnan vankilat ovat avovankiloita. Jokelan ja Vantaan vankilat ovat tutkintavankiloita ja Jokelan vankilassa sijaitsee lisäksi avo-osasto. Avovankilaan voidaan tuomita vangit, joiden katsotaan pärjäävän vaipaammissa olosuhteissa kuin suljettu vankila. (Rikosseuraamuslaitos 2013b.)

2.1 Rikosseuraamuslaitoksen arvot ja strategia

Rikosseuraamuslaitoksen työntekijät ovat sitoutuneet kunnioittamaan ihmisarvoa, kohtelevaan ihmisiä oikeudenmukaisesti, uskomaan ihmisten muutos- ja kasvumahdollisuuksiin sekä huolehtimaan, että rikosseuraamuslaitoksen toiminta on kaikille turvallista. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kaikkia edellä mainittuja arvoja noudatetaan päivittäisissä toiminnoissa sekä vuorovaikutuksessa henkilöstön välillä ja myös rikosseuraamusasiakkaiden kanssa. On tärkeää, että rikosseuraamusasiakkaita kohdellaan inhimillisesti, asiallisesti sekä tasavertaisesti ja kaikissa toiminnoissa huomioidaan myös perusoikeuksien sekä ihmisoikeuksien toteutuminen. (Rikosseuraamuslaitos 2017a.)

Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöiden tulee toimia lain mukaan ja noudattaa toiminnassaan oikeutta sekä kohtuutta. Täytäntöönpano tulee toteuttaa niin, että tuomitun yksilöllinen kasvu ja kehitys sekä rikoksettomaan elämään johtavat suunnitelmat turvataan. Täytäntöönpano tulee aina toteuttaa yhteiskunnan, henkilökunnan tai rikosseuraamusasiakkaiden turvallisuutta unohtamatta. (Rikosseuraamuslaitos 2017a.) Vankila on yhteiskunta pienoiskoossa ja vankiloiden olot tulee järjestää mahdollisimman lähelle muurien ulkopuolella vallitsevien elinolojen kanssa (1 luku 3§). Maailman muuttuessa elinot vankilan ulkopuolella kehittyvät koko ajan ja laitosten on pyrittävä vastaamaan tähän pysymällä kehityksen mukana. (Vankeuslaki 767/2005.)

Rikosseuraamuslaitoksen arvot pohjautuvat vahvasti Suomen perustuslaissa määriteltyihin arvoihin. Perustuslain mukaiset oikeudet eivät lakkaa olemasta voimassa vaikka henkilö olisikin tuomittu vankeusrangaistukseen. Suomen perustuslain mukaan lakien tulee kohdella kaikkia ihmisiä yhdenvertaisesti (6 §). Terveystila, vammaisuus, mielipide, vakaumus, ikä, alkuperä, uskonto, kieli, sukupuoli tai joku muu ihmiseen liittyvä syy ei saa olla perusteena eriarvoiseen kohteluun. Kaikki ihmiset ovat oikeutettuja elämään, koskemattomuuteen, turvallisuuteen sekä henkilökohtaiseen vapauteen eikä kuolemantuomiota, kidutusta tai ihmisarvoa loukkaavaa kohtelua tule sallia (7 §). (Perustuslaki 731/1999.)

2.2 Rikosseuraamuslaitoksen toimitilojen kehittäminen

Rikosseuraamuslaitoksen johto on yhdessä oman henkilöstönsä sekä Senaatti-kiinteistön asiantuntijoiden kanssa kehittänyt Rikosseuraamuslaitoksen vankilakonseptin eli työympäristö- ja toimitilakonseptin. Vankilakonsepti perustuu Rikosseuraamuslaitoksen strategiaan tavoitteisiin (toimitilastrategia) ja se antaa vankiloille uuden toiminta- ja toimitilamallin. Kehittämiseen on osallistunut Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstöä ja eri sidosryhmiä. Tämän lisäksi kehittämisessä on kuultu myös vankeja erilaisten työpajojen sekä heidän pitämien päiväkirjojen avulla. (Vankilakonsepti 2015.)

Vankilakonseptiin on kehitetty uusia malleja, joiden avulla tiloja ja teknologiaa voidaan hyödyntää paremmin. Myös Rikosseuraamuslaitoksen sekä Senaatin työkalutuuuriin on tarkoitus hakea muutosta. Konsepti on suunniteltu koskeväksi kaikkia Suomen vankiloita sekä koko henkilöstöä ja Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstölle tullaan antamaan koulutusta, jotta uuden konseptin tavoitteet sekä sisältö tulee ymmärretyksi. Uudisrakennuksien kohdalla konsepti antaa hyvät raamit uuden suunnittelulle ja toteutukselle. Konseptissa esitetyt erilaiset toimintamallit tullaan pilotoimaan siinä vaiheessa, kun uusia laitoksia rakennetaan tai vanhoja uudistetaan. Vankilakonseptin myötä tilojen käyttöasteet ja tulevat entistä monikäyttöisemmiksi. Myös kustannustehokkuus paranee, kun kaikilla laitoksilla on yhteinen toimintamalli. (Vankilakonsepti 2015)

Vankilakonseptin päätavoitteena on vaikuttavuus eli vähentää uusintarikollisuutta ja vankeusaikana tehtävää rikollisuutta. Konseptin tarkoitus on tehostaa tilankäyttöä ja vankien valvontaa, säästää kustannuksissa ja sen avulla pyritään lisäämään vankien kuntouttavaa omatoimisuutta. Uutta teknologiaa hyödyntämällä vankien omatoiminen liikkuminen laitoksen sisällä helpottuu. Omatoimisuus motivoi heitä oppimaan arjessa tarvittavia taitoja, elämänhallintaa ja yhteisöllisyyttä. Konseptin avulla mahdollistetaan vankien turvallisen ja hallitun siirtymisen avoimempiin laitosisolosuhteisiin ja annetaan henkilöstölle enemmän aikaa vankien kanssa tehtävään lähityöhön. (Vankilakonsepti 2015.)

Vankilakonseptista tehty loppuraportti julkaistiin 22.12.2015 ja siinä kuvataan ratkaisut neljälle eri vankilatyypille suljetusta avoimempaan. Laitokset on jaoteltu valvonnantason mukaan (A1-S2 ja jaottelu määrittelee laitoksen valvonnan intensiivisyyden. A1 luokan vankila on neljästä laitostyyppiluokasta avoimin ja S2 suljetuin. A1 ja A2 luokat tarkoittavat avovankiloita ja S1 sekä S2 suljettuja vankiloita. A1 sekä A2-luokan laitoksissa vangeilta odotetaan omatoimisuutta ja se myös mahdollistetaan. (Vankilakonsepti 2015.)

Tulevaisuuden vankiloissa vankilat voitaisiin nähdä pienoisysteiskuntana, jonka sisällä vangit osallistuisivat kaikkeen vankilassa tehtävään työhön, jota olisi esimerkiksi laitoksien perushuolto, kuten pesulat, siivous sekä ruokahuolto. Vangeille tullaan opettamaan uuden teknologian hyödyntämistä ja käyttämistä. Osastoille voisi myös sijoittaa erilliset vankipäätteet, joiden avulla vangit voisivat itse hoitaa kaiken maksuliikenteen, kanttiiniostot ja muut vangin anomukset. Vangin omaan selliin sekä yleisiin tiloihin asennettavan päätteiden avulla voisi osallistua eri koulutuksiin ja myös pitää yhteyttä lähiomaisiin. Päätteiden avulla voidaan säästää henkilökunnan aikaa, pienentää hallinnollisiin töihin kuluva aikaa sekä opettaa vankeja toimimaan oma-aloitteisesti. (Vankilakonsepti 2015.)

3 Yhteiskunnalliset lähtökohdat

Puhuttaessa rikollisuudesta tarkoitetaan tekoja, jotka on kirjattu rikos- tai muuhun lakiin rangaistavina tekoina eli kriminalisoitu. Kriminologiassa rikollisuutta voidaan kuvata myös rikoskäyttäytymisenä, joka tarkoittaa lakiin kirjattujen tekojen lisäksi yhteiskunnassa vallitsevien normien vastaista toimintaa. (Kivivuori 2008; Kivivuori 2009b, 2.) Puhuttaessa rikollisuuden kehityskulusta ja määristä tulee muistaa, että on olemassa ilmirikollisuutta (viranomaisten tietoon ja tilastoissa näkyvä rikollisuus) ja piilorikollisuutta (rikolliset teot, jotka eivät tule viranomaisten tietoon). Merkittävä osa nuorten tekemistä rikoksista on piilorikollisuutta. (Salmi 2015.) Piilorikollisuudesta saadaan tietoa kyselytutkimusten avulla, joissa sekä rikoksen uhrin, että tekijät voivat kertoa anonyymisti kokemuksistaan tai teoistaan. Kokonaisrikollisuus muodostuu sekä ilmirikollisuudesta että piilorikollisuudesta. (Salmi 2008, 6.)

Alle 18 -vuotiaan voi Rikoslain (39/1889) mukaan jättää myös tuomitsematta rangaistukseen, mikäli teko nähdään seurauksena harkinnan puutteesta. Rikoslain (39/1889) mukaan alle 18 -vuotiaana rikoksen tehneen nuoren voi määrätä nuorisorangaistukseen, mikäli muut rangaistuksen menetelmät (esimerkiksi sakot) ovat tilannetekijöiden vuoksi katsottava liian lieviksi. Nuorisorangaistuksen sisällöstä päättää yhdyskuntaseuraamustoimisto. Ellei alle 18 -vuotiaan vangin oma etu toista vaadi, tulee hänet sijoittaa vankilaan siten, että hänet pystytään pitämään erillään vanhemmista vangeista (Vankeuslaki 767/2005). Rikoslain (39/1889) mukaan alle 21-vuotiaana rikoksen tehnyt voidaan ehdollisen vankeusrangaistuksen ohella määrätä yhdyskuntaseuraamustoimiston suorittamaan valvontaan, jonka tarkoitus on voimistaa rangaistusta, mikäli se on perusteltua esimerkiksi nuoren uusintarikollisuuden ennaltaehkäisemiseksi. Vankeuslakiin

(767/2005) on kirjattu maininta, jonka mukaan vankeutta täytäntöönpannassa on huomioitava nuoren vangin ikään ja kehitysvaiheeseen liittyvät tarpeet. Kyseisellä kohdalla tarkoitetaan nuorta, joka on tehnyt rikoksensa alle 21 -vuotiaana.

3.1 Nuoret ja rikollisuus

Nuorten tekemät rikokset katsotaan usein kuuluvan nuoruuden kasvuvaiheeseen, johon liittyy kapinointia ja epävakaita aikoja. Nuorten rikollisuus voi olla ohimenevä vaihe elämässä, mutta se voi myös johtaa syrjäytymiseen ja rikoskierteeseen. (Honkatukia & Kivivuori 2006, 1.) Aalto-
nen & Kivivuori (2009, 19) ovat todenneet Moffittiin (1993) viitaten, että rikollinen käyttäytyminen voidaan jaotella joko nuoruusikään rajoittuvaan (adolescence limited) tai koko elämän kestävään (life-course persistent) vaiheeseen. Varhaisessa ikävaiheessa alkanut rikoskäyttäytyminen ennustaa koko elämän kestävästä rikollisuutta (Haapasalo 2006, Aaltosen ja Kivivuoren 2009, 19 mukaan).

Rikoksenteijät jaetaan kriminologiassa niihin nuoriin, joiden rikoksiin syyllistyminen rajoittuu pelkästään nuoruuteen, sekä niihin, joiden rikollinen käyttäytyminen jatkuu melkein koko eliniän. Nuoruuteen rajoittuva rikollisuus on yleisempää ja siinä tehtävät teot ovat usein lieviä. Koko eliniän kestävä rikollisuus on harvinaisempaa, mutta se alkaa jo varhain käytösongelmina, ja siinä rikosten tekeminen muuttuu vakavammaksi aikuisuuteen mentäessä. Hyvin pienilukui-
nen joukko nuoria tehtailee paljon rikoksia, jotkut nuoret tekevät rikoksia satunnaisesti, mutta osa nuorista ei koskaan syyllisty rikoksiin. Sukupuolten väliset erot rikoksiin syyllistymisessä ovat vähäisimmillään nuoruudessa, ja tytöt ja pojat tekevät 15-16 -vuotiaina suunnilleen saman verran lieviä rikoksia. (Salmi 2015.)

Nuoruus on jo ajanjaksona rikoksiin syyllistymiselle altista aikaa. Viranomaistietojen mukaan nuoret syyllistyvät usein ikäsäädöksiä, alkoholia -ja vapaa-ajan toimintaa koskeviin rikoksiin sekä vahingontekoihin, varkauksiin (auto) ja ryöstöihin. Nuorten osuus henkirikoksissa on vähäinen, mutta ne saavat sitäkin suuremman huomion. Nuorisorikollisuudesta merkittävä osa on piilorikollisuutta, jota on kyselytutkimuksien mukaan varastaminen (kaupasta, koulusta), vahingonteko (töhriminen, omaisuuden rikkominen), lievät väkivallanteot sekä liikenteessä korruttaminen tai päihtyneenä ajaminen. Nuorisorikollisuudelle ominaista on myös laiton musiikin jakaminen ja lataaminen netissä. Nuoreen henkilöön kohdistuva rikollisuus on usein toisen nuoren tekemää. Nuori rikoksenteijä joutuukin muita ihmisiä useammin myös itse rikoksen uhriksi. Selittävänä tekijänä on usein se, että sekä rikoksenteijä- että uhri viettävät vapaa-aikaa ja käyttävät päihteitä samoissa olosuhteissa. (Salmi 2015.)

Kivivuori (2006, 161) kuvaa sosiologisen kriminologian neljä klassista selitystä nuorisorikollisuudelle: paine-, leimaamis-, oppimis- ja kontrolliteoria. Paine-teoria selittää rikollisuuden synty-

vän, kun yksilö sosiaalistetaan tavoittelevaan vaurautta, mutta vain harva onnistuu sen tavoittelemisessa laillisin keinoin, joten yksilö turhautuu ja syntyy paine rikosten tekoon (Merton 1999, Kivivuoren 2006, 162 mukaan). Leimaamisteorian mukaan rikollisuuteen ja etenkin siitä saatuihin tuomioihin kohdistuvat sosiaaliset reaktiot aikaansaavat rikoksentekijän leimaantumisen, joka altistaa rikollisen käyttäytymisen jatkumiseen (Kivivuori 2006, 175). Yleinen kriminologinen oppimisteoria on ottanut vaikutteita behavioristisesta psykologiasta selittäessään rikollisuuden syntyvän oppimisen kautta, johon vaikuttaa ihmisen käyttäytymisen perustuminen palkitsemiseen ja rankaisemiseen. Esimerkiksi rikollisella teolla saavutettu ihailu voi edesauttaa rikollisuuden jatkumista. (Akers 2000, Kivivuoren 2006, 170 mukaan.) Kontrolliteorian mukaan lähes kaikilla ihmisillä on kyky ja halu rikkoa normeja, mutta yksilön ympärillä olevat sosiaaliset kytkökset sekä yhteiskunnan viralliset tahot ja toimet estävät heitä syyllistymästä rikoksiin. Rikollinen käyttäytyminen aiheutuu toisin sanoen sosiaalisen kontrollin puutteesta. (Kivivuori 2006, 165.)

Ympäristötekijät, kuten rikoksiin syyllistyvä ystäväpiiri, selittävät eniten nuoruuteen rajoittuvaa rikollisuutta, kun taas koko elämän kestävässä rikollisuudessa suurin painoarvo on yksilöllisillä ominaisuuksilla (Moffitt 2006, Aaltosen ja Kivivuoren 2009, 19 mukaan). Yksilön rikoskäyttäytyminen ei kuitenkaan selity ainoastaan rikollisella kaveripiirillä, vaan samankaltaisilla yksilöllisillä ominaisuuksilla varustetut henkilöt hakeutuvat tai päätyvät toistensa seuraan, ympäristöihin tai tilanteisiin, joissa rikollisuutta opitaan ja toteutetaan (Aaltonen & Kivivuori 2009, 21). Varhaisten ympäristövaikutusten merkitystä yksilön rikoskäyttäytymiselle on tutkittu ja niillä on merkitystä jo ennen lapsen syntymää, esimerkiksi äidin raskausaikaisen päihteidenkäytön on havaittu lisäävän lapsen rikosalttiutta. Syntymän jälkeen vallitsevat ympäristöolosuhteet muodostavat alttiuden rikoskäyttäytymiselle yhdessä yksilön luonnetyypin ja tilaisuusrakenteen kanssa. (Haapasalo 2006, Räsänen ym. 1999, Aaltosen ja Kivivuoren 2009, 21 mukaan.) Aaltonen ja Kivivuori (2009, 21) ovat todenneet Niemelän (2008) kohorttitutkimukseen viitaten, että lapsuuden käytösongelmat ja yliaktiivisuus vaikuttavat alkoholinkäyttöön ja sen käytöstä aiheutuviin rikoksiin myöhemmällä iällä. Aaltonen ja Kivivuori (2009, 22) viittaavat Jyväskylän pitkitäistutkimukseen ja toteavat, että lapsuuden negatiiviset tapahtumat kuten käytöshäiriöt sekä ongelmat ihmissuhteissa ja koulussa enteilevät työttömyyttä ja rikoskäyttäytymistä.

Linderborgin ja Kivivuoren (2009a, 6) mukaan yksilön rikosuran alkua, jatkumista ja sen potentiaalista loppumista voidaan tutkiskella myös elämänkulun (life course) näkökulmasta. Elämänkulun teoria tarkastelee yksilöllisten elämänkulkujen kehitystä historian sekä sosiaalisten -ja kulttuuristen viitekehysten näkökulmasta (Giele & Elder 1998, 8, Linderborgin ja Kivivuoren 2009a, 6 mukaan). Linderborg ja Kivivuori (2009a, 7) ovat todenneet Elderin (1998) painotuksiin viitaten, että elämänkulun teoriassa pääpaino on yksilön elämän merkittävimmissä sosiaalisissa tapahtumissa; milloin ja missä järjestyksessä ne ovat tapahtuneet ja kauanko ne ovat kestäneet

sekä mikä niiden vaikutus on ollut yksilön kehitykseen. Elämänkulun kehityksen kaari (trajectory) muodostuu monenlaisista siirtymisvaiheista (transitions) ja huipentumista (turning points) (Elder 1985, Linderborgin ja Kivivuoren 2009a, 7 mukaan). Linderborg ja Kivivuori (2009a, 7) ovat todenneet Farringtoniin (2005) viitaten, että elämänkulun teoria on jakautunut erilaisiin suuntauksiin. Elämänkulun teorit eivät sulje toisiaan pois, sillä enemmistö teorioista koostuu sekä muuttuvista- että muuttumattomista piirteistä (Linderborg & Kivivuori 2009a, 8). Elämänkulun teorit voidaan nähdä sekoituksena erilaisista teorioista, joissa yksilön ominaisuuksien sekä ulkoisten elementtien vaikutus saavat eri painoarvon (Blockland & Nieuwbeerta 2006, 17, Linderborgin ja Kivivuoren 2009, 8 mukaan).

Kivivuoren ja Honkatukian (2006, 345) mukaan nuorten rikollista käyttäytymistä selittää muun muassa yksilöllinen käytösalttius yhdessä ympäristön kanssa. Taloudellinen- ja sosiaalinen huono-osaisuus ja sitä kautta vanhempien alentunut kyky tai valmius huolehtia lapsesta sekä varhaiset riskitekijät, kuten lapsuusaikojen kaltoinkohtelu, ruumiillinen kuritus tai vanhempien päihdeongelma selittää myös osaltaan nuorten rikollisuutta. Nuorisorikollisuus voi johtua myös rangaistusseuraamuksista, jotka erkaannuttavat nuorta työelämästä tai parisuhteista. Nuoret voivat myös oppia rikosmyönteistä ajattelua toisiltaan tai tiedostusvälineistä.

Alkoholilla ja väkivaltarikollisuudella on vahva kytkös ja alkoholin suuri käyttö lisää väkivalta-tilanteiden riskiä, mutta se ei yksinään selitä väkivaltaisuutta vaan siihen vaikuttavat myös yksilöiden toiminta- ja ongelmanratkaisutavat, tilannetekijät sekä erilaiset kulttuurit (Takala 2015). Aggressiivisuuden lisääntyminen humalatilassa voi johtua hormonaalisista syistä sekä yksilökohtaisista ominaisuuksista ja myös alkoholin verensokeria laskeva vaikutus voi lisätä aggressiivisuutta päihtyneenä. Myös amfetamiini on kytköksissä väkivaltaisuuteen ja vaikka sen käyttö on Suomessa runsasta, on alkoholi kuitenkin isoimmassa roolissa tapahtuneissa väkivaltarikoksissa. (Storvik 2015.) Lyhytaikaisvangeille tehdyn kyselyn mukaan vain yksi vanki kymmenestä oli sitä mieltä, että alkoholilla ei ole ollut osuutta hänen tekemisissään rikoksissa. Alkoholinkäyttö rikoksia tehdessä oli ominaisinta etenkin niillä nuorilla vangeilla, joilla myös rikosura oli alkanut varhaisessa vaiheessa. (Kivivuori 2009a, 49.) Kivivuoren ja Honkatukian (2006, 343) mukaan alkoholin osuus nuorten tekemistä väkivaltarikoksista on kahdessa kolmesta tapauksesta, kun taas varkauksissa vain yksi tapaus kymmenestä tapahtuu päihtyneenä.

Rikollisesta käyttäytymisestä seuraa negatiivisia vaikutuksia, kuten työttömyyttä ja erkaantumista koulutuksesta sekä seurustelusuhteista. Rikollisuus ja syrjäytyminen kulkevat siis käsi kädessä, ja rikoksia torjumalla voidaan vaikuttaa myös syrjäytymiseen, riippumatta keinoista, joilla rikollisuutta pyritään vähentämään. (Aaltonen & Kivivuori 2009, 23.) Kriminologiassa sosiaalisen huono-osaisuuden ja rikosalttiuden välillä on havaittu selvä yhteys, jonka mukaan syrjäytyminen lisää rikollisuutta ja rikollisuus lisää syrjäytymistä. Nuorten syrjäytymisen on havaittu johtuvan enimmäkseen rikoskäyttäytymisestä ja kaikki toimenpiteet, jotka vähentävät

nuorten rikollisuutta ehkäisevät myös syrjäytymistä. (Kivivuori 2009b, 3.) Yhteiskuntatieteiden näkökulmasta syrjäytyminen nähdään monen tapahtuman tuloksena, jossa huono-osaisuus kasaantuu ja yksilö erkaantuu yhteiskunnasta normaalina pidetyn elämän ulkopuolelle. Näiden lisäksi kriminologinen tutkimus määrittelee syrjäytymisen tapahtumaksi, jossa yksilön yhteys heikentyy tai katkeaa keskeisiin instituutioihin, kuten työelämään, perheeseen ja kouluun. (Kivivuori 2009b, 3.) Lapsuuden negatiiviset tapahtumat ja vaikeudet myöhemmin elämässä kertyvät usein samoille henkilöille enteillen syrjäytymistä (Rönkä 1999, Aaltosen ja Kivivuoren 2009, 22 mukaan).

Suomessa nuorten rikollisuudesta saadaan tietoja viranomaisilta, tutkimusrekistereistä sekä kokonaisrikollisuuden tutkimuksista (kyselytutkimukset). Viranomaistilastot kattavat ainoastaan poliisin, syyttäjän ja tuomioistuintilastoihin kirjatut rikokset eli ilmirikollisuuden. Tutkimusrekisterit saadaan viranomaistilastoista, mutta ne luodaan tutkimusta varten, jonka vuoksi tutkimusrekistereissä oleva tieto on spesifimpää kuin virallisesti julkaistuissa tilastoissa. Kokonaisrikollisuuden hahmottamiseksi tarvitaan edellä mainittujen lisäksi kyselytutkimuksia, joissa myös piilorikollisuus tulee ilmi. (Kivivuori 2009b, 7-8.)

Kokonaisrikollisuutta tutkivia kyselytutkimuksia ovat esimerkiksi Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen toteuttama kutsuntatutkimus ja nuorisoriikollisuuskysely (kansallinen ja kansainvälinen) sekä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen toteuttama kouluterveyskysely (Salmi 2008, Kivivuoren 2009b, 8-9 mukaan). Näiden lisäksi Poliisiammattikorkeakoulu ja Nuorisotutkimusseura ovat yhteistyössä toteuttaneet lasten ja nuorten väkivaltakokemuksiin keskittyvää uhritutkimusta (Fagerlund & Peltola 2014). Kivivuoren (2006, 17-18) mukaan nuorten tekemien rikosten osuus piilorikollisuudessa on niin merkittävä, ettei viranomaisilta peräisin olevista tilastoista pystytä analysoimaan sen kehitystä. Rikollisuuden luonteen ja lukujen kuvailun vaikeus liittyy piilorikollisuuteen, joka ei tule näkyväksi viranomaistilastoissa. Rikoskäyttäytymisen tilastollisia muutoksia voi selittää muutokset rikollisessa käyttäytymisessä, mutta myös muutokset sosiaalisessa kontrolloinnissa.

Salmen (2015) mukaan nuorten kokonaisrikollisuus ei ole kasvanut oleellisesti pitkällä aikavälillä, mutta rikosentekijöitä on viranomaistoiminnan tehokkuuden lisääntymisen johdosta jäänyt enemmän kiinni. Kyselytutkimusten mukaan nuorten tekemien omaisuusrikosten määrä on laskenut vuoden 1995 jälkeen, mutta väkivaltarikosten ja laittomien päihteidenkäytön määrä on pysynyt suunnilleen samana. Poliisitilastojen valossa alaikäisten tekemät vakavat väkivallanteot ja henkirikosten määrä on säilynyt matalalla tasolla 1980-luvulta lähtien. Suomalaisnuorten tekemien rikosten määrä on samalla tasolla muihin Pohjoismaihin verraten ja Euroopan tasolla keskiluokkaa tai sen alle. Näsin (2016, 28-29) vuoden 2016 nuorisoriikollisuuskyselyn (NRK) päätuloksista tekemän katsauksen mukaan nuorten (15-16 vuotiaiden) rikollinen käyttäy-

tyminen on lähtenyt laskuun. Tätä osaltaan selittää muutokset sosiaalisessa kontrollissa (esimerkiksi madaltunut ilmoituskynnys rikosten osalta sekä lisääntynyt tekninen ja fyysinen valvonta) ja nuorten kielteisempi suhtautuminen rikoksiin. Lisäksi alkoholin vaikutuksen alaisena tehdyt rikokset vähenivät vuonna 2016.

3.2 Nuoret seuraamusjärjestelmässä

Honkatukian ja Kivivuoren (2006, 1) mukaan tehty rikos, vaikka ollen sama, nähdään vakavampana nuoren kuin aikuisen tekemänä. Nuorille rikoksenteijöille on olemassa lain edessä erityisiä toimenpiteitä rangaistuksia määrättäessä ja niiden olemassaolo argumentoidaan nuoruuden ikävaiheen ajattelemattomuudella. Nuoret rikoksenteijät on otettu huomioon Suomen seuraamusjärjestelmässä lähinnä viranomaistaholta tulevan tuen saatavuudella sekä elämäntapahtuminen tutkiskelulla seuraamuksia määrättäessä (Lappi-Seppälä 2002, 291-294, Honkatukian ja Hinkkasen 2009, 41 mukaan). Nuorille rikoksenteijöille on luotu vaihtoehtoisia rangaistustapoja 1990 -luvulta lähtien, kuten nuorisorangaistus, yhdyskuntapalvelu ja sovittelu. Rangaistusten sisältöön kuuluu sekä kuntouttavaa aktiviteettia että oikeuslaitoksen ja sosiaaliviranomaisten yhteistoimintaa. Vaihtoehtoisten rangaistustapojen on katsottu vähentävän rikollisuuden jatkumista, sillä nuoria ei lähtökohtaisesti haluta asettaa vankeusrangaistukseen sen haittavaikutusten takia. (Lappi-Seppälä 2002, 294-296, 303-302, Nuotio 2004, Honkatukian ja Hinkkasen, 2009, 41 mukaan.)

Oikeudellisesti katsotaan, että aikuiselle säädetyt rangaistukset tuovat haitallisia vaikutuksia lapsille ja nuorille, joiden rikollisuus katsotaan osittain ohimeneväksi ja elämänvaiheeseen liittyväksi häiriökäyttäytymiseksi sekä harkitsemattomuudeksi, ja jonka vuoksi heitä kohdellaan lievemmin kuin aikuisia rikoksenteijöitä. Lasten ja nuorten rikolliset teot ovat usein myös lievempiä kuin aikuisten, eivätkä he ole ehtineet uusia rikoksiaan (verraten vanhempiin rikoksenteijöihin), jonka vuoksi rangaistuksetkin ovat lievempiä. Suomessa rikosoikeudellinen vastuu alkaa 15 vuotiaana. Alle 15 -vuotias on oikeuden edessä lapsi, eikä hän ole rikosoikeudellisessa vastuussa teoistaan. Lasten tekemistä rikoksista on kuitenkin mahdollista tehdä esitutkinta ja lapsikin on vahingonkorvausvelvollinen. Lasten rikosasioissa käytetään lastensuojelulain mahdollistamia keinoja ja rikosten sovittelua. (Niemi 2014.)

Kaikkia alle 21 -vuotiaita rikoksenteijöitä tuomittaessa noudatetaan kevyempää rangaistusasteikkoa. Laissa on kuitenkin eniten lievennyksiä 15-17 -vuotiaille rikoksenteijöille. Esimerkiksi 15-17 -vuotiaita nuoria ei voida tuomita vankilaan, ellei siihen ole erityisen painavia syitä tai ellei nuori ole syyllistynyt rikokseen, josta voidaan määrätä enemmän kuin 2 vuotta vankeutta. 15-17 -vuotiaille ei myöskään voida tuomita elinkautista vankeusrangaistusta. Alle 17 -vuotiailla syyttämättä jättäminen laitetaan usein nuoruuden piikkiin tai koska rikosenteke on ollut vähäinen tai rikos on jo sovitettu sovittelun keinoin. (Niemi 2014.) Alle 21 -vuotiaina vankeusran-

gaistukseen tuomitut suorittavat tuomiostaan vankilassa vain puolet ja ensimmäistä kertaa vankilaan tuomitut vain yhden kolmanneksen. Alle 20 -vuotiaiden nuorten rikosoikeudellisista seuraamuksista noin 20 prosenttia määrätään tuomioistuimessa ja loput sen ulkopuolella. Yleisin määrätty seuraamus alle 20 -vuotiailla rikoksenteijöillä on sakko. (Niemi 2014.)

3.3 Suunnitelmallinen vankeusaika

Vankeuslain (767/2005) mukaan vankeuden täytäntöönpanon yksi tavoitteista on vangin tukeminen rikoksettoman elämäntavan -ja hallinnan sekä yhteiskuntaan integroitumisen osa-alueilla. Vangille laaditaan rangaistusajan suunnitelma (ransu), joka sisältää rangaistuksen suorittamiseen liittyvät yksilölliset tavoitteet sekä vapautumiseen ja ehdonalaiseen vapauteen liittyvät seikat. Rangaistusajan suunnitelman sisältöön vaikuttaa vangin elämästä tiedossa olevat asiat, kuten rikollisuus, toimintakyky ja muut vangin olosuhteisiin liittyvät tiedot.

Sijoittajayksikössä pitkäaikaisille vangeille laaditaan rangaistusajan suunnitelmaa varten riski- ja tarvearvio, jonka tarkoitus on tarkastella niitä tekijöitä, joihin puuttumalla kyseisen vangin rikollisuutta voitaisiin jatkossa vähentää. Riski- ja tarvearviossa vangin koulutukseen, työelämään ja elämän- tai toimintakykyyn liittyviä haasteita yritetään ratkaista kohdistamalla hänet sellaisiin vankilan toimintoihin, jotka tukisivat näitä haasteita. (Rikosseuraamuslaitos 2015 c.)

Rangaistusten täytäntöönpanon tulee edistää vangin rikoksetonta elämää ja yhteiskuntaan integroitumista sekä estää rikosten teko vankeusaikana. Täytäntöönpanon tulee olla turvallista niin vangille, henkilökunnalle kuin yhteiskunnallekin. Vankien henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua ja tästä vastaa täytäntöönpanosta vastaava viranomaislainen. Ainoa rangaistus vankeusaikana on vapauden menettäminen, jonka haittoja pyritään ehkäisemään. Vankeuden täytäntöönpanon ei tule aiheuttaa muita rajoituksia kuin laissa on säädetty. Vankilan olot pyritään siksi järjestämään normaalisuusperiaatteen mukaisesti vastaamaan yhteiskunnassa vallitsevia oloja, jossa on mahdollisuus terveydenhoitoon ja toimintakyvyn ylläpitämiseen. (Vankeuslaki 767/2005.)

Vangeille kuuluvat samat perus- ja ihmisoikeudet kuin muillekin ihmisille ja he ovat lain edessä yhdenvertaisia (Myhrber 2012, 32 - 33). Vankien kohtelun tulee olla oikeudenmukaista ja heidän ihmisarvoaan kunnioittavaa. Ilman perusteltavaa syytä vankeja ei pidä laittaa eriarvoiseen asemaan etnisen tai kansallisen alkuperän, rodun tai ihonvärin, iän, sukupuolen, kielen, terveydentilan tai vammaisuuden, perhesuhteiden, sukupuolen, sukupuolisen suuntautumisen, iän, yhteiskunnallisen mielipiteen, uskonnon, ammatillisen tai poliittisen toiminnan tai jonkin muun henkilökohtaisiin ominaisuuksiin liittyvien syiden perusteella. (Vankeuslaki 767/2005.)

3.4 Sosiaalisen kuntoutumisen näkökulma ja ohjelmatoiminta

Sosiaalisessa kuntoutuksessa yhdistyy toiminnallisen sekä yksilöllisen tuen palvelut ja sitä järjestetään sosiaaliohjauksen ja sosiaalityön keinoin. Sosiaalisen kuntoutuksen tarkoituksena on selvittää asiakkaan kuntoutustarve ja toimintakyky, yhteen sovittaa eri kuntoutuspalvelut sekä neuvoa ja ohjata asiakkaita kuntoutukseen liittyvissä asioissa. Näiden lisäksi asiakkaat saavat valmennusta elämänhallintaan ja arkipäivän taitoihin. Asiakkaan vuorovaikutussuhteita voimistetaan ryhmätoiminnan sekä tuen avulla, ja heitä tuetaan kaikissa kuntoutusta edistävissä toimenpiteissä. Sosiaalista kuntoutusta käytetään myös silloin, kun halutaan tukea nuorten sijoittumista työhön, työkokeiluun, kuntoutus- ja työopajapaikkaan, sekä tuetaan nuoria, jotta näiden keskeyttämiä ilmaantuisi mahdollisimman vähän. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.)

Toimintaa toteutetaan eri vankiloissa eri tavoin ja kaikella tarjottavalla toiminnalla on kuntouttava vaikutus. Vangeilla on mahdollisuus osallistua työtoimintaan ja erilaisiin kuntouttaviin ohjelmiin sekä opiskeluun. Työtoiminnot sijoittuvat muun muassa puu- ja metalliteollisuuteen, maatalouteen, rakennus- ja pakkaustyöhön tai ylläpito- ja korjaustöihin. Normaalisuusperiaatteen mukaisesti vangilla on oikeus opiskeluun. Vankiloissa on mahdollista suorittaa niin peruskoulu, -lukio ja ammattiopintoja mahdollisuuksien mukaan. (Rikosseuraamuslaitos 2013d.) Merkittävällä osalla vangeista on päihdeongelma. Vankiloissa tehtävä päihdetyö koostuu päihdekuntoutuksesta-, hoidosta- ja valvonnasta. Päihdetyötä tehdään niin yksilöllisesti kuin ryhmissä. Vankiloissa on tarjolla erilaisia päihdekuntoutusohjelmia, päihdeettömiä osastoja ja vertaistukiryhmiä. (Rikosseuraamuslaitos 2013c.)

4 Rikosseuraamusasiakkaiden kuntoutuminen ja yhteiskuntaan integroituminen

Sosiaalista kuntoutusta voidaan tehdä monin eri tavoin ja työmuotoja ovat mm. suunnitelmallinen työskentelymalli, psykososiaalinen työ, verkostoyhteistyö, moniammatillinen työ, asiakkaan työllisyyden tukeminen ja yhteistyö hänen oman lähiverkostonsa kanssa. Sosiaalisessa kuntoutuksessa ihmisen voimavaroja aktivoidaan yksilö- ja parityönä sekä moniammatillisena yhteistyönä, jolloin mukana on myös muiden organisaatioiden ammattilaisia. Toimivuuden näkökulmasta katsottuna sosiaaliselle kuntoutukselle tyypillisiä elementtejä ovat luottamuksellisen suhteen luominen, työntekijän oikeanlainen suhtautuminen, asiakaskeskeisyys sekä kohdeherkkyys, persoonallisuus, asiakkaan oma motivaatio ja hänen sitoutumisensa kuntoutukseen. (Hinkka, Koivisto & Haverinen 2006, 35.)

4.1 Nuorille vangeille suunnattu kuntouttava toiminta

Keravan avovankilassa toimii 18-29 -vuotiaille miesvangeille suunnattu 6-paikkainen WOP-osasto. WOP-osaston kuntoutus perustuu tiiviiseen yksilö- ja yhteisökuntoutukseen sekä koepäiväpaudessa että siviilissä jatkuvaan palvelunohjaukseen. WOP-osaston tavoitteena on kehittää

vankien päihteettömyyttä ja rikoksettomuutta tukevia taitoja ja osaston vangit sitoutuvat osallistumaan viikko-ohjelmaan, johon kuuluu työskentelyä kahtena päivänä viikossa sekä ryhmä- ja yksilömuotoista työskentelyä kolmena päivänä viikossa. Osastolla pyörivistä vakituista ohjelmista on syytä mainita ainakin päihteettömyyteen ja rikoksettomuuteen tähtäävä Kalterit taakse-kurssi sekä sen lisäksi osastolla toimii erilaisia ryhmiä ulkopuolisten toimijoiden (esimerkiksi Aggredi ja Irti huumeista Ry) vetäminä. (Luokkanen 2017.)

WOP-ohjelman toiminta muodostuu osastokuntoutuksesta sekä vangeille vapautumisen jälkeen annettavasta tuesta ja ohjelman avulla nuoria vankeja voidaan tukea koulutukseen ja työelämään hakeutumisessa (Granfeltin 2008, 3). Osaston toiminta sisältää vankien kanssa tehtävää yksilö-, ryhmä- ja yhteistyötä sekä työntekijöiden riittävää läsnäoloa ja työntekijät tukevat vankeja esimerkiksi päihdeidenkäytön lopettamiseen, toimeentuloon ja asumiseen liittyvissä asioissa. (Granfelt 2008, 95.) WOP-ohjelma sopii erilaisiin laitosisolosuhteisiin ja sen toiminta painottuu päihdekuntoutukseen sekä vapauteen valmentamiseen (Granfelt 2008, 98).

Osastolle voivat hakeutua sellaiset Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella asuvat vangit, joilla on halua päättää oma rikos- ja päihdekierre sekä saada uusi suunta omalle elämälleen. Vangit itse hakevat osastolle ja WOP-työryhmä haastattelee hakijat sekä tekee valintapäätökset. WOP-osastolla sitoudutaan päihteettömyyteen mutta korvaushoito ei ole este osastolle hakeutumiselle. Osaston päivittäistä toimintaa pyörittää kaksi ohjaajaa ja työryhmään kuuluu heidän lisäksi kaksi vartijaa sekä rikosseuraamusesimies. Vartijat hoitavat osaston päihdevalvonnan ja osallistuvat toimintaan silloin kun pystyvät irrottautumaan muista tehtävistä. WOP-osasto toimi ennen Keravan suljetussa vankilassa mutta laitoksen sulkemisen takia toiminta siirrettiin avovankilan puolelle. Erona suljetun vankila toimintaan on se, että avolaitoksessa WOP-osaston vangit ovat tekemisissä vankilan muiden vankien kanssa, käydessään esimerkiksi ruokalassa, kuntosalilla tai saunassa. Avolaitoksessa osaston yhteisöllisyys ja yhteishenki rakentuvat muilla keinoilla, esimerkiksi valikoimalla osastolle sellaisia vankeja, joilla on samansuuntaiset tavoitteet sekä muutosmotivaatio ja yhteisen tekemisen kautta. Säännöllinen päihdevalvonta tukee kuntoutumista ja tuo osastolle kuntoutusmyönteisen hengen. (Luokkanen 2017.)

Vantaan vankilassa toimii alle 21-vuotiaille miespuolisille tutkintavangeille suunnattu 12-paikkainen nuoriso-osasto. Osastolla on oma nuorten erityistarpeita huomioiva päiväjärjestys ja osastolle voidaan sijoittaa myös alle 18-vuotiaita. Osastolla tehdään GLM-mallin mukaista kuntoutustyötä yksilötyön ja ryhmätyöskentelyn keinoin. Osaston toiminnassa painotetaan arkitaitoja, elämänhallintaa, itsehoitoa, ryhmässä toimimisen taitoja ja vankien yksilölliset tarpeet huomioidaan mahdollisuuksien mukaan. Osastolle ei sijoiteta siveellisyysrikoksiin syyllistyneitä vankeja eikä vankeja, joista on esimerkiksi tehty ilmoituksia muihin kohdistuneesta väkivallasta tai muusta kielletystä toiminnasta. Osaston nuorten kokonaisvaltaisesta asioinnista vastaa kaksi

ohjaaaja mutta he eivät työskentele osastolla kokopäiväisesti ja ohjaajajärjestelmän lisäksi liikunnan-ohjaaja ohjaa osaston vankien liikuntaa viikoittain. (Issakainen 2017.)

4.2 What Works, RNR -malli ja Good Lives Model (GLM)

Suomessa alettiin 1990-luvun lopusta alkaen suunnata vankitoimintoja kohti yksilöllisempää kuntoutusta, jonka tavoitteena oli muuttaa rikollista käyttäytymistä ja vähentää uusimisriskiä. Vankeinhoidossa aloitettiin erilaisia kuntoutus- ja toimintaohjelmia päihderiippuvaisille sekä seksuaali- ja väkivaltarikollisille. Kriminaalipolitiikassa alettiin keskustelemaan siitä, onko vankeuden aikaisella toiminnalla vaikutusta uusintarikollisuuteen tai rikolliseen käyttäytymiseen ylipäänsä ja millaisilla toiminnoilla, ohjelmilla ja interventioilla voidaan vaikuttaa uusintarikollisuuteen. Mallina käytettiin muissa maissa, kuten Yhdysvalloissa, Kanadassa ja Britanniassa, hyväksi havaittua What Works -ajattelua, jolla pyritään vaikuttamaan uusintarikollisuuteen. (Bonta 2010 ja Lavikkala 2011, Tynin ja Blomsterin 2012, 623 mukaan.)

What Works -suuntaus ei varsinaisesti ole kriminologinen teoria vaan käytännönläheinen lähestymistapa toimenpiteille, joiden tarkoitus on uusintarikollisuuden vähentäminen ja rikoksentehtäjäkijöiden kuntouttaminen. What Works -suuntaus ja sen periaatteet ovat toimineet 1990-luvun lopulta lähtien ohjeistuksellisenä suuntana rikoksentehtäjäkijöille suunnatuissa toimintaohjelmissa. (Tyni 2015, 53.) Yksi tärkeimmistä What Works -suuntauksen sovelluksista on RNR -malli, Risk-Need-Responsivity -malli (Andrews 1990, Tynin 2015, 59 mukaan). RNR -mallin näkemyksen mukaan käyttäytyminen on oppimistulos sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja rikollinen käyttäytyminen on opittua, joten sen voi myös oppia pois tai omaksua tilalle uudenlaisia käyttäytymismalleja. Muutokseen pyritään vaikuttamaan kognitiivis-behavioraalisten menetelmien avulla. (Tyni 2015, 59.)

Lavikkala (2011, 96) kertoo McGuireen ja Priestleyyn (1995) viitaten, että vaikuttavan rikosseuraamustyön lähtökohdaksi on määritelty kuusi What Works -ajattelussa käytettyä pääperiaatetta: riski-, tarve-, vastaavuus- sekä integriteettiperiaate, yhdyskuntaperusteisuus ja multimodaalisuus. Riskiperiaatteessa väliintulon voimakkuus vastaa rikoksentehtäjän riskitasoa. Tarveperiaatteen mukaan toimintaohjelmissa tulee keskittyä kriminogeenisiin tarpeisiin, eli piirteisiin tai ongelmiin, joilla on välitön vaikutus rikolliseen käyttäytymiseen. Vastaavuusperiaatteen mukaan ohjelmien toimivuus paranee huolehdittaessa siitä, että työntekijöiden ja rikoksentehtäjäkijöiden oppimistyyliä vastaavat toisiaan.

Integriteettiperiaatteen mukaan menetelmien tulee vastata ennalta määriteltyjä tavoitteita. Osaavaa henkilökuntaa tulee olla riittävästi sekä suunnitellusti seurata ja arvioida toteutusta. Yhdyskuntaperusteisuudessa suositaan ohjelmien toteutusta normaaleissa elinoloissa, mutta se ei poissulje ohjelmien vaikuttavuutta laitosoissa. Multimodaalisuuden mukaan vaikuttavat ohjelmat vastaavat useaan ongelmaan ja opetus on usein keskittynyt taitosuuntautuneisuuteen,

ja niissä nojataan kognitiivisiin, behavioraalisiin tai kognitiivis-behavioraalisiin keinoihin. (Lavikkala 2011, 96, McGuiren ja Priestleyn 1995 mukaan.)

RNR -malli keskittyy nimensä mukaisesti riski-, tarve -ja vastaavuusperiaatteisiin. RNR -mallin mukaan riskiperiaatetta noudatettaessa väliintulon voimakkuuden tulee vastata rikoksentekijän riskitasoa, sillä väärin kohdennettu puuttumisen taso voi olla uusintarikollisuutta nostava tekijä. Esimerkiksi matalan uusimisriskin omaavalle rikoksentekijälle suunnattu liian voimakas väliintulo voi lisätä henkilön uusimisriskiä. Vankilatyöskentelyssä tulee keskittyä tarveperiaatteen mukaisiin dynaamisiin kriminogeenisiin tarpeisiin (rikollismyönteiset asenteet, seura, arvot ja käytös), jotka myötävaikuttavat rikollisuuteen. Rikoksentekijöiden kanssa on suositettava oikein kohdennettuja, rationaalisia ja aktivoivia työskentelytapoja ja väliintulot toimivat parhaiten, kun rikoksentekijöiden ja työntekijöiden työskentelytavat vastaavat toisiaan (vastaavuusperiaate). (Lowencamp 2006, Andrews & Bonta 2006, McGuire ym. 2008, Andrews & Bonta 2010, Bonta & Andrews 2010, Lavikkala 2011, Latessa 2011, Tynin & Blomsterin 2012, 623 mukaan.)

RNR -malli on ollut yksi rikosseuraamusalan käytetyimmistä teorioista ja 2000 -luvun alusta lähtien sen ohelle on noussut myös muita teorioita, kuten GLM -malli (Good Lives Model) eli Hyvän elämän malli. Mallin mukaan yksilön toiminta perustuu aktiivisuuteen ja päämääriin. GLM -mallissa rikoksentekijän voimavaroja (sisäisiä ja ulkoisia) vahvistamalla ja kehittämällä saadaan hänet elämään elämää, joka on hänelle itselleen mielekästä ja tyydyttävää sekä yleisesti hyväksyttävää. Tärkeässä osassa on rikoksentekijän ja työntekijän yhteistyö kuntoutuksessa sekä hyvää elämää rakennettaessa. GLM -mallia on käytetty erityisesti seksuaalirikollisten kuntoutuksessa. (Ward ym. 2012; Purvis ym. 2011, Tynin 2015, 64-66 mukaan.)

GLM -mallin mukaan mielekäs elämä sisältää 11 ensisijaista tarvetta (primary goods): hyvä elämä, tietämys, onnistumiset työssä, onnistumiset vapaa-ajalla, itsemääräämisoikeuden säilyttäminen, sisäinen rauha, ihmissuhteet, yhteisöllisyys, hengellisyys, nautinto ja luovuus. (Ward ja Gannon 2006, 79, Fortunen, Wardin ja Printin 2014, 412 mukaan.) Jokainen tavoittelee näitä tarpeita, mutta yksilön tärkeimmät arvot ja päämäärät määrittelevät niiden yksilöllisen merkityksen. Tarpeet muodostavat yksilölle suoran tai epäsuoran kokonaisuuden tai elämänsuunnitelman ja tavan elää, jolla hän pyrkii sitä toteuttamaan. (Ward ym. 2012; Purvis ym. 2011, Tynin 2015, 65 mukaan.)

4.3 Rikollisuudesta irrottautuminen

Desistanssi (desistance) tarkoittaa rikollisuudesta irrottautumista ja se on enemmänkin teoria-suuntaus tai osa laajempaa tutkimusperinnettä kuin yksittäinen teoria (Farrington 2007, Tynin 2015, 66 mukaan). Maruna & Farrall 2004, Healy (2010, 60) ja McNeill (2006) ovat todenneet, että desistanssi voidaan nähdä joko rikoksista pidättäytymisenä (primaaridesistanssi) tai tilana,

jossa rikollinen käyttäytyminen jätetään pysyvästi taakse ajan myötä (sekundaaridesistanssi) (Viikki-Ripatti 2011, 199). Linderborg ja Kivivuori (2009a, 12) kuvaavat teoksessaan Laubin ja Sampsonin (2003, 115, 150-151, 197-198) elämäntutkimusta, jonka mukaan miespuoliset rikoksentekijät voidaan jakaa kolmeen pääryhmään; rikollisuudesta irtaantujiin (desisters), rikollisuuteen juuttuneisiin (persisters) ja ajoittaiseen rikollisuuteen syylistyneisiin (intermittent offending). Tutkimuksessa kuvatut rikollisuudesta irtaantujat olivat syylistyneet omaisuus- ja väkivaltarikoksiin alle 18-vuotiaina, mutta päässeet irti rikollisuudesta. Rikollisuudesta irtaantuminen perustui positiiviseen käännekohtavaikutukseen ja yksilölliseen toimintaan, jota jokin ulkoinen tapahtuma tai instituutio oli tukenut. Olennaista rikollisuudesta irtaantumisessa oli yksilön motivaatio yhdistettynä esimerkiksi armeijaan tai avioliittoon, joka vaihtoi ympärillä olevan sosiaalisen rakenteen.

Rikollisuuteen juuttuneet olivat elämäntapatutkimuksen mukaan syylistyneet väkivaltarikoksiin koko elämänsä ajan eivätkä olleet pystyneet käyttämään hyväkseen instituutioiden tarjoamia muutosmahdollisuuksia. Päihteet olivat rikollisuraan juuttuneiden keskeisin ongelma. Päihteiden käyttö näyttäytyi rikollisen käyttäytymisen jatkumisena sekä ongelmina sopeutua normaaliin elämään (työ, parisuhde). Tutkimuksessa ajoittaiseen rikollisuuteen syylistyneillä oli piirteitä sekä rikollisuralta irtaantujilta, että rikollisuuteen juuttuneilta. Ajoittaiseen rikollisuuteen syylistyneillä oli kuitenkin enemmän normaaliin elämään liittyviä positiivisia käännekohtavaikutuksia kuin rikollisuuteen juuttuneilla, mutta ongelmia päihteidenkäytössä sekä rikosmyönteistä ajattelua, mikä esti heitä kokonaan irtaantumasta rikollisuudesta. (Laub ja Sampson 2003, Linderborgin ja Kivivuoren, 2009a, 13-14 mukaan.)

Tyni (2015, 67) on todennut Hearnin (2010), Marunaan & Farralliin (2004) ja Matzaan (1964) viitaten, että Sheldon ja Eleanor Glueckin tutkimuksissa (1950, 1974) todettiin rikollisen käyttäytymisen hiipuvan aikuistumisen myötä, kun yksilö kehittyy ja kasvaa ihmisenä, ja rikollinen käyttäytyminen aikuisuudessa on merkki aikuistumisen viivästymisestä tai siihen liittyvistä ongelmista. Kriminologian tutkimuskentällä ollaan samaa mieltä siitä, että ikä ja rikollisuus ovat yhteydessä toisiinsa ja tehtyjen rikosten määrä on korkeimmillaan nuorena ja varhaisaikuisuudessa. Rikollisuudesta irrottautuminen nähdään vaiheittaisena ja muuttuvana prosessina, johon sisäiset ja ulkoiset tekijät vaikuttavat. Yksilöllisten ominaisuuksien ja taustatekijöiden lisäksi ulkoiset (rakenne-, tilanne- ja kulttuuriset) tekijät vaikuttavat valintoihin yhtä lailla. (Healy 2010, Viikki-Ripatin 2011, 200 mukaan.) Kuusela (2015, 49-50) on todennut Marunaan (2001, 97-98) viitaten, että pysyvästi rikollisuudesta irrottautuneet ajattelevat optimistisesti ja uskovat omiin mahdollisuuksiinsa. Rikollisuuteen juuttuneilla ei tehtyjen tutkimusten mukaan ole ollut uskoa omiin vaikutusmahdollisuuksiin omassa elämässään tai että asiat voisivat muuttua (LeBel ym. 2008, 136, Kuuselan 2015, 49 mukaan).

Linderborg (2009, 131-132) kuvaa lyhytaikaisvankien tutkimuksessa havaittuja rikollisuudesta irrottautumista tukevia asioita. Etenkin varhain rikollisuransa aloittaneilla rikoksista irrottautumisen taustalla oli uupumista rikollisuutta kohtaan. Rikollisuus oli heidän mukaansa alkanut edellyttää ammattimaisuutta sekä muuttunut häijyymäksi. Katuminen lähinnä oman elämän hukkaamisesta oli tyypillistä etenkin varhain rikosuransa aloittaneille ja useasti vankilassa olleille, joille katumus tuli vankilauran myöhemmässä ajankohdassa. Myös päihdehoitoon hakeutuminen koettiin rikollisuudesta irrottautumista edistäväksi, etenkin niissä tapauksissa, kun hoitoon hakeuduttiin omasta tahdosta, ja kun omaa rikollisuutta ja päihteidenkäyttöä oltiin muutenkin alettu kummastella ja pohtia (Linderborg 2009, 133).

Päihdehoidon saavuttamattomuus oli syntynyt ongelmaksi niille, jotka olivat saaneet rikoksista irrottautumisen aluilleen. Yllättävä retkahtaminen päihteisiin oli usean tutkimuksessa haastatellun vangin kokemus ja rikoksista irrottautuminen koettiin vaivattomaksi vankeudessa. Retkahtaminen tapahtui monen vangin kohdalla vapautteen päästessä joko ennemmin tai myöhemmin, ja se liittyi usein yksilökohtaisiin taipumuksiin tai parisuhteen tai työn senhetkiseen tilanteeseen vangin vapautumishetkellä. (Linderborg 2009, 135-136.) Linderborg (2009, 136) on kuvannut Goffmaniin (1961, 73) viitaten vankien vankilasta vapautumiseen liittyvää ahdistusta ja diskulturaatiota, eli mukautumista vankilan oloihin, sääntöihin ja ei-aktiiviseen vangin rooliin. Tällaisen laitostumisen kontrasti vapautteen on vangille liian suuri kestää ja syntyy avuttomuutta, joka voi johtaa retkahtamiseen ja vankilassa alkaneen rikollisuudesta irtaantumisen katkeamiseen.

Syy rikollisuudesta irrottautumisen vaikeuteen liittyy suurimmalla osalla vangeista rikolliseen ystäväpiiriin ja hankaluuksiin päästä siitä eroon tai ylipäättään olla hakeutumatta rikollisten pariin, vaikka rikoksista irrottautuessa muuttaisi toiselle paikkakunnalle (Linderborg 2009, 137). Etenkin varhain rikosuransa aloittaneilla rikollisuudesta irrottautuminen saattoi kantaa vankilasta vapautumisen jälkeiseen aikaan perhesuhteiden tai perheen perustamisen vuoksi, mutta nekään irtaantumisyriykset eivät kantaneet kauaa, ellei suhteita luotu perheen lisäksi muualle yhteiskuntaan (Linderborg 2009, 138). Vankien työllistyminen on hankalaa vapautumisen jälkeen johtuen useimmiten rikosrekisteristä tai vankeustuomiosta (Eley 2007, 171-173, Linderborgin 2009, 137 mukaan). Etenkin varhain rikosuransa aloittaneilla työ ei ollut suuressa roolissa ennen tuomiota, eikä toiveikkuutta työelämästä ollut vankeustuomion jälkeenkään, johtuen heidän mukaansa tavallisen elämäntyylin rutiineista erkaantumisesta (Linderborg 2009, 138).

5 Tutkimusasetelma

Tämä opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, jonka aineisto kerätään haastattelemalla nuoria vankeja ja arviointikeskuksen työntekijöitä Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelta. Haastattelut

suoritetaan teemahaastattelun menetelmin. Opinnäytetyön aineistona toimii myös alan kirjallisuus sekä aikaisemmat tutkimukset.

5.1 Tutkimustavoitteet- ja kysymykset

Opinnäytetyön tavoite on etsiä vastauksia kysymykseen, millainen vankeusaika tukee nuorten vankien tuen ja sosiaalisen kuntoutuksen tarpeita. Kartoitamme nuorten vankien ja arviointikeskuksen työntekijöiden näkemyksiä vankeusajasta ja sen mahdollisuuksista sekä etsimme keinoja rikoksettoman elämäntavan tukemiseen ja yhteiskuntaan integroimiseen. Tutkimuksen tavoitteena on tuoda esiin nuorten vankien vankeusaikana ilmeneviä tuen tarpeita, kuinka niihin voidaan vastata ja millaisia mahdollisuuksia vankeusaika voi tarjota heille. Tutkimuksessa keskitytään nuorten vankien vankeusaikaisiin tuentarpeisiin sekä millainen vankeusaika tukisi niitä.

Opinnäytetyön tutkimuksen tuloksia ei ole tarkoitus sitoa vallitseviin rakenteisiin eikä kehittää konkreettista osastoa mihinkään vankilaan, vaan saatuja tuloksia voi hyödyntää nuorten vankien parissa tehtävässä työssä. Opinnäytetyön tilaajan näkemyksen mukaan tämänhetkisissä avolaitoksissa ei ole tarkoituksenmukaista toimintaa nuorille vangeille. Kartoitamme millainen ympäristö tai toiminta palvelisi ja tukisi nuorten vankien tuen ja sosiaalisen kuntoutuksen tarpeita. Keräämämme aineiston pohjalta vankilat voivat kehittää omaa toimintaansa vastaamaan paremmin nuorten vankien erityistarpeita.

Opinnäytetyömme tutkimuskysymykset ovat:

Millaisia tuen ja kuntoutuksen tarpeita nuorilla vangeilla on vankeusaikana ja sen jälkeen?

Miten nuorten vankien tuen tarpeisiin voidaan vastata vankeusaikana?

Millaisia mahdollisuuksia vankeusaika tarjoaa nuorille vangeille vapautumisen ja yhteiskuntaan integroimisen tueksi?

5.2 Tutkimuksen toteutus

Opinnäytetyön tekeminen kestää kokonaisuudessaan noin puoli vuotta. Tämän opinnäytetyön tekeminen alkoi lokakuussa 2016. Keravan vankilan silloinen apulaisjohtaja Minna Saukko oli syksyllä 2016 antanut kaksi ehdotusta opinnäytetyön aiheista Armilalle, joka oli suorittamassa syventävää opiskeluharjoitteluaan Keravan suljetussa vankilassa. Aiheet koskivat Keravan suljetussa vankilassa tehtävää lähityötä ja sen toimintakulttuurin siirtämistä toisiin vankiloihin sekä nuorten vankien osaston kehittämistä avovankilaan Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelle. Mäntymaalla on työsuhde Keravan vankilassa, ja keskusteltuamme rikosseuraamusalan opinnoista syntyi idea opinnäytetyön tekemisestä yhteistyönä ja molempien kiinnostuttua Saukon antamista aiheista. Päädyimme tekemään opinnäytetyön Saukon ehdottamasta nuoriin vankei-

hin liittyvästä aiheesta. Lopulliseen aihevalintaan vaikutti myös ilmoitus Keravan suljetun vankilan toiminnan keskeyttämisestä 28.10.2017, joka poissulki Keravan vankilassa tehtävän lähi-työn ja mahdollisuuden tehdä siitä opinnäytetyö. Keravan suljetun vankilan toiminnan keskeyttäminen toi myös epävarmuutta Keravan avovankilan toimintaan ja sen jatkuvuuteen sekä tulevan nuorten vankien osaston sijaintiin. Emme halunneet kehittää tiettyyn paikkaan tai rakenteisiin sidottua osastoa vaan halusimme tutkia ja etsiä työvälineitä nuorten vankien parissa tehtävään työhön ja näin tämä opinnäytetyö sai alkunsa.

Osallistuimme opinnäytetyön starttiin 5.11.2017, jossa käytiin läpi opinnäytetyön prosessi. Teimme aiheanalyysin, joka hyväksyttiin 22.11.2016 ja opinnäytetyön prosessi voitiin katsoa virallisesti alkaneeksi. Opinnäytetyön ohjaajaksi nimettiin Laurean lehtori Janika Lindström ja työelämän ohjaajaksi Keravan vankilan johtaja Minna Saukko. Pidimme ohjauskeskustelun Janika Lindströmin kanssa 30.11.2016, jossa kävimme läpi muun muassa arvosanatavoitteet, aikataulun sekä muita yleisiä opinnäytetyöhön liittyviä asioita. Etenimme opinnäytetyön suunnitelmavaiheeseen, jossa tehtävänäimme oli kirjoittaa opinnäytetyön suunnitelma. Suunnitelma-vaiheessa pilotoimme tutkimuksemme haastattelurungon Keravan avovankilassa 16.12.2016 ja samalla pidimme palaverin työelämän ohjaajan kanssa. Palaverissa kävimme läpi opinnäytetyön tilaajan toiveita ja näkemyksiä tutkimukseen liittyen. Suunnitelmamme sai esitysluvan 13.1.2017 ja esittelimme sen suunnitelmaseminaarissa 20.1.2017. Seminaarissa työemme myös opponoitiin ja ohjaajalta sekä opponoijilta saamamme palautteen perusteella teimme tarvittavia korjauksia ja tarkennuksia. Suunnitelmamme hyväksyttiin 27.1.2017.

Ennen varsinaisia haastatteluja kävimme 16.12.2016 Keravan vankilassa pitämässä palaveria opinnäytetyöhön liittyen Keravan vankilan johtajan Minna Saukon kanssa. Palaverissa kävimme läpi opinnäytetyöhön liittyviä yleisiä asioita, joista tärkeimpinä halusimme tarkentaa ja muotoilla työemme tutkimuskysymykset. Kävimme myös keskustelua meitä paljon askarruttaneesta nuorten vankien iän rajaamisesta opinnäytetyössämme. Kävimme läpi haastattelurunkoa ja sitä seikkaa, mitä henkilökuntaa tutkimuksessa on tarkoituksenmukaista haastatella. Tapaamisen tarkoitus oli rajata ja terävöittää opinnäytetyön ”punaista lankaa”, jotta sen tekijät vastaisivat mahdollisimman hyvin työn tilaajan tarpeisiin ja toiveisiin. Keskustelimme myös siitä, millä otannalla ja mistä Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vankiloista haastattelemme nuoria vankkeja opinnäytetyöhön. Tulimme siihen tulokseen, että voimme ottaa kaikki haastateltavat yhdestä vankilasta, mikäli saamme riittävän määrän haastateltavia. Tutkimustulosten kannalta ei ole olennaista, mistä vankilasta haastateltavat ovat. Sovimme, että pyrimme ottamaan kaikki haastateltavat Keravan avovankilasta, mutta jos emme saa tarpeeksi haastateltavia, voimme etsiä haastateltavia muistakin laitoksista.

Saukon tapaamisen jälkeen pilotoimme vankien haastattelurungon. Ajatus haastattelurungon pilotoinnista tuli opinnäytetyön ohjaajaltamme Janika Lindströmiltä ja koimme sen itsekin tarpeelliseksi. Pilotoinnin tarkoituksena oli saada kokemusta haastattelutilanteesta ja löytää haastattelurungon puutteet sekä auttaa meitä löytämään oikeanlaiset kysymykset. Halusimme myös nähdä, millaisia vastauksia saamme kysymyksiimme ja vastaako sekä kysymykset että vastaukset opinnäytetyön tutkimusongelmaan. Halutessamme tietää yksilöiltä asioita, on paras tapa kysyä niistä suoraan haastatteleamalla (Eskola & Suoranta 2000, 85). Jouduimme myös miettimään, kenen näkemystä tutkimuksessa haetaan ja suhteessa mihin. Haastattelimme neljä vapaaehtoista nuorta vankia Keravan avovankilan WOP-osastolta. Kolme vankia neljästä suostui haastatteluiden nauhoittamiseen. Vangit allekirjoittivat kirjallisen suostumuksen haastatteluun ja kävimme haastatteluun liittyvät seikat läpi yhdessä vangin kanssa ennen haastattelun aloittamista. Haastattelun nauhoittaminen aiheutti aluksi monelle vangille hämmennystä, mutta nauhoittamisen tarkoituksesta ja anonymiteetistä sekä aineiston tuhoamisesta kertominen oli selkeästi heitä helpottava seikka.

Haastattelurungon pilotoinnissa emme voineet vaikuttaa tilan valitsemiseen ja vankien viikkoaikataulu ei antanut myöten aikojen varaamiseen, joten haastattelut suoritettiin vankien liikuntatunnin ohessa pienessä vartijakopissa. Tilannetekijöiden vuoksi pilotointia ei olisi voinut suorittaa muuna ajankohtana eikä muulla tavalla, joten otimme pilotointihaastattelun kannalta riskin sen suhteen. Vankien suhtautuminen haastatteluun oli kuitenkin pääosin positiivista ja heiltä sai hyviä vastauksia, joiden avulla pystyimme myös rakentamaan paremman haastattelurungon varsinaisiin haastatteluihin. Kaksi vankia halusi osallistua opinnäytetyön varsinaisiin haastatteluihin ja lupasimme ottaa heihin yhteyttä, kun varsinaiset haastattelut tulevat ajankohtaiseksi. Opinnäytetyön haastatteluvaiheessa on erittäin tärkeää huolehtia siitä, että haastattelutilaan ja haastattelutekniikkaan liittyvät seikat ovat loppuun asti mietittyjä tutkimuksen onnistumiseksi. Haastattelutilan tulee olla rauhallinen, häiriötön ja haastattelijan tulisi kyetä luomaan turvallinen ja luottamuksellinen ilmapiiri. Haastattelijalla tulee myös olla hyvä tilanetaju, jotta hän ymmärtää tehdä tarkentavia kysymyksiä ja osaa ottaa vastaan uudenlaisia näkökulmia, jotka eivät tutkimuksen kannalta olleet odotettavissa. Haastattelijan täytyy usein aktivoida haastattelun kohdetta ja pitää keskustelua yllä sekä opetella ja osata tehtävänsä haastattelijana (Eskola & Suoranta 2000, 85).

Pilotoinnin jälkeen kävimme läpi onnistumiset ja epäonnistumiset ja mitä opimme pilotoinnista. Tärkeintä oli saada kokemusta haastattelutilanteesta ja nähdä, mitkä kysymykset toimivat ja mitkä eivät. Päivitimme haastattelurungon kysymykset pilotoinnin perusteella, poistimme huonot kysymykset ja tarkensimme epäselvyyksiä (liite 1). Teimme myös kysymysten teemoittelun. Saimme myös ohjaajiltamme selkeyttä ja ohjeita haastattelukysymysten laadintaan. Pilotoinnin jälkeen ymmärsimme paremmin, kuinka tarkkaan haastattelukysymykset tulee laatia ja miten moni seikka vaikuttaa haastattelun onnistumiseen, jotka eivät välttämättä ole

haastattelijoidenkaan hallittavissa. Pilotointi oli kaikkiaan erittäin hyödyllinen ja merkittävä kokemus haastatteluiden toteutuksen kannalta. Pilotoinnin jälkeen laadimme tutkimuslupa-anomuksen, jonka lähetimme 30.1.2017 Peter Blomsterille Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön. Saimme myönteisen tutkimusluvan 31.1.2017 (liite 4).

5.3 Tutkimusmenetelmän valinta

Tutkimusmenetelmäksi valitsimme puolistrukturoidun haastattelumenetelmän, jota kutsutaan myös teemahaastatteluksi. Teemahaastattelussa kysymykset jaetaan teemoihin ja mietitään valmiiksi, mutta haastateltavan vastaukset vaikuttavat myös haastattelun kulkuun. Vastausvaihtoehtoja ei ole rajattu tai annettu valmiiksi, vaan haastateltava vastaa omin sanoin, kuitenkin siten, että haastattelija ohjaa haastattelun kulkua oikeaan suuntaan. Teemahaastattelu on strukturoitua lomake-haastattelua vapaampi, mutta ei kuitenkaan niin vapaamuotoinen kuin syvähaastattelu. (Hirsjärvi & Hurme 2014, 47 - 48.)

Tutkittavaa ilmiötä ja toiminnan takana olevia ihmisiä voi ymmärtää paremmin teemojen avulla. Tutkimusongelma ohjaa haastattelun kysymyksiä ja kysymysten vastauksien yksityiskohdista rakennetaan kokonaiskuva tutkittavasta ilmiöstä. Haastattelukysymysten ja teemojen avulla kaivetaan esiin informaatiota haastattelun kohteelta. Haastattelukysymykset laaditaan tutkimusongelman perusteella, johon tavoitellaan vastausta. (Kananen 2014, 72.) Haastattelut toteutettiin teemahaastattelun mallin mukaisesti, sillä teemahaastattelu sopi vaihtoehtoisista haastattelumenetelmistä parhaiten tutkimuksemme ja aiheemme luonteeseen, jossa pyrittiin etsimään vastausta johonkin ongelmaan.

5.4 Tutkimuksen kohderyhmä

Opinnäytetyömme tutkimuskohteena oli ESRA:n vankiloihin sijoitetut nuoret vangit sekä ESRA:n arviointikeskuksen työntekijät. Nuorten vankien iän rajaaminen tutkimukssamme perustui Nuorisolain (72/2006) määritelmään, jonka mukaan nuorella tarkoitetaan alle 29 -vuotiasta. Iän rajaamiseen vaikutti myös opinnäytetyön tilaajan toivomus. Tutkimuksemme toteutettiin Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella, ja näihin vankiloihin on sijoitettu vain miehiä.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena, jonka aineistona toimii pääasiassa nuorten vankien haastattelut. Tarkoitus oli haastatella noin kymmenen nuorta vankia Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vankiloista. Haastateltavat oli aikomus hankkia ottamalla yhteyttä Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vankiloiden johtajiin, joiden luvalla tutkimusluvan lisäksi oli mahdollista suorittaa haastattelut kyseisessä vankilassa. Vankihaastatteluiden lisäksi oli perusteltua haastatella myös rikosseuraamusalan työntekijöitä, jotta tutkimukseen saadaan myös

rikosseuraamusalan ammattilaisten näkökulmia. Työtä varten haastattelimme työntekijöitä arviointikeskuksesta opinnäytetyön tilaajan toiveen mukaisesti. Nuorille vangeille ja arviointikeskuksen työntekijöille tehtiin erilaiset haastattelukysymykset (liite 1).

5.5 Aineiston keruu

Työntekijähaastatteluiden sopimiseksi otimme yhteyttä arviointikeskuksen johtaja Annamari Räisäseen 10.2.2017 ja arviointikeskuksesta nimettiin työtämme varten yhteyshenkilö 20.2.2017, joka auttoi etsimään haastatteltavat työntekijät. Meille osoitettiin neljä haastatteluun suostuvaista työntekijää, joiden kanssa sovimme haastatteluajat henkilökohtaisesti. Työntekijähaastattelut suoritettiin arviointikeskuksessa 3.3.2017 (1 kpl), 7.3.2017 (2 kpl) ja 14.3.2017 (1 kpl). Kaikki työntekijät suostuivat haastatteluiden nauhoittamiseen. Haastatteluiden kesto vaihteli noin tunnista kahteen tuntiin. Arviointikeskuksen työntekijöiden haastattelut toteutettiin työntekijöille varatuissa työhuoneissa. Haastattelijasta toinen (Mäntymaa) esitti kysymykset ja molemmat kirjasivat vastaukset ylös, jolla varmistimme tietojen säilymistä, jos esimerkiksi nauhurit eivät olisi jostain syystä toimineet tai nauhoittaneet haastatteluita. Molemmat haastattelijat esittivät tarkentavia kysymyksiä. Varsinaisten haastattelukysymysten jälkeen kysimme työntekijöiltä, onko heillä mitään lisättävää nuoriin vankeihin tai heidän parissaan työskentelyyn liittyen. Työntekijöiltä saimme lisäyksiä, joita yhdistelimme haastattelutuloksiin, mikäli ne pystyi yhdistämään johonkin tiettyyn kysymykseen tai mikäli niitä pystyi hyödyntämään johtopäätöksissä tai pohdinnassa. Haastatteluiden jälkeen työntekijöillä oli mahdollisuus esittää kysymyksiä opinnäytetyöhön liittyen.

Vankihaastatteluiden pilotointivaiheessa haastatteluihin osallistuneista vangeista kaksi ilmoitti haluavansa osallistua myös opinnäytetyön varsinaisiin haastatteluihin. Sovimme Keravan vankilan henkilökunnan kanssa heidän haastatteluidensa toteutuksen 6.3.2017 vankien päiväohjelman ohessa. Loppujen vankihaastatteluiden sopimiseksi Keravan vankilan johtaja Minna Saukko oli nimennyt käytännön asioiden hoitamiseen yhteyshenkilöksi Keravan vankilan rikosseuraamusosaston esimies Mikko Kyyrön. Kyyrö auttoi etsimään haastatteluihin sopivat nuoret vangit Keravan avovankilasta. Kriteerinä haastatteluun osallistumiseen oli alle 29 -vuoden ikä ja vapaaehtoisuus tutkimukseen osallistumiseen. Kyyrö oli kerännyt kohderyhmäämme iältään sopivat vangit ja kysynyt heiltä kaikilta alustavaa suostumusta haastatteluun. Kaikista haastatteluun suostuvista vangeista Kyyrö toimitti tutkijoille nimilistan, jossa oli seitsemän nimeä. Pohdimme Kyyrön kanssa haastatteluille sopivia ajankohtia ja sovimme tulevamme haastattellemaan vankeja ilta-aikaan, mikä sopi myös paremmin vankilan päiväjärjestyksen kannalta eikä silloin haastatteltavien vankien tarvinnut jättäytyä pois esimerkiksi töistä tai opiskeluista haastattelun vuoksi.

Päätimme toteuttaa haastattelut 13.3.2017 sekä 15.3.2017, koska Kyyrön mukaan kyseisinä iltoina vangeilla oli eniten vapaa-aikaa ja näin mahdollistimme vangeille haastatteluun osallistumisen heille mahdollisimman vähin haitoin. Jaoimme vangit sattumanvaraisesti kahteen ryhmään molemmille haastattelupäiville tarkoituksena haastatella 13.3.2017 kolme vankia ja 15.3.2017 neljä vankia. Lähestyimme vankeja henkilökohtaisesti vankilan asiointilomakkeella, jossa kiitimme heitä haastatteluun suostumisesta ja ehdotimme heille edellä mainitun jaon mukaista haastattelupäivää ja jossa kehotimme heitä ottamaan yhteyttä Kyyröön, mikäli ehdottamamme päivä ei heille sopinut. Onneksemme ehdottamamme päivät sopivat kaikille vangeille eikä haastattelupäiviä tarvinnut lähteä muuttamaan. Vankihaastattelut toteutettiin 6.3.2017 (2kpl), 13.3.2017 (3 kpl) ja 15.3.2017 (4 kpl) Keravan avovankilassa. Kahdeksan vankia yhdeksästä suostui haastatteluiden nauhoittamiseen.

Vankien haastattelut toteutettiin Keravan avovankilan työntekijöille tarkoitetussa työtilassa. Tila oli mainio haastatteluiden suorittamiseen, sillä se oli riittävän avoin ja mahdollisti haastattelijoiden sekä haastateltavan istuma-asettelun kolmion muotoon. Ajattelimme, että kolmion muodossa istuminen mahdollistaisi tasa-arvoisen tilanteen, toisin kuin esimerkiksi se, että haastattelijat olisivat molemmat istuneet vankia vastapäätä vaikkapa pöydän toisella puolella. Päätimme, että haastatteluissa toinen haastattelija (Mäntymaa) esitti vangille kysymykset ja kuten henkilökunnan haastatteluissa, molemmat tekivät muistiinpanoja vankien vastauksista. Näin mahdollistimme tietojen säilyttämisen, jos esimerkiksi nauhurit eivät olisi jostain syystä toimineet tai nauhoittaneet haastatteluita. Molemmat haastattelijat esittivät tarkentavia kysymyksiä ja keskustelivat vangin kanssa kaikissa haastattelutilanteissa. Ennen haastatteluiden toteuttamista pohdimme kuitenkin sitä, millainen vaikutus miespuolisella haastattelijalla on vankien antamiin vastauksiin. Tulimme kuitenkin siihen tulokseen, ettei sillä välttämättä ole suurta merkitystä, sillä molemmat haastattelijat ovat yhtä lailla läsnä haastattelutilanteessa sekä kommunikoivat vangin kanssa. Haastatteluiden jälkeen jätimme tilaa myös avoimelle keskustelulle ja vankien mahdollisille kysymyksille opinnäytetyöstä. Kysyimme kaikilta vangeilta haastatteluiden päätteeksi, onko heillä jotain lisättävää opinnäytetyöme aiheeseen ja onko jotain sellaista, mitä he haluaisivat kertoa vankeusajasta. Jotkut vangit eivät halunneet lisätä mitään, mutta osa vangeista halusi kertoa joitain omia kokemuksiaan tai mielipiteitään vankilasta tai vankeuteen liittyen. Edellä mainittuja vastauksia liitimme haastattelutuloksiin, mikäli ne liittyivät johonkin tiettyyn vankeuden vaiheeseen tai niitä pystyi hyödyntämään johtopäätöksissä tai pohdinnassa.

Haastatteluiden toteuttamisen jälkeen siirryimme aineiston purku- ja analysointivaiheeseen. Nähtyämme ja päästyämme analysoimaan tutkimustuloksia totesimme, ettemme tarvitse enää enempää haastateltavia tutkimukseemme, vaan tähän mennessä toteutetut haastattelut riittävät. Yhtä vankihaastattelua lukuun ottamatta nauhoitimme kaikki haastattelut ja haastatteluiden jälkeen haastattelunauhat litteroitiin, kuitenkin täytesanat pois jättäen. Haastatteluiden

aikana teimme myös muistiinpanoja ja käytimme niitä apunamme litteroinnissa. Nauhoituskiel-
lon antaneen vangin haastattelut litteroitiin pelkästään haastatteluhetkellä tekemiemme muis-
tiinpanojen avulla. Litteroitua aineistoa tuli yhteensä 44 sivua, nuorten vankien haastatteluista
26 sivua ja arviointikeskuksen henkilökunnan haastatteluista 18 sivua.

5.6 Aineiston analyysi

Analysoimme tutkimuksemme aineiston teemoittelun avulla. Teemoittelun avulla aineistosta
voidaan löytää tutkimusongelmaan keskeisesti liittyviä teemoja ja yhdenmukaisuuksia (Eskola
& Suoranta 2001, 174 - 175). Teemoittelua suositellaan käytettäväksi silloin, kun halutaan rat-
kaista joku käytännön ongelma, jolloin aineistosta voidaan nostaa esiin tutkimusongelman kan-
nalta tärkeimmät tiedot (Eskola & Suoranta 2001, 178). Tulostimme litteroidun haastatteluma-
teriaalin, jonka jälkeen teemoittelimme aineiston haastattelurungon mukaisesti vankeusajan
eri vaiheisiin: arviointivaiheeseen, vankeusaikaan, vapautumisen valmisteluun sekä vapautumi-
sen jälkeiseen aikaan. Perehdyimme huolellisesti keräämäämme aineistoon, jotta tuntisimme
tutkimuksemme tulokset mahdollisimman hyvin. Aineisto tulee käydä läpi perusteellisesti, jotta
tutkijoille syntyy kattava mielikuva aineiston sisällöstä (Eskola & Suoranta 2001, 151).

Teemoittelimme aineiston taulukointia apuna käyttäen ja otsikoimme jokaisen vankeusajan
vaiheen aineistossa ilmenneiden pääasiallisten näkemysten mukaan. Esimerkiksi suurin osa nuo-
rista vangeista koki tulleen kuulluksi vankilasijoitteluun ja rangaistusajan suunnitelman laa-
dintaan liittyen, joten otsikoimme arviointivaiheen seuraavasti: Nuorten vankien toiveita kuul-
laan arviointivaiheessa (liite 3). Näin pystyimme hahmottamaan teemoittelun avulla aineistos-
samme esiintyneitä vastauksia ja tutkimustulosten kokonaisuutta sekä purkamaan tulokset
tekstin muotoon. Vastausten teemoittelu toi esiin kaikkien haastateltujen pääasiallisen vas-
tauksen tai näkemyksen, mutta myös siitä poikkeavat näkökulmat kyseiseen teemaan. Teemoit-
telulla aineistosta voi löytää myös poikkeavia näkökulmia, jolloin tutkimuksen tulokset hyödyt-
tävät eniten käytännönläheisiä intressejä (Eskola & Suoranta 2001, 179).

Käytimme paljon haastateltavien sitaatteja, koska tarkoituksena oli tuoda esiin näkemyksiä ja
kokemuksia sekä halusimme lukijalle välittävän mahdollisimman totuudenmukainen kuva haas-
tateltavien vastauksista. Sitaatteja voidaan käyttää tekstissä tiivistämään, kuvaamaan tai tu-
kemaan tutkijan tulkintaa (Eskola & Suoranta 2001, 175). Sitaateista on häivytetty tunnistet-
tavuuteen liittyvät asiat, kuten esimerkiksi murteet, jotta haastateltavat säilyisivät mahdolli-
simman tunnistamattomina. Numeroimme aineistoa analysoidessamme haastatellut nuoret van-
git koodein: V1, V2, V3 ja niin edelleen aina lukuun V9 saakka, jossa V:n oli tarkoitus kuvata
kyseessä olleen vankihaastattelu. Numeroimme myös työntekijät koodein T1, T2, T3 ja T4,
jossa T tarkoitti työntekijää. Numeroinnin tarkoitus oli pitää aineisto jonkinlaisessa järjestyk-
sessä ja koska aineisto tuli käsitellä anonyymisti emme voineet käyttää haastateltavien nimiä.

Haastateltavat numeroitiin satunnaisessa järjestyksessä, mikä omalta osaltaan lisäsi tunnistamattomuutta.

5.7 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkijoilla on tutkimukseen liittyen salassapito- ja vaitiolovelvollisuus. Haastateltavien henkilöiden henkilöllisyys salattiin ja he pysyivät nimettöminä koko tutkimuksen ajan. Litteroitu haastatteluaineisto tuhottiin käsittelyn jälkeen. Tutkimuksen missään vaiheessa esimerkiksi haastateltujen nuorten vankien rikoksia tai haastateltavien muita tietoja ei tuotu ilmi heidän tunnistamattomuutensa turvaamiseksi. Tunnistamattomuus on jo lähtökohtaisesti tehtävä mahdollisimman vaikeaksi ja tutkimuksen julkistamisvaiheessakin tulee huolehtia siitä, että tutkitavat säilyvät nimettöminä (Eskola & Suoranta 2001, 57). Haastattelut toteutettiin rikosseuraamuslaitoksen arvoja sekä vankien ihmisarvoa kunnioittaen. Haastateltavalla oli mahdollisuus jättää vastaamatta kysymyksiin ja keskeyttää haastattelu sen missä vaiheessa tahansa. Haastateltavilla oli myös oikeus esittää kysymyksiä tutkimukseen liittyen. Ennen haastattelun alkamista haastateltavan kanssa käytiin läpi haastatteluun liittyvät seikat ja hän allekirjoitti kirjallisen suostumuksen haastatteluun (liite 2) sekä sen mahdolliseen nauhoittamiseen. Haastattelu oli mahdollista suorittaa myös ilman nauhoitusta, jolloin haastattelu kirjattiin ylös muistiinpanovälinein eikä sen vuoksi nauhoittaminen muodostunut esteeksi haastattelun toteuttamiselle.

Luottamuksellisuuden ja anonymiteetin säilyttäminen nousi tärkeäksi eettiseksi kysymykseksi, koska tutkimuksessamme haastateltiin nuoria vankeja, joilla voi olla ahdistavia kokemuksia vankeuteen liittyen. Anonymiteettiä on suojeltava sitä tarkemmin, mitä arkaluontoisemmasta asiasta on kyse (Eskola & Suoranta 2001, 57). Haastattelukysymysten laatiminen ja muotoilu vaativat tarkkaa eettistä pohdintaa, jossa tulee oleellisesti miettiä mitä kysytään ja miksi. Kysymysten laadinnassa pyrimme välttämään kysymysten aiheuttamia haittoja etenkin nuorten vankien haastatteluissa. Tutkimuksen eettisyyden näkökulmasta tuli pohtia kysymystä tutkittavien henkilöiden vapaaehtoisuudesta tutkimukseen osallistuessa. Tutkimuksessamme vangit osallistuivat haastatteluun vapaaehtoisesti, mutta kysymys vapaaehtoisuudesta voi olla kyseenalainen, koska vankien vapautta on jo lähtökohtaisesti rajoitettu vankeusrangaistukseen tuomittaessa. Vankien vapaaehtoisuutta korostettiin suostumuslomakkeella, jossa he allekirjoituksellaan vakuuttivat, että osallistuvat tutkimukseen vapaaehtoisesti. Voidaan myös pohtia, onko vapaaehtoisuus oikeastaan mahdotonta puhuttaessa tieteellisestä tutkimuksesta, jonka tarkoitus on tuoda ilmi tärkeitä asioita (Eskola & Suoranta 2001, 58).

Opinnäytetyötä voidaan arvioida sen luotettavuuden perusteella ja luotettavuutta voidaan tarkastella uskottavuuden, tutkimustulosten siirrettävyyden tai totuudenmukaisuuden näkökulmasta (Eskola & Suoranta 2001, 208 - 212). Tutkijoiden on hyvä lähestyä ilmiötä objektiivisesti, mikä tarkoittaa omien näkökulmien ja kokemusten poisjättämistä tutkimuksesta. Lopputulosten tulee perustua ainoastaan tutkimustuloksiin sekä aiempiin tutkimuksiin ja kirjallisuuteen.

Tutkijan on kuitenkin syytä muistaa, että tutkimuksensa oleellisin tutkimusväline on hän itse (Eskola & Suoranta 2001, 210).

6 Tutkimuksen tulokset

Opinnäytetyön tulokset esitellään teemoiteltuna vankeusajan eri vaiheisiin: arviointivaiheeseen, vankeusaikaan, vapauden valmisteluun sekä vapautumisen jälkeiseen aikaan. Haastattelurunko- ja kysymykset laadittiin opinnäytetyön tutkimuskysymysten pohjalta, joita olivat nuorten vankien tuen ja kuntoutuksen tarpeet vankeusaikana ja sen jälkeen, niihin vastaaminen vankeusaikana sekä vankeusajan tarjoamat mahdollisuudet nuorille vangeille vapautumisen ja yhteiskunnan integroitumisen tueksi. Tuloksissa nousee esiin nuorten vankien ja arviointikeskuksen työntekijöiden näkemykset vankeusajan eri vaiheista sekä niiden tuomista mahdollisuuksista. Opinnäytetyötä varten haastattelimme yhdeksää Keravan avovankilassa vankeustuomiotaan suorittavaa nuorta miesvankia sekä neljää Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen työntekijää. Haastateltavat vangit olivat iältään 19-28 -vuotiaita. Haastateltavien vankilakertalaisuuksia tai päär rikoksia emme tuo ilmi anonymiteetin suojelemiseksi. Tulosten kannalta arviointikeskuksen työntekijöiden työnimikkeitä tai muita tietoja ei ole oleellista tuoda ilmi.

6.1 Nuorten vankien näkemyksiä vankeusajasta ja sen mahdollisuuksista

Tässä luvussa käsittelemme nuorten vankien haastatteluiden tuloksia. Vastaukset on teemoiteltu vankeusajan eri vaiheisiin: arviointivaiheeseen, vankeusaikaan, vapauden valmisteluun sekä vapautumisen jälkeiseen aikaan.

6.1.1 Nuorten vankien toiveita kuullaan arviointivaiheessa

Seuraavaksi käsittelemme nuorten vankien vastaukset arviointivaiheen haastattelukysymyksiin. Vangit kokivat tullessa kuulluiksi rangaistusajan suunnitelman laadinnassa ja vankilasijoituksessa, mutta vastauksissa ilmeni myös ristiriitaisuuksia esimerkiksi siinä, kuinka heidän näkemyksensä oltiin otettu huomioon. Melkein kaikki vangit kokivat, että heitä on kuultu vankilasijoitteluun liittyen ja vain yhden vangin mielestä hänen mielipidettään ei oltu kuultu. Suurin osa vangeista oli sitä mieltä, että heidän toiveensa vankilasijoituksesta oli myös toteutunut. Muutama vanki koki, että heitä on kuultu, mutta toivetta ei ole otettu huomioon tai pystytty toteuttamaan. Kaikilla vangeilla on kuitenkin ollut mahdollisuus mielipiteensä ilmaisemiseen arviointivaiheessa eli heitä on kuultu, huolimatta siitä onko toivetta pystytty toteuttamaan. Ne muutamat vangit, jotka olivat tyytymättömiä vankilasijoitukseensa, olivat joko anoneet pääsyä avoimempiin olosuhteisiin kuin siinä vaiheessa rangaistusajaa voidaan sijoittaa, tai heitä ei voitu sijoittaa haluamaansa laitokseen jostain muusta syystä johtuen. Syy voi usein johtua esimerkiksi laitoksen ylläpidosta. Vanki usein tiesi itsekin syyn sijoitukselleen.

”No sillan kun mä tutkintavankeudesta lähin niin sillan sitä ei otettu paljon yhtään huomioon. Avovankilaan mä olisin halunnut sillan siirtyä mut sitten jouduin suljettuun vankilaan kuitenkin. Mut osittain johtu siitä että oli niin pitkät tuomiot ja olin vasta vuoden ollu kiinni.” (V2)

Haastatelluista vangeista suurin osa koki, että rangaistusajan suunnitelman laadinnassa on kuunneltu heidän mielipiteitään ja että suunnitelman sisältö oli totuudenmukainen ja piti pääosin paikkaansa. Muutama vanki oli sitä mieltä, että rangaistusajan suunnitelman laadinnassa ei ole kuunneltu heidän mielipidettään ja heidän mukaansa rangaistusajan suunnitelmaan oli kirjattu asioita, jotka eivät pitäneet paikkaansa tai olivat vangin mielestä turhia.

”Niitten näkökulmasta pitäis mennä johonkin niinku keskustelemaan rikoksesta tai mitä on tehny tälle näin, mitä mun mielestä on selvä homma omasta näkökulmasta ettei tarvis, mut sit niitten mielestä pitäis.” (V6)

Yksi vanki kertoo, ettei hänelle ole tehty lainkaan rangaistusajan suunnitelmaa, mutta kertoo, ettei ollut itse osallistunut arviointivaiheen haastatteluun. Kuitenkin kaikilla vangeilla on ollut mahdollisuus mielipiteensä ilmaisemiseen rangaistusajan suunnitelman laadinnassa riippumatta siitä, mitä rangaistusajan sisällöksi tai tavoitteiksi on kirjattu tai ovatko ne samassa linjassa vangin oman mielipiteen kanssa. Alle puolet nuorista vangeista olivat sitä mieltä, että heidän omat tavoitteensa kohtaavat ransuun kirjattujen tavoitteiden kanssa. Loput vastaajista eivät osanneet sanoa, mitä heidän tavoitteiksi oli kirjattu eivätkä osanneet kertoa niiden kohtaamisesta omien tavoitteiden kanssa. Kahden vangin kertoman mukaan he eivät tunteneet omaa rangaistusajan suunnitelmaansa, vaikka kertoivat, että se oli käyty läpi työntekijän kanssa. Yksi vanki oli edelleen sitä mieltä, että hänelle ei ole tehty rangaistusajan suunnitelmaa, vaikka hän tiesi sen sisällön ja kertoi itse, ettei ollut osallistunut arviointivaiheen haastatteluun.

”Ei siin nyt mulle mitään suunnitelmia silleen tehty. Mul on niin lyhyt tuomio ettei ehdi osallistumaan mihinkään työ- tai opiskelutoimintaan.” (V9)

Vankien vastaukset tavoitteiden kohtaamisesta jakoivat vangit kahteen ryhmään, alle puolet tiesi tavoitteensa ja kertoi niiden kohtaavan omien suunnitelmiansa kanssa ja reilu puolet haastateltavista eivät tienneet omia tavoitteitaan, vaikka kertoivat, että niitä on käyty läpi heidän kanssaan. Vangit eivät osanneet määritellä mitä vankilassa voitaisiin tehdä heidän tavoitteidensa saavuttamiseksi. Osa haastateltavista kertoi omista tavoitteistaan tai mitä haluaisivat vankeusaikana tavoitella ja osa kertoi mikä vankilassa toimii ja mikä on hyvää. Useimmat vangit kuitenkin toivoivat vankilan henkilökunnalta enemmän aktivointia, vangin yksilöllistä kohtamista ja vuorovaikutusta ylipäätään. Lisäksi toivottiin, että vankilan henkilökunta hoitaisi enemmän vankien asioita ja että asiat edistyisivät nopeammin.

”Kumminkin ensikertalainen et eiks pitäis vähän koittaa just kuntouttaa, niinku jonkinnäköistä, ettei vaan katkeroidu.” (V9)

”Lähestyy sitä henkilöä enemmän silleen henkilökohtaisesti.” (V8)

Kaksi vangeista ei ymmärtänyt lainkaan rangaistusajan suunnitelmaa, ja toinen heistä koki, ettei kaipaa keskusteluja kenenkään kanssa. Sitoumusosastoilla rangaistustaan suorittavat vangit kokivat oman työntekijän sekä ryhmätyöskentelyn olevan merkittävä asia ja se oli heidän tavoitteitaan tukevaa.

”No, mä saan ite itteni mielestä aikalailla niinku kaiken avun tällä hetkellä mun omien tavoitteiden saavuttamiseksi. Mulla on oma työntekijä niinsanotusti, joka jeesaa mun asioita ja auttaa kattomaan koulupaikkoja ja ettii asuntoo, ja niin, tietysti kun on päihteettömällä osastolla niin sielt tulee kaikki muu vankilassa saatava apu näihin huumeongelmiin.” (V2)

Vangit kokivat olevansa tietoisia rangaistusajan suunnitelmansa sisällöstä, mutta niitä tarkasteltaessa lähemmin esiintyi kuitenkin suurta epätietoisuutta esimerkiksi niihin kirjatusta tavoitteista. Vankien kehitysideat rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden saavuttamisesta jäivät ohueksi, sillä heillä kaikilla ei ollut tietoa tai ymmärrystä tavoitteiden mukaisesta työskentelystä. Suurimmalle osalle vangeista rangaistusajan suunnitelma ja sen sisältö kokonaisuudessaan oli vaikeasti hahmotettava ja ymmärrettävä sekä joidenkin vankien mukaan osittain tuntematonkin asia.

6.1.2 Vankeusajan tuentarpeet ja mahdollisuudet

Nuorten vankien näkemykset rangaistusajan suunnitelman mukaisesta työskentelystä olivat hataria. Vankeusaikaisia tuen ja kuntoutuksen tarpeita oli vangeilla paljon ja he näkivät vankeudessa enemmän positiivisia kuin negatiivisia puolia.

Vangeille rangaistusajan suunnitelman mukainen työskentely ei ollut aivan selkeää ja se merkitsi heille hyvin eri asioita, osalle se tarkoitti päihdekuntoutusta ja osalle vankilan rajojen, päivärytmin ja sääntöjen noudattamista. Jotkut vangit puhuivat henkilökunnan tuen ja avun merkityksestä sekä sen saatavuudesta. Kolmannes vangeista ei osannut kuvata rangaistusajan suunnitelman mukaista työskentelyä ja joidenkin mukaan siitä johtuen, että olivat olleet vankilassa vasta niin lyhyen aikaa. Joidenkin vankien näkemyksen mukaan avolaitoksessa on enemmän mahdollisuuksia rangaistusajan suunnitelman mukaiseen työskentelyyn, mainiten näistä mahdollisuuden koulunkäyntiin (vankilassa ja siviilissä) sekä koulupaikkojen itsenäiseen etsintään. Avovankilaan suoraan tutkintavankilasta siirtyneet vangit olivat sitä mieltä, ettei heillä

ole kokemusta rangaistusajan suunnitelman mukaisesta työskentelystä, sillä tutkintavankeus oli heidän mielestään lähinnä odottelua.

Suurin osa vangeista kaipasi vankeusaikana tukea asumiseen liittyvissä kysymyksissä, joko liittyen asunnon hankkimiseen tai sen säilyttämiseen tuomion aikana. Moni vanki esitti toiveen uuden suunnan näyttämisestä tai uudenlaisen elämäntavan löytämisestä, jonka eteen voisi alkaa työskennellä.

”No ehkä jotain, että antaa jengille erilaisia uusia ajattelutapoja ja kaikkihan lähtee itestään et mitä haluaa tehdä. Oma asenne ratkasee paljon. Mut sit kuitenkin niille jotka haluaa sitä, muuttaa tapoja, yrittää ainakin näyttää sellasta oikeenlaista suuntaa minne.” (V2)

Useammat vangit kertoivat tarvitsevänsä tukea päihdeongelmaan ja toivoivat verkostojen luomista siviiliin (niin asunto-, työ- kuin opiskeluasioissa) sekä vankeuden jälkeen jatkuvaa kuntoutusta. Eräs vanki koki, ettei ollut saanut asianmukaista terveydenhoitoa ja kokee hoidon viivästymisen vuoksi saaneensa pysyvän vamman, jonka hoitoon tarvitsisi nyt fysioterapiaa. Kolmasosa vangeista oli sitä mieltä, etteivät he tarvitse mihinkään apua eikä heillä ole lainkaan tuen tai kuntoutuksen tarpeita, joista yksi vanki perusteli tietävänsä, ettei tule enää jatkossa syyllistymään rikoksiin.

Vangit toivoivat, että heille olisi tarjolla enemmän tietoa kaikesta vankeusaikaa koskevista asioista ja haastattelutilanteessa heistä selvästi välittyi epätietoisuutta siitä, millaisia palveluita vankeusaikana on mahdollista saada. Monen vangin tiedot perustuivat toisten vankien antamaan perehdytykseen, joka voi sisältää hyvinkin paljon olettamuksia ja väärää tietoa, vaikka ensisijainen tieto tulisi saada suoraan henkilökunnalta. Vankien tuen ja kuntoutuksen tarpeet liittyivät kuitenkin pääosin asuntoon, siviiliin verkostojen luomiseen sekä päihdeongelmaan. Huomioitavaa oli, että niillä vangeilla, joilla oli kokemusta päihdeettömistä sitoumusosastoista, pystyivät hahmottamaan kokonaisvaltaisemmin oman elämänsä ongelma-alueita ja tuen tarpeita, esimerkiksi päihdeongelmaa tai elämänhallinnan puutteita.

Puolet vangeista koki, että työ on heidän kuntoutumistaan tukevaa toimintaa. Työ koettiin tärkeänä ja tavoiteltavana asiana.

”Sitten tottakai avovankilassa tehään myös työtä, et täällä ei voi vaan niinsanotusti olla, tääl pitää jotain kuitenkin tehdä niin kyl se työkin, se voi jopa auttaa, se tekee ihan hyvää ja saa ajatuksii muualle, eikä tuu niin ahistunut olo kun ei välttämättä muista et on vankilassa sillä hetkellä.” (V8)

Suurin osa vangeista koki liikunnan kuntouttavana ja sen katsottiin auttavan ahdistukseen.

”No liikunta on ihan ehdoton ykkönen, sitä tääl kuitenkin saa joka päivä. Se liikunta on hyvä kuntoutus.” (V8)

Muutama vanki näki opiskelun olevan kuntoutusta tukevaa toimintaa. Osa vangeista koki, että kaikenlainen toiminta (laitoksen sisä- tai ulkopuolella) kuntouttaa. Päihteettömillä sitoumus-osastoilla tehtävä arkielämän taitojen sekä erilaisten asioiden valvottu harjoittelu vankilaympäristön ulkopuolella, kuten vierailut Korkeasaarella tai elokuvateattereissa, koettiin kuntouttavana ja niistä nähtiin löytyvän vaihtoehtoisia vapaa-ajan viettotapoja päihde-elämälle. Muutamat vangit kaipasivat enemmän aktivointia kuntouttavaan toimintaan tai toivoivat seuraa vapaa-ajan harrastuksiin, etteivät jäisi vaan selliin makaamaan.

”Se et pääsee touhuamaan asioita ja tekemään, ettei vaan makaa sellissä.” (V1)

Osa vangeista kertoi henkilökunnan olevan asiallista, kun taas osan mielestä henkilökunnan kanssakäymisessä olisi parantamisen varaa. Suurin osa vangeista, etenkin ulkomaalaistaustaiset vangit, olivat sitä mieltä, että vankien mielestä tasavertainen kohtelu vankeusaikana edistäisi heidän kuntoutumistaan. Vankilan työntekijöiltä odotettiin normaalia vuorovaikutusta ja kohtaamista. Ulkomaalaistaustaiset vangit toivoivat henkilökunnalta parempaa kielitaitoa, joka mahdollistaisi tasa-arvoisen kohtelun.

”Vankikin on ihminen.” (V4)

Jo pelkästään vankilassa olo nähtiin joidenkin vankien mielestä kuntouttavana.

”Kylhän täs kuntoutuu automaattisesti itsestään ku tääl on, kun ei tota kamaa tääl pysty käyttämään eikä juomaan eikä mitään, niin tässähan sitä palautuu niinku fyysisesti ja henkisesti ja psyykkisesti ihan automaattisesti itsestäänkin.” (V8)

Erään vangin mielestä kuntoutusta tukevaa toimintaa tulisi olla, mutta hän ei ole halunnut ottaa vastaan olemassa olevia vaihtoehtoja.

”No tietenkin joku asianmukainen niinku mitä täällä nyt olis, sitä päihdetyötä jne, mut kun se on sellasta paskaa ettei siitä oo kenellekään hyötyä.” (V9)

Vankien näkemysten mukaan työ, opiskelu, liikunta ja kaikenlaiset aktiviteetit ovat kuntouttavaa tukevaa toimintaa. Esiin nostettiin myös sosiaalisten verkostojen merkitys niin hyvässä kuin

pahassa. Vain pieni osa haastateltavista ei kokenut tarvitsevänsä lainkaan kuntoutusta. Näiden vankien kuntoutustarpeet nousivat esiin kuitenkin muissa haastattelun vaiheissa, vaikka he eivät niistä suoraan puhuneetkaan tässä kysymyksessä.

Muutaman vangin mielestä jo pelkästään vankilassaolo edistää päihteettömyyttä. Valtaosan näki liikunnan ja erilaiset aktiviteetit päihteettömyyttä tukevinä asioina vankilassa.

”Tietenkin se liikunta taas ja ehkä se, että on siel töissä ettei jää aikaa ajatella sellasia asioita niin paljon.” (V8)

Enemmistö vangeista oli sitä mieltä, että tärkein päihteettömyyteen vaikuttava asia vankeusaikana on päihteetön ympäristö, erityisesti päihteetön osasto. Lisäksi vankilan henkilökunnan suorittama päihdevalvonta ja päihteitä käyttävien vankien seuran välttäminen nähtiin päihteettömyyttä tukevinä tekijöinä.

”Pyrkii välttää sellaisia ihmisiä, jotka käyttää... No ei niistä nyt ikinä pysty aivan kokonaan välttymään, mut pystyy kuitenkin ite, et kuinka paljon niiden kanssa sit haluaa pyöriä ja muuta.” (V2)

”No sitte se että tääl on aika paljon et tehään seuloja, se kans edistää, et ei oo mahdollisuutta tai on tosi tyhmää käyttää huumeita. Tosin kyl niitä täällä käytetäänkin, jotkut, mut se on aikamoista uhkapelii, et siin on kuitenkin sit isot panokset kyseessä, jos jää kiinni niin sitten lentää kivitaloon ja lähtee avovankilamahdollisuudet ja luottamukset pois, sit sen jälkeen vaikee päästä enää avotaloon.” (V8)

Avolaitoksessa liikkuminen on vapaampaa ja vangit pystyvät olemaan tekemisissä melkein kaikkien vankien kanssa. Useat vangit korostivatkin oman asenteen ja vahvan motivaation merkitystä päihteettömyyden ylläpitämisessä vankeusaikana.

”Jos menee sillä asenteella että vois sitä vähän käyttää, niin sit se ei toimi.” (V2)

Muutaman vangin kokemuksen mukaan kovien päihdekäyttäjien kanssa asuminen kasvattaa käytön mahdollisuutta.

”Kyl se vähän vaikuttaa et mihin osastolle joutuu ja millasii ihmisiä siellä on, koska joillakin ihmisillä on vaikutusta muihin ihmisiin tommosissa asioissa. Et ei se ihan sama oo kenen kans asuu, et kyl jotkut ihmiset kuitenkin on käyttäny

elämässään paljon huumeita, ja mullaki oli ku olin tos tulo-osastolla, niin siinä oli semmosia ihmisiä, hauskoja tyyppejä, mut niillä oli kunnon päihdeongelma ja välillä ku tuli tylsiä hetkiä, niin kieltämättä oli se punanen viiva aika lähellä et olis itekkin vetäny siinä, ku niitä oli siinä neljä.” (V8)

Kolmasosa vangeista oli sitä mieltä, ettei vankeusaika tarjoa mitään mahdollisuuksia ja vankeusajalla on vain negatiivisia seurauksia heidän tulevaisuuttaan ajatellen. Useimmat haastateltavat näkivät vankeudessa kuitenkin positiivisia puolia. Muutama vanki näki vankeudessa mahdollisuuksia, mutta kertoivat etteivät tuomiodensa lyhyiden vuoksi ehdi osallistua mihinkään toimintaan tai aloittaa esimerkiksi opintoja, joten eivät ehdi hyötyä vankeusajan mahdollisuuksista. Esiin nostettuja hyviä puolia oli erään vangin mukaan taloudelliset hyödyt vankeusajana ja hän kertoi saavansa rahaa säästöön avolaitoksessa työskennellessään. Erään toisen vangin mielestä vankilassa on mahdollisuuksia tapaamisiin ja poistumisluvut mahdollistavat yhteydenpidon läheisiin. Osa vangeista näki vankeusajan mahdollisuutena koulutukseen, päihdekuntoutukseen ja liikuntaan sekä terveyden edistämiseen.

Eräs vanki kertoi menonsa olleen rajua ja vankila oli tuonut turvaa ja rauhoittanut häntä. Myös muilta vangeilta tuli samansuuntaisia ajatuksia. Vankeusaika nähtiin mahdollisuutena pysähtymiseen ja oman elämän pohtimiseen sekä vastuun ottamiseen. Vankilan nähtiin myös opettavan syy-seuraus -suhteita ja sitä, että rikoksista seuraa rangaistus.

”Ainakin se antaa aikaa miettiä omaa elämää, se pysäyttää, sulla on paljon aikaa miettiä sun omaa elämää ja miettii asioita mitkä on menny pieleen, mitkä ois voinu tehdä toisin ja kyl vankila antaa paljon koulutusmahdollisuuksia, täältä saa luvan mennä kouluun ja vankilan sisälläki on paljon koulutuksia.” (V8)

”Se että, mä kun oon nyt kumminkin tehny nämä jutut niin oma vastuu, ottaa vastuun tekemisistään, ja mä oon kumminkin tullut tänne rangaistusta suorittamaan.” (V5)

Suurin osa vangeista näki vankeusajassa mahdollisuuksia ja positiivisia puolia. Kuitenkin kolmasosan mielestä seuraukset ovat negatiivisia ja mahdollisuudet olemattomat. Vastauksista nousi kuitenkin esiin tärkeä seikka, kun vangit toivat esiin mahdollisuuksien olemassaolon, mutta tuomion lyhyiden vuoksi eivät pysty hyödyntämään niitä. Vankeusajan mahdollisuudet liittyivät koulutukseen, päihdekuntoutukseen, liikuntaan ja terveyden edistämiseen. Vangit kokivat myös vankilan olevan hyvä mahdollisuus miettiä elämää ja pysähtyä miettimään omia tekoja ja ottaa niistä opiksi, jossa oman motivaation merkitys nousi oleelliseksi.

”Niin, en mä tiedä tarjoaako itse vankeus varmaan mitään ihmeen suuria mahdollisuuksia mihinkään, mut ainakin sit pystyy antamaan sellaista suuntaa, et mihin kannattaa jatkaa. Kaikkihan kuitenkin lähtee sit ite sieltä, kun sä siviiliin siirryt, et mitä sä siellä teet, vaikka saat mitä mahdollisuuksia niin pystyy kymmenessä minuutissa laittaa kaiken romuks. Mä ainakin tiedän että mä oon tehnyt rikoksen ja siitä seuraa rangaistus.” (V2)

Vankien tuen ja kuntoutuksen tarpeet vankeusaikana vaihtelivat hyvin pienistä asioista kokonaisvaltaisiin ja koko elämän kattaviin tuen tarpeisiin. Vangit kokivat etenkin työn, liikunnan ja päihitteettömän ympäristön olevan kuntoutusta ja päihitteettömyyttä tukevaa toimintaa vankilassa. Nuorten vankien näkemykset vankeusajasta ja sen mahdollisuuksista olivat hyvin monipuolisia ja vaihtelivat negatiivisesta positiiviseen, mutta suurin osa näki vankeudessa enemmän hyviä kuin huonoja puolia.

6.1.3 Asteittaisen vapautumisen merkitys ja epätietoisuus vapauden valmistelusta

Nuorten vangit kokivat asteittaisen vapautumisen merkityksellisenä ja tukevan yhteiskuntaan integroitumista. Suurin osa koki tarvitsevänsä jonkinlaista tukea vapauden valmistelussa. Vangit näkivät vapauden positiivisena, mutta osin pelottavanaakin asiana. Tuentarpeet olivat yksilöllisiä ja liittyivät pääosin asunnon hankkimiseen. Kehitysideat vapauden valmisteluun jäivät heikoksi, koska suurin osa vangeista ei tiennyt mitä nykyisessä vapauden valmistelussa on. Vapautteen liittyviä mahdollisuuksia ei osattu kertoa yhtä vankia lukuun ottamatta. Vangit kaipasivat tietoa vapautumisesta ja siihen liittyvistä mahdollisuuksista, mutta oli myös niitä, jotka eivät kokeneet tarvitsevänsä lainkaan apua tai tukea vapautumiseen.

Vankien mielestä asteittaisella vapautumisella on erittäin suuri merkitys. Kovin monella vangilla ei kuitenkaan ollut vielä kokemusta vapautumisesta. Usealla oli kuitenkin kokemusta siirtymisestä suljetusta vankilasta avovankilaan ja he peilasivat tätä kysymystä omien vapauden kokemuksiensa kautta.

”No sillä on mun mielestä ihan suuri merkitys. Kyl mun mielestä auttaa paljo niinku siirrytsä kivitalosta avotaloon ja avotalosta koevapauteen ja koevapaudesta jatkat sit omia... Et kyl se antaa ainaki huomattavasti enemmän semmosta mahdollisuutta siihen, että sä pysyt erossa sieltä vankilasta, ku se et sut heitetäis kassit kädessä jostain kivitalon porteista tohon ulos.” (V2)

Vankien vastauksista pystyi huomaamaan, että vapaus on tavoiteltava ja hyvä asia, mutta se, missä vaiheessa vapautteen ollaan valmiita aiheutti pohdintaa. Vastauksista tuli ilmi, että vapautuminen suoraan suljetusta vankilasta ei välttämättä tuo toivottua muutosta ja esimerkiksi siirtyminen suljetusta vankilasta avovankilaan ennen vapautumista koettiin hyvänä ja toimivana

asiana. Erään näkemyksen mukaan vapaus tuo mukanaan myös vastuuta ja jo saavutetut avovankilan tuomat edut voi myös menettää, mikäli ei pysty sitoutumaan vallitseviin sääntöihin.

”Kyl musta tuntuu et jos menis kuitenkin laitoksesta laitokseen, niinku koko ajan löysempään suuntaan, nii siin vaiheessa pystyis helpommin päästä irti noist rikoksista. Ku ite aattelee niin se ois silleen, et sulle annetaan vaan koko ajan enemmän vapautta kunhan sä et ryssi sitä, et sit ku sen ryssii niin pitäis siin vaiheessa aloittaa alusta sielt kivitalon puolelta.” (V6)

Avoimemmat olosuhteet tuovat mahdollisuuksia ja yksilön oman vastuu sekä valinnat korostuivat myös vankien vastauksista.

”Mut vaikka mä oon avolla ja vaikka olis mahdollisuus tehdä semmosta mikä ei kannata, niin en mä kuitenkaan tee semmosta, et kun oon tänne tullu niin kyl tää nyt sit suoritetaan.” (V5)

”Täällähän on oikeesti aika lepposat säännöt, tännehän on helppo tuoda jotain jos haluaa, mut jos ei niinku pysty noudattaa sääntöjä niin se on aika nopeasti lähtö kuitenkin.” (V6)

Esiin nostettiin myös yksilöllisyyden merkitystä ja erään vangin mielestä kaikkien vankien kohdalla avolaitokseen pääseminen ei ole hyvä asia, viitaten sillä rikosten laatuun. Vaikka avovankila koettiin suljettua vankilaa vapaampana, ei sielläkään koettu vapaus ollut rinnastettavissa siviilissä totuttuun vapauteen.

”Vaikka tääkin nyt on avo, niin ei täälläkään nyt kumminkaa oo vapautta, mut on tääl tietinkin enemmän kuin suljetulla, tääl saa kumminkin liikkua mikä on hyvä.” (V5)

Vankien näkemys asteittaisesta vapautumisesta oli pääosin positiivinen ja he kokivat vapauteen totuttelun asteittain sekä valvotusti tarpeellisena, vaikkei suurimmalla osalla ollut vielä kokemusta vapautumisesta. Vangit näkivät vapauden tärkeänä ja osin pelottavanakin asiana. Alle puolet vangeista kertoi olevansa asunnottomia ja tarvitsevansa tukea asunnon etsintään vapauden valmistelussa. Käsitys tuentarpeesta vapauden valmistelussa oli vangeilla hyvin yksilöllistä ja se vaihteli kokonaisvaltaisesta tuen ja kuntoutuksen tarpeesta johonkin yksittäiseen elämästä puuttuvaan käytännön asiaan. Esimerkiksi eräs asunnoton ja pitkäaikaistyötön vanki koki tarvitsevansa ainoastaan laukun, johon saisi laitettua muovikasseissa olevan omaisuutensa vapauduttuaan, kun taas toinen vanki osasi eritellä avuntarpeensa liittyvän työ- ja koulupaikan sekä asunnon etsimiseen.

”No tota asunto on mulle aika tärkeä mikä pitäis olla ku vapautuu, et siitä on mun mielestä aika synkkä aloittaa jos ei oo asuntoo ja mieluiten jos on jonkinlainen pohja kans siellä siviilissä, olis joku työpaikka tai koulu et pystyt aloittamaan sellasen arjen rullaamisen, vaikka muutama päivä viikossa et saa sen arjen rullaamaan, mut saa semmosen tatsin siihen hommaan.” (V2)

Muut esiin tulleet tuen tarpeet liittyivät mielenterveys- tai päihdeongelmiin, sosiaalityöhön tai toiveisiin keskusteluavusta myös vapautumisen jälkeen.

”Mulla on niin paljon esimerkiksi sisällä asioita mitä mä en ole puhunut kellekään.” (V3)

Esiin tuotiin myös valvonnan tarve vapautumisen jälkeen esimerkiksi päihteisiin liittyen. Muutama vanki toivoi, että siviilissä olisi joku tai jokin taho, johon voisi tukeutua tiukan paikan tullen vapautumisen jälkeen. Vain yksi vanki kertoi, ettei hänellä ole minkäänlaista tuen tarvetta ja hänellä on kaikki tarvittava siviilissä odottamassa. Muutamat vangit toivat esiin päihdeongelmansa, mutta eivät kokeneet sitä vakavana ongelmana tai kokivat sen olevan hallinnassa vankilassa ollessaan.

”Mul ei itellä nyt niin paha päihdeongelma oo et mä en oo sellasii ns. kovii huumeita käyttänyt, et mä oon käyttäny vaan amfetamiinia, ekstaasii, kannabista ja kokaiinia. En oo käyttäny sen kovempia kuitenkaan. Tääl on selkeesti pahempii ongelmia jollai niiden asioiden kanssa, niiden kuntoutusasioiden kanssa. Mä luulen et mä oon päässy päihdeongelmasta jo nyt aika hyvin yli. Totakai sitä on vähän vaikea sanoa, et senhän näkee sit siviilissä mikä on sit toisuus.” (V8)

Vapautumiseen liittyvät tuen tarpeet olivat hyvin yksilöllisiä, mutta pääosin ne liittyivät asunnon hankkimiseen, päihdeongelmaan ja ylipäättään siihen toiveeseen, että apua olisi tarvittaessa saatavilla. Kahden vangin mielestä vapauden valmisteluun ei tarvitse lisätä mitään, mutta yli puolet haastateltavista ei tiennyt mitä nykymuotoinen vapauden valmistelu sisältää ja he kaipasivat lisää tietoa asiasta.

”Mitä siel tällä hetkellä on, siel valmistelussa?” (V8)

Muutamat toivoivat vapauden valmistelun alkavan hyvissä ajoin, jotta ehtisi esimerkiksi hankkimaan asunnon vapautumiseen mennessä tai varautua koevapauteen.

”Tottakai se ois hyvä et on se kämppä ku siviiliin pääsee, se ois ihan ehdoton, se on kaikille ihmisille kaiken a ja o. Et jos ei oo kämppää nii se on vaikeeta mitään asioita elämässä hoitaa, se pitää olla ja sit voi hoitaa kaikki muut asiat.”
(V8)

Vangeilla ei ollut juurikaan kehitysideoita vapauden valmisteluun liittyen asuntoasioita lukuun ottamatta, koska he eivät oikeastaan tienneet, mitä vapauden valmistelu nykymuotoisuudessaan sisältää.

Yhtä vankia lukuun ottamatta vangit eivät osanneet sanoa tai eivät tienneet vapautumiseen liittyvistä mahdollisuuksista. Ainoastaan sitoumusosastolla asunut vanki kertoi vankilassa tarjottavan palveluohjausta, neuvontaa ja arkielämän taitojen opettelua. Vankien näkemykset vapauteen liittyvistä mahdollisuuksista olivat siis melko olemattomat, mutta sitäkin enemmän he kaipasivat lisää tietoa asiasta.

6.1.4 Vapautumisen jälkeinen tuentarve sekä pelko vanhaan elämään palaamisesta

Nuorten vankien näkemykset kriittisestä hetkestä tuen tarpeen näkökulmasta, vaihtelivat vapautumisen hetkestä noin vuoteen vapautumisesta. Suurin osa koki tarvitsevansa tukea vapautumisen jälkeen ja tuentarpeet liittyivät useimmiten asuntoon tai päihdeongelmaan sekä yleiseen avun ja tuen tarpeeseen, jota toivottiin olevan tarjolla. Avun tarpeen myöntäminen koettiin joidenkin vankien kohdalla vaikeana. Muutamien vankien mielestä he eivät tarvinneet apua eivätkä halunneet olla kytköksissä vankilaan enää millään lailla vapautumisen jälkeen. Tärkeimmät uusintarikollisuuteen vaikuttavat tekijät liittyivät vankien mukaan vanhoihin sosiaalisiin ympyröihin, sekä päihteisiin, eikä suurin osa toivonut palaavansa niihin enää vapautumisen jälkeen. Nuoret vangit kaipasivat lisää tietoa kuntoutusjatkumoista ja osoittivat kiinnostusta niitä kohtaan, koska heillä ei ollut kertomansa mukaan tietoa niistä.

Yli puolet vangeista kokivat tarvitsevansa tukea heti vankilasta vapautumisen jälkeen, ja heistä osan mielestä tuen tulisi jatkua vapautumisen jälkeen jonkin aikaa. Yhden vangin näkemyksen mukaan tukea tarvitsee eniten ensimmäisen puolen vuoden aikana vapautumisesta ja kertoo itse retkahtaneensa aina ensimmäisen vuoden jälkeen. Suurin osa vangeista koki kriittisen hetken koittavan heti vapautumisen jälkeen ja muilla vangeilla ajalliset näkemykset vaihtelivat kahdesta viikosta puoleen vuoteen.

”No, se on varmaan se ensimmäiset kaksi viikkoa kun siellä siviilissä on, mut mä ite toivoisin pääseväni tohon koevapauteen, et se avaa varmasti semmosii mahdollisuuksia siihen et pääsee semmoseen normaaliin arkeen kiinni huomattavasti todennäköisemmin, ku se et vapautuu vaan tonne noin eikä kukaan ns kato sun perään.” (V2)

Yli puolet vangeista nostivat esiin asunnon hankkimiseen, tai päihdeongelmaan liittyvän tuen tarpeen puhuttaessa vapautumisen jälkeen kaivatuista tukitoimista. Tarve neuvonnalle esimerkiksi toimeentuloon liittyvissä asioissa sekä säännölliselle keskusteluavulle nousi myös tarpeelliseksi. Osa vangeista kertoi vapaudessa olon vaikeaksi vankilan jälkeen, mutta vapautta osatiin myös arvostaa entistä enemmän. Esiin tuotiin myös avun hakemisen vaikeutta ja sitä, että on vaikea sanoa ääneen, ettei pärjää yksin. Myös yhteiskuntaan sopeutuminen ja työn hankkiminen koettiin haasteelliseksi vapautumisen jälkeen. Usealta vangilta peruskoulu tai opinnot olivat jääneet kesken ja muutama vanki kertoi, ettei osaa tehdä muuta, kun rikoksia.

”Mä oon tehny sitä missä mä oon ollu hyvä ja valitettavasti se on kohdistunut näihin konnankoukkuihin. Ehkä siihen työpaikkaan mä kaipaisin vähän vahvempaa tukea.” (V8)

Vankien mukaan tukitoimien tarpeellisuus on yksilöllistä. Monet toivoivat vapautumisen jälkeen olevan jokin taho, johon tukeutua heikolla hetkellä tai vastoinkäymisiä kohdatessa. Tärkeimmäksi koettiin se, että apua olisi tarvittaessa saatavilla.

”Mut ehkä et on kuitenkin joku mahdollisuus siihen, että jos on halukkuus olla rikoksista ja huumeista erossa, niin et on joku taho keneen niinku turvautuu.” (V2)

Muutaman vangin mukaan he eivät tarvitse minkäänlaista tukea vapautumiseen. Osa heistä kuitenkin luetteli siviilissä odottavia asioita, joiden selvittämiseen he eivät olleet vielä keksineet keinoja, mainiten esimerkiksi vahingonkorvausten maksamisen tuomion jälkeen tai muiden keskenäisten asioiden selvittämisen. Oli myös niitä, jotka kokivat tuen tai keskusteluavun tarpeelliseksi vankilassa, mutta eivät enää vapautumisen jälkeen.

”Mulle riittää että mä saan täällä puhua ja käydä niitä keskusteluita. Tää ei oo se mun elämä, mun elämä on tämän ulkopuolella.” (V5)

”Mä selviin ilman mitään palveluja, mä oon ollu sosiaalityön asiakas siitä lähtien ku mä täytin 18 ja ne on selvii ne jutut. Ehkä jotkut ihmiset vois, ehkä heikommat ihmiset jolla on ongelmat paljon syvemmällä. Mul ei oo ku toi yks ongelma, toi päihdeongelma.” (V8)

Muutama vanki toi esiin huolensa vapautumisen jälkeen tapahtuvien tukitoimien oikeasta kohdentamisesta. Myös valvonnan riittävyys tai seuraukset esimerkiksi koevapaudessa herättivät ajatuksia.

”Pitäis varmaan ettiä niitä joilla on motivaatiota ja tukea niitä enemmän.” (V1)

”No tota, en mä ite ehkä koe että siitä on hirveesti apua että joku kattoo perään, jos ei siinä mitään seurauksia ole. Se et joku vaan kattoo perään, nii ei se hirveesti enää sit siinä vaiheessa auta.” (V2)

Vapautumisen jälkeiseen rikollisuuteen vaikuttavista tekijöistä merkittävimmäksi nousi rikoksettoman ystäväpiirin merkitys ja tätä mieltä olivat yli puolet haastatelluista vangeista. Näiden vankien mielestä rikollinen kaveripiiri pitäisi jättää, jotta ei itse enää syylistyisi rikokseen, ja joidenkin vankien mielestä se vaatii joskus myös asuinympäristön vaihtoa. Monet vangit toivat esiin lähipiirin tuen merkityksen ja toiveen, että välit läheisiin pidettäisiin hyvinä. Vankien mielestä rikollisuuteen syylistymisessä olennaista on se, onko lähipiiri rikosmyönteinen vai ei.

”Se on just se, et väärään seuraan ei pidä mennä.” (V5)

”Jos sais jotain hyvii kavereita, jotka ei ois rikollisia tai ei tekis mitään rikoksia.” (V7)

”Kyl se varmaan kaikilla auttais, se asuinmpäristön vaihto, niinku tiätsä, ei me nis takaisin niihin samoihin piireihin.” (V9)

Kolmasosa haastatelluista oli sitä mieltä, että he eivät ole syylistyneet mihinkään rikokseen eivätkä he sen vuoksi koe tarpeelliseksi osallistua mihinkään rikollisuutta vähentävään toimintaan. Eräs vanki koki rikokseen syylistymisensä olleen vahvasti yhteydessä alkoholiin ja kertoi rikollisuuden loppuneen alkoholinkäytön lopettamiseen. Monet vangeista kokivat työpaikan ja opiskelun vähentävän oleellisesti mahdollisuutta syylistyä rikokseen ja muutama kertoo saaneensa elantonsa rikoksista, koska heillä ei ole ollut muita tulon lähteitä. Myös rikosrekisterin nähtiin haittaavan työnhakua.

”Se ois se työpaikka, se on ihan ehdoton, et on melkein se ainoa syy. Itel ei oo paljon duunia ollu elämän aikana siitä lähtien ku täytin 18.” (V8)

Oleellisin uusintarikollisuutta vähentävä tekijä oli vankien mielestä rikokseton kaveripiiri ja työ- tai opiskelupaikka. Myös alkoholinkäyttö on ollut yhteydessä rikokseen ainakin yhden vangin esiin tuomana.

Vangit kaipasivat enemmän tietoa siviiliin ulottuvista kuntoutusjatkumoista, sillä yhtä vankia lukuun ottamatta kukaan ei tiennyt tai osannut kertoa mitä palveluita on tarjolla. Yksi vanki osasi kertoa hyödyntävänsä jatkossa Wop -osaston siviiliin ulottuvia palveluita.

”En mä tiennyt että on jotain tommosia kuntoutusohjelmia tai muita ohjelmia mitkä saa sit kun vapautuu, et siviilissä vois käyttää.” (V8)

”Mä en edes tiedä mitä ihmisille tarjotaan... Mitä täällä on? Mä en tiedä yhtään. Olishan se hyvä että jaettais jonkinlainen infopaketti, niinkun et mitä täällä mahdollisesti tarjotaan ja mihin voi osallistua.” (V9)

Siviiliin kaivattiin kuitenkin selkeitä rutiineja ja sääntöjä. Yhden vangin mukaan oleellista on, että siviilissä olisi jotain, mihin palata.

”No varmaan se et on sellaset peruselämän asiat kunnossa, et on siellä siviilissä sit jotain, et siinä on jotain menetettävääkin siinä pelissä, se ratkasee paljon.” (V2)

Vangeilla ei siis ollut heidän kertomansa mukaan, yhtä lukuun ottamatta, tietoa kuntoutusjatkumoista tai niiden hyödyntämisestä, mutta niistä kaivattiin kuitenkin lisää tietoa. Haastattelijoille jäi sellainen käsitys, että vangit olivat kiinnostuneita kuulemaan millaisia siviilipuolen toimijoita on. Toki vangeilla voi olla tietoa siviilipuolen toimijoista, mutta he eivät välttämättä osanneet yhdistää niitä siviiliin ulottuviksi kuntoutusjatkumoiksi hankalien termien vuoksi.

6.2 Arviointikeskuksen työntekijöiden näkemyksiä vankeusajasta ja sen mahdollisuuksista

Tässä luvussa käsitellään arviointikeskuksen työntekijöiden haastatteluiden tulokset, jotka on teemoiteltu arviointivaiheeseen, vankeusaikaan, vapautumisen valmisteluun sekä vapautumisen jälkeiseen aikaan.

6.2.1 Nuorten vankien erityispiirteet ja sijoittamisen haasteet

Arviointikeskuksen työntekijöiden mukaan nuorten vankien erityispiirteitä on syrjäytyminen sekä päihde- ja käytösongelmat. Nuorten vankien tuen ja kuntoutuksen tarpeet liittyvät kokonaisvaltaisiin elämänhallinnan ongelmiin, jotka ovat alkaneet jo varhain ja kasaantuneet. Sijoittelun tavoitteena on sijoittaminen mahdollisimman avoimiin olosuhteisiin, mikä arviointikeskuksen työntekijöiden mukaan on ristiriitaista nuorten vankien kohdalla, koska heidän problematiikkansa vaatii tiukempaa kontrollia, kuin avolaitoksessa, mutta toisaalta heitä pyritään viimeiseen saakka suojelemaan suljetun vankilan haitoilta. Arviointikeskuksen työntekijöiden mukaan rangaistusajan suunnitelma laaditaan yhdessä vangin kanssa ja hänen toiveitaan kuunnellen. Kehityslinja on, että vangin mielipidettä kuunnellaan koko ajan enemmän rangaistusajan suunnitelman laadinnassa.

Suurin osa työntekijöistä oli sitä mieltä, että nuoria vankeja yhdistää laitostausta, kouluttamattomuus, päihdeongelmat, syrjäytyneisyys sekä impulsiivinen käyttäytyminen. Työntekijöiden mukaan nuorten ongelmat ovat usein alkaneet jo varhain lapsuudessa ja heitä yhdistää rikkonaiset olot, tukiverkoston puute ja traumaattiset lapsuuden kokemukset. Nuorten ongelmat ovat ajan mittaan kasaantuneet ja monella on taustallaan lastensuojelun interventioita. Työntekijöiden mukaan nuorilla vangeilla on ollut vaikeuksia koulunkäynnissä ja useimmalla peruskoulu, lukio- ja ammattiopinnot ovat jääneet kesken. Monella nuorella vangilla on päihdeongelma tai runsasta päihdeidenkäyttöä, joka on alkanut jo varhaisessa iässä ja heidän lähipiirinsä viettää usein päihdekeskeistä elämää. Nuorilla vangeilla on vaikeuksia kiinnittyä yhteiskuntaan ja heille sitoutuminen ja pitkäjänteinen työskentely ovat haastavaa, mikä voi olla nuoruusiästäkin johtuvaa. Työntekijöiden mukaan nuorten vankien ongelmakäyttäytyminen ilmenee erityisesti väkivaltaisena ja impulsiivisena käyttäytymisenä, johon päihdeidenkäyttö usein liittyy.

Erään työntekijän mukaan nuoria vankeja yhdistää myös katkeruus ja toisen työntekijän mielestä nuorilla vangeilla on negatiivinen suhtautuminen virkavaltaa kohtaan. Joillain nuorilla vangeilla on myös rikollista elämäntapaa ihannoiva asenne. Osa työntekijöistä koki, että joidenkin nuorten vankien oli ongelmallista muodostaa luottamuksellista suhdetta toisiin ihmisiin tai työntekijöihin. Erään työntekijän mukaan nuorilla vangeilla on ollut vähän arjen rakenteita ja arkea tukevat harrastukset sekä vapaa-ajan toiminta on ollut vähäistä. Muutaman työntekijän mukaan nuoret vangit voidaan jakaa kahteen ryhmään, laitostaustaisiin ja ”normaaliperheistä” tulleisiin nuoriin. Ero johtui yhden työntekijän mukaan nuorten motiiveissa tehdä rikoksia ja esimerkiksi normaaleista perheistä tulleet nuoret saattoivat jonkun hetkellisen elämänkriisin vuoksi tai taloudellisista syistä tehdä rikoksia, kun taas laitostaustaisilla nuorilla rikollisuus oli jo syvemmällä heidän käyttäytymisessään.

Työntekijöiden näkemyksen mukaan nuorten vankien tuen ja kuntoutuksen tarpeet liittyvät oleellisesti heidän edellä mainittuihin erityispiirteisiinsä sekä ovat hyvin kokonaisvaltaisia ja liittyvät kaikkiin elämänalueisiin sekä niiden hallintaan. Erään työntekijän mukaan vankeusaikea tuen sekä kuntoutuksen tarve ja niihin liittyvät haasteet liittyvät usein siviiliin asioiden rakentamiseen, esimerkiksi tukiverkoston luomiseen, koulutukseen ja työelämään motivoitumiseen sekä yhteiskuntaan kiinnittymiseen. Erään työntekijän mukaan laitostaustaisilla nuorilla on taustallaan enemmän hylkäämisiä, epäonnistumisia ja ikäviä kokemuksia kuin normaaleista perheistä tulleilla nuorilla, jonka vuoksi heidän kuntoutumistarpeensa ovat laajempia. Eräs työntekijä kuvasi työntekijän roolia nuorten vankien parissa tehtävässä työssä.

”Jos nyt mietitään nuoria vankeja niin se vaatii työntekijältä vähän toisenlaista otetta ja asennetta, niin jos on vaikka se laitostausta, niin monesti he ovat totuneet siihen et kun teet jotain kiellettyä niin siitä tulee heti rangaistus, ja

eihän siitä varsinaisesti opi vaan se lisää sitä kapinahenkeä ja vankilaolosuhteis-saki oon ite kokenu sen kaikista toimivimmaks et on selkeet raamit joitten yli ei mennä, ja jos niitten raamien yli mennään niin siihen puututaan, siihen käyttäytymiseen, mutta semmosta huonoo käytöstä tai että nuori käyttäytyy huonosti, tietyllä tapaa sitä pitää henkilökunnanki ehkä sietää, enemmän kun aikuiselta.” (T1)

Haastateltavien mukaan nuoria vankeja yhdistää laitoshistoria, syrjäytyneisyys, päihdeongelmat sekä ongelmat koulussa ja tuen sekä kuntoutuksen tarpeet liittyvät näihin piirteisiin.

Työntekijöiden kertoman mukaan nuoret vangit pyritään sijoittelemaan mahdollisimman avoimiin olosuhteisiin ja sijoittelukriteerit ovat lähtökohtaisesti samat kuin aikuisilla vangeilla. Nuoria vankeja pyritään sijoittamaan siten, että heille olisi sijoituslaitoksessa tarjolla sellaista toimintaa, mitä nuori tarvitsee. Tietoja sijoittelua varten saadaan esimerkiksi viranomaisilta ja lastensuojelusta sekä niiden osalta, joilla on aiempia tuomioita sijoittelua ohjaa myös laitosturvallisuusarvio, joka sisältää tietoa vangin vankeusaikaisesta käyttäytymisestä ja mahdollisesta päihteidenkäytöstä. Nuorten vankien sijoittelua kuvattiin ristiriitaiseksi, toisaalta pyrittiin välttämään suljettua vankilaa sen haittavaikutusten takia, mutta toisaalta avoimet olosuhteet koettiin joidenkin nuorten kohdalla liian avoimiksi.

”No usein tota ne avoimet olosuhteet on liian avoimet näille nuorille, et ne niinkun ei oo vielä sitä elämäkokemusta eikä kykyä pysyä niissä rajoissa mitkä siellä avolaitosolosuhteissa vallitsee, et tarvii niinkun tiukemmat raamit ja muurit ympärille, mut sit toisaalta se suljetun vankilan suljettu ympäristö toisaalta taas aiheuttaa niitä negatiivisia piirteitä, et se on niinku vaikeeta, ku haluttais laittaa avoimeen, mahdollisimman avoimeen vankilaan, mut sit siinä käy niin, että sitten sieltä karataan ja päädytään kuitenkin ainaki toistaseks suljettuun.” (T4)

Nuorten vankien sijoittelussa otetaan työntekijöiden kertoman mukaan ”hallittuja riskejä” sijoittamalla heidät avoimempiin olosuhteisiin, kuin mihin nuorella olisi kykyä.

”Et kyl näitten nuorten kohdalla pyritään ottamaan hallittuja riskejä, elikkä vaikka tiedetään että on olemassa riski että saattaa ehkä lähtee luvattomasti, niin silti sijoitetaan avolaitokseen kun arvioidaan sitä, että mitä siinä sitten tapahtuu kun hän poistuu, et onks hän vaaraksi muille ihmisille vai onks hän vain vaaraksi itselleen, vai onks siinä joku päihteidenkäytön ongelma vai mikä on, et sitä pitää sit aina yksityiskohtaisesti arvioida, mut kyl pyritään tekemään, ottaa vähä enemmän ehkä semmosta niinku riskiä.” (T4)

Sijoittelu pyritään toteuttamaan yksilöllisesti vangin kuntoutustarpeet sekä riskit huomioiden.

”Mut sit taas ku lähestyy sitä kolmeekymppiä, nii sithän toki on sit enemmän niitä jotka on ollu jo useemman kerran, et nehän sit tavallaan osaa jo lusia ja tietää mitä kannattaa tehdä jotta saavuttaa jotaki, ja jotenki ehkä et mitä lähemmäs sitä kolmeekymppiä mennään, niin sitä jotenki ehkä voi ajatella et sitä vanhempii uskaltaa sijoitella, jo et tavallaan sit on sitä vankilahistoriaa, pystyy sitä kattoo miten ne tuomiot on aikasemmin menny.” (T3)

Työntekijät olivat yksimielisiä siitä, että nuorten vankien sijoittelussa noudatetaan samoja kriteerejä kuin vanhempien vankien kanssa, mutta heidät pyritään kuitenkin lähtökohtaisesti sijoittelemaan mahdollisimman avoimiin olosuhteisiin, kuitenkin henkilökohtaiset tarpeet huomioiden. Nuorten vankien sijoittamiseen liittyvät riskit tiedostetaan, mutta niiden katsotaan olevan silti pienempi riski verrattuna suljetun laitoksen aiheuttamiin haittoihin. olevan silti pienempi riski verrattuna suljetun laitoksen aiheuttamiin haittoihin. Avolaitoksen valvontata-solla on erään työntekijän mukaan merkitystä ja nuorten vankien kanssa valvonnan tulisi ensisijaisesti olla fyysistä.

”Ei näitä nuoria voida laittaa sellaisiin avolaitoksiin, jossa valvonta on vaan elektronista.” (T4)

Työntekijöiden mukaan rangaistusajan suunnitelma laaditaan lähtökohtaisesti yhdessä vangin kanssa ja hänen toiveensa huomioiden, jota kautta vanki saadaan sitoutumaan työskentelyyn paremmin. Työntekijät kertovat, että riskejä ja faktoja ei kuitenkaan voida sivuuttaa ja ne kirjataan ylös, vaikka ne eivät vangin mielestä olisi ongelma, ja niistä pyritään etsimään keskeisin ongelma rikoksiin syyllistymisen ja uusintarikollisuuden kannalta. Työntekijöiden mukaan vangin omalla motivaatiolla ja oman elämänsä ongelmien tiedostamisella on suuri merkitys ja se auttaa vangin sitoutumista rangaistusajan suunnitelman noudattamiseen. Tärkeää on, että vanki kokee, että hänen mielipiteellään on merkitystä ja hän on tullut kuulluksi. Eräs työntekijä korosti myös sen merkitystä, kuinka asiat on kirjattu rangaistusajan suunnitelmaan. Työntekijöiden mukaan vangin mielipiteen merkitystä pyritään ottamaan entistä enemmän huomioon ja se on yksi arviointikeskuksen kehityskohde.

”Vangin suunnitelma, ei meidän”. (T3)

Työntekijöiden mukaan kaikki vangit pyritään tapaamaan ransua laadittaessa, mutta jos vankia ei jostain syystä tavata, tehdään rangaistusajan suunnitelma viranomaistietojen ja kaiken vangista saatavilla olevan aiemman tiedon perusteella. Kaikkien haastateltavien mielestä vankien

mielipiteen kuuleminen on oleellinen osa rangaistusajan suunnitelmaa tehtäessä ja sillä on vankin omaa motivaatiota lisäävä vaikutus, mikä taas heijastuu positiivisesti ransun mukaiseen työskentelyyn.

6.2.2 ESRA:n resurssivaje ja vaikeus vastata nuorten vankien tuen tarpeisiin

Arviointikeskuksen työntekijöiden näkemyksen mukaan nuorten vankien tuen ja kuntoutuksen tarpeisiin ei pystytä tällä hetkellä täysin vastaamaan, sillä resurssit ovat huonot ja tarjontaa Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vankiloissa ja toiminnassa on liian vähän. Nuorten vankien nähtiin olevan alttiita ympäristön vaikutuksille ja heidän nähtiin tarvitsevan tukea ja kontrollia. Arviointikeskuksen työntekijät olivat toiveikkaita uuden osaston luomisesta ESRA:n alueelle ja toivoivat, että se suunniteltaisiin hyvin ja vastaamaan nuorten vankien moniulotteisia ja yksilöllisiä tuen tarpeita.

Työntekijät olivat yksimielisiä siitä, että vankien tuen ja kuntoutuksen tarpeisiin ei täysin pystytä vastaamaan tämänhetkisinä resursseilla ja tarjonnalla Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella. ESRA:n vankilat todettiin myös olevan yliasutettuja, joka vaikuttaa toimintaan ja sijoitteluun.

”(...) et pitäis jotenki siinä tutkintavankeusaikana jo niinku lähtee liikkeelle et ois millään tavalla semmoset rakenteet missä jotenki tämmöstä pystyis hallitsemaan, ja tosiaan nyt tällä hetkellä ei oo mitään muuta ku WOP mihin pystyis sijoittaa, ja se on avolaitoksessa, ja jos syystä tai toisesta ei pystytä avolaitokseen sijoittaa niin se on ihan katastrofi, et vielä alaikäisiä vankeja pitäis pystyy pitää erillään, mut sit vankilat on tupaten täynnä, nii miten se toimii ilman et se vanki on käytännössä eristyksessä sit muista koko ajan eikä sekään missään nimessä oo tarkoituksenmukaista. Mut siis tällä hetkellä ei oo mitään, et jos se WOP ei jostain syystä tuu kysymykseen, niin me ollaan pulassa näiden kaa... oltu jo pidemmän aikaan.” (T3)

Erään työntekijän mukaan Keravan suljetun vankilan lakkauttaminen vaikeutti nuorten vankien sijoittelua Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella, sillä Kerava oli lakkauttamiseen asti ollut perinteinen sijoittelupaikka nuorille vangeille. Työntekijät toivat esiin vähäisen keinovalikoiman kuntoutuksen suhteen ja etenkin päihdekuntoutustilanteen nähtiin olevan heikko.

”No siis nää päihdekuntoutusmahdollisuudet on aivan surkeet tällä hetkellä Etelä-Suomen alueella, et meil ei oo mitään muuta ku Sörkka-yhteisö, ja kuulin just et vaik ois 4kk tuomio niin sanotaan suoraan ettet pääse koko tuomion aikana sinne, koska on niin paljon jonoo. Päihdetyöresurssit on aivan olemattomat

ja kylhän täälki (Helsingin vankilassa) pitää päihdetyöntekijälle jonottaa et pääsee sinne.” (T3)

Erään työntekijän mukaan myös vankilan ympäristön pitäisi olla kuntoutusta tukevaa.

”Jos siinä ympärillä narkataan, niin kyl se on vaikee sitten, ellei se osasto ole täysin suljettu siltä, niin vaikee siinä on sitten nuorten motivaatiota ylläpitää ja tehdä uskottavaa päihdekuntoutusta sen kaiken muun kuntoutuksen ohessa.” (T1)

Työntekijöiden mielestä etenkin nuorille vangeille nähtiin olevan liian vähän palveluja tarjolla ja erään työntekijän mukaan vangeille tulisi tarjota jotain mielekästä tekemistä, johon sitoutua. Esiin tuotiin myös vankeja motivoivan työtteen merkitys.

”Tuen ja kuntoutuksen tarpeet ja tavoitteet sinänsä kyllä niinku kohtaa jokseenkin hyvin, mut se mikä ei kohtaa on se, että mitä meillä on tarjota... Me nähdään se mikä on ongelma, me nähdään myös se mitä tää vanki tarvitsee ja me tiedetään ja voidaan jotenki määritellä se, et mikä olis hyvä kuntoutusmuoto tai interventio tai mikä tahansa tuen tarve, mut meil ei oo sitä. Tai meillä ei oo tarpeeks hyvää keinovalikoimaa. Ja se on sitte niinku mun mielestä se yks kaikista suurin ongelma tämänhetkisessä rangaistusajan suunnittelussa ja se käytännön toteutuksessa on se, että vaikka kuinka tehdään hyviä suunnitelmia, saadaan vanki sitoutumaan siihen, mut sit jos meillä ei oo antaa siellä vankeusaikana sitten niitä tarvittavia keinovalikoimia, nii se on aika sitte niinku turhauttavaa.” (T4)

”Toki nää resurssit on aika surkeet, ja nuoret vangit kaipais enemmän sit sellasta et heitä tullaan hakemaan sieltä selleistä, et hei nyt ois täämösi juttuja et miten me täs edetään, ku välillä on sit huolenaiheena se et vanki sit vaikka oltuaan suljetussa 3kk hakee avolaitokseen ja sit ku kattoo sitä ransua, et apua tälle ei oo tapahtunu mitään.” (T3)

Moni työntekijä nosti esiin kehitteillä olevan nuorten vankien osaston, jonka suunnittelun vaaraan laskettiin paljon ja toivottiin sen osaltaan vastaavan tilanteen tuomiin haasteisiin. Nuorilla vangeilla nähtiin olevan tarve intensiiviselle tuelle ja kontrollille. Suurin osa työntekijöistä oli sitä mieltä, että nuorella vangilla tulisi olla oma työntekijä, johon luoda luottamuksellinen suhde ja joka hoitaisi nuoren vangin asioita.

”No kylhän tähän vaikuttaa se et aika pienet resurssit millä tehdään vankiloissa sitä kuntouttavaa työtä, että jotenki se että miten paljon just esimerkiksi nuoret tarvii semmosta intensiivistä ja semmosta niinku, kuinka paljon henkilötyövuosia se yhden nuoren vankeusaika todellisuudessa vaatii nii se ei kyl kohtaa, se et he on tuolla etenki suljetuissa vankiloissa, jos he on tuolla jossain kerroksilla, niin kyl he sinne aikalailla jää, et se et tapaa jotain työntekijää tai muuta niin se ei niinku oo ihan riittävää.” (T2)

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen resurssit, laitosten ylläpito, vähäinen keinovalikoiva sekä päihdekuntoutuksen heikko tilanne olivat työntekijöiden vastauksista päätellen niitä tekijöitä, mitkä heikentävät nuorten vankien mahdollisuuksia saada tukea ja kuntoutusta.

Työntekijöiden mukaan päihteen ympäristö on merkittävin nuorten vankien päihteen elämää edistävä tekijä vankeusaikana ja tärkeää päihteen pysymisessä on kokonaisvaltaisen tuki niin vankilan henkilökunnalta kuin vangin läheisiltä. Yksi työntekijä nosti esiin riittävän toiminnan merkityksen vangeille turhautumisen purkamisessa, mainiten esimerkiksi liikunnan. Päihdevalvonta, verkostojen luominen kaikkeen muuhun kuin päihdemyönteisiin kavereihin, oikein kohdistettu valvonta sekä tuki ja koko elämänhallintaa parantavat asiat (koulutus/työ, talousasiat, lähisuhteet) koettiin myös päihteen tukevin tekijöinä.

”Kun sit se elämänhallinta paranee, niin silloin ne edellytykset siihen päihteen tömyteen myös kasvaa.” (T4)

Nuorten vankien nähtiin olevan alttiita toisten vankien painostukselle nuoren ikänsä ja kokemattomuutensa vuoksi ja oikeanlainen sijoittelu ja asuttaminen nähtiin tärkeimmäksi tekijäksi, kun kysyttiin työntekijöiltä nuorten vankien rikollista käyttäytymistä estävistä asioista vankeusaikana. Myös henkilökunnan läsnäolo ja havainnointi koettiin tärkeäksi ja nähtiin tuovan turvallisuutta.

”(...) et siinä jollakin tavalla on koko ajan se vanki jonkun hyppysissä, silleen että siihen on silleen niinku työntekijän, vankilan henkilökunnan tatsi siihen, et tietää mitä hänelle kuuluu, miten hänellä menee, että pystytään olemaan jotenkin tarkkoina tai silleen, että onko näkyvissä viitteitä että esimerkiksi on suunnittelemassa jotain poistumista vankilasta, mihin saattaa liittyä riski sille rikollisuudelle. Toki sitten myöskin se ihan usein näitten nuorten kohdalla valittavasti vaatii myös myös niitä seiniä ympärille.” (V4)

Erään työntekijän näkemyksen mukaan vangin omat hyvät tavoitteet ja päämäärät sekä niiden eteen työskentely estävät rikollista käyttäytymistä. Työntekijän mukaan olisi tärkeää, että vangilla olisi siviilissä jotain menetettävää.

”Mut jos ei oo mitään menetettävää, ei oo siviilissä mitään mitä odottaa, semmosta positiivista asiaa miks sä olisist tekemättä rikoksia tai miks sä olisit käyttämättä päihteitä... et rikoksettomalla ja päihteettömällä elämällä täytyy olla jotain parempaa tarjottavaa kun se on mitä sä oot elänyt tähän saakka, tai sun täytyy ainakin olla utelias kattomaan et mitä siellä voisi olla tarjottavaa.” (T1)

Työntekijöiden mukaan avovankiloissa vankien liikkuminen on vapaampaa ja siellä on enemmän mahdollisuuksia esimerkiksi toimintaan ja koulutukseen, jotka edistävät vankien kuntoutumista ja ovat näin yhteydessä uusintarikollisuuden vähentämiseen. Avovankila mahdollistaa vangeille paremman yhteydenpidon läheisiin, mutta erään työntekijän mielestä tämän suhteen on tärkeää, että lähipiiri on rikoksetonta elämää tukeva eikä sitä ylläpitävä. Jatkoyhteyksien luominen avolaitoksesta siviiliin koettiin tärkeänä uusintarikollisuutta vähentävänä tekijänä.

Muutaman työntekijän mukaan olisi tärkeää, että vangilla olisi yksi työntekijä hoitamassa hänen asioitaan ilman että häntä palloteltaisiin usean työntekijän välillä. Henkilökunnan riittävä määrä koettiin uusintarikollisuutta vähentäväksi tekijäksi. Vankien vapaampi liikkuminen korostaa erään työntekijän mukaan henkilökunnan ja vankien välisen vuorovaikutuksen sekä päihdevalvonnan merkitystä.

”Kun ei oo sitten niitä seiniä ympärillä, niin ne on ne ihmissuhdetaidot mitä siinä vaaditaan ja musta siinä se vuorovaikutus henkilökunnan kanssa on se kaikista oleellisin asia, mutta toki se vaatii sen päihteettömyyden valvonnan, erityisesti.” (T4)

Kaikki työntekijät kokivat henkilökunnan riittävän määrän ja aktiivisen läsnäolon merkittäväksi turvallisuutta luovaksi tekijäksi kysyttäessä avovankilan turvallisuutta luovista ja heikentävistä tekijöistä. Työntekijät korostivat vastauksissaan turvallisuusuhkiin puuttumisen ja niiden ennaltaehkäisyyn sekä vankituntemuksen merkitystä.

”Jos ei oo silmäpareja niin kylhän siin sit ne vangit ottaa sen vallan, ja vankilassahan haltuun ottaa ne vahvimmat vangit, joilla on eniten vaikutusvaltaa ja joko väkivaltaa tai väkivallan uhalla pitävät sitä valtaa. Mitä enemmän siellä on sitä henkilökuntaa ja henkilökunta pitää vankilaa käsissänsä niin siellä on turvallista sitten vangillekin, oli se sitten minkä ikäinen tahansa.” (T1)

Muutama työntekijän mukaan vankien ei tulisi saada olla liikaa keskenään ilman valvontaa, sillä se heikentää turvallisuutta, ja henkilökunnalla pitäisi olla koko ajan ote heistä. Erään työntekijän mukaan turvallisuuteen vaikuttaa vankien väliset, vankihierarkiassa tapahtuvat asiat (kuten väkivalta) ja laitoksen päihteidenkäytön tilanne. Yhden työntekijän mukaan vankien päihdevalvonta ja testaus on tärkeässä roolissa turvallisuuden edistämisen kannalta. Vankilan ulkopuoliset vierailut nähtiin vankia tukevana, mutta myös turvallisuutta heikentävä tekijänä.

Työntekijöiden mielestä avolaitokseen sijoitetuille nuorille vangeille tulisi opettaa arkielämän taitoja sekä elämänhallintaa. WOP -kuntoutuksen kaltaista toimintaa kaivattiin enemmän ja sen sisällöt nähtiin hyvinä. Yksilölliset tarpeet huomioon ottava, päihdekuntoutukseen ja vangin motivointiin liittyvä toiminta niin yksilö- ja ryhmätyöskentelynä koettiin nuorille vangeille sopivana toimintana. Osa työntekijöistä koki tärkeäksi sen, että työntekijä olisi auttamassa sekä omalla käytöksellään näyttämässä esimerkkiä nuorille vangeille.

”Et jos päiväkodissa sanotaan et varhaiskasvatusta, nii onks tää sit jotain myöhäiskasvatusta?” (T3)

Erään työntekijän mielestä nuorten vankien parissa tulisi olla nuorten problematiikan ymmärtävää toimintaa, jossa työntekijän tulisi ymmärtää nuorten oireilua ja käyttäytymistä, sillä hänen mukaansa nuorilta vangeilta ei voida välttämättä odottaa samaa käyttäytymistä kuin aikuisilta. Osa työntekijöistä oli sitä mieltä, että nuorten vankien parissa olevassa toiminnassa tulisi hyödyntää siviilissä olevia palveluita ja toimintaa. Lisäksi nähtiin, että suuttumuksen hallinta tai vastaavat toimintaohjelmat ovat tarpeellisia, sillä monella nuorella vangilla on impulsiivista käyttäytymistä. Eräs työntekijä toi esiin myös tarpeen rikollisen ajatusmallin käsittelylle sekä arvokeskustelulle.

Riittävän kontrolloitu ja päihteetön avolaitos nähtiin työntekijöiden mielestä mahdollistavan parhaiten nuorten vankien kuntoutumisen, kuitenkin tukea unohtamatta. Henkilökunnan riittävä määrä ja aktiivinen läsnäolo nähtiin myös edistävän nuorten vankien kuntoutumista.

”Sellainen jossa olisi tarpeeksi paljon henkilökuntaa paikalla, jossa olis niinku avoimet olosuhteet, mutta myös jollakin tavalla tämmönen niinku välimallin ratkasu, että kun on tarvetta sille että tarvii suljetumpia olosuhteita tai rauhoittumista, tai nähdään et nyt on riski sille et jotain tapahtuu, niin olis mahdollista sit muuttaa niitä olosuhteita sen kaltaisiksi, että siellä on helpompia olla, että se riski esimerkiksi lähteä pois olis pienempi tai riski päihteisiin retkahtamiseen olis pienempi, se vaatii sitä, ja nimenomaan sitä, et siel on sitä henkilökuntaa tarpeeksi (...)

(...) puhutaan aina kuntoutuksen vähäisistä resursseista, niin kyl se liittyy ehdottomasti myös valvonnalliseen puoleen.” (T4)

Osa työntekijöistä toivoi nuorten vankien yksilöllisyyden (taustat, tuomiot ja elämäntilanteet) huomioimista ja esimerkiksi vangin poistumislupien suunnittelua hänen kykyjensä mukaan, mikä tarkoittaa sitä, että osa avolaitoksissa myönnettävistä poistumisluvista voisi olla myös saatettuja. Esiin nousi, ettei avolaitos saisi olla liian iso ja siellä tulisi olla selkeät säännöt. Eri muutoksen vaiheissa oleville nuorille vangeille toivottiin olevan eri osastoja ja kuntouttava toiminta tulisi kohdentaa motivoituneisiin vankeihin.

Eräs työntekijä näki tiiviiden, intensiivisten ja pitkäkestoisten kuntoutusohjelmien toimivan nykyisissä vankiloissa, joita mainitsi tällä hetkellä olevan WOP -kuntoutus ja Sörkka-yhteisö. Eräs toinen työntekijä mainitsi myös WOP -kuntoutuksen olevan hyvä ja toivoi sen kaltaista toimintaa olevan enemmän tarjolla. Erään työntekijän mukaan nuorista vangeista ”kopin ottaminen” toimii tämänhetkissä avovankiloissa ja työntekijöiden mukaan nuoret vangit nähdään yleisesti panostamisen arvoisena, mikä on positiivista. Rikosseuraamuslaitoksen vankilakonseptissa nähtiin hyvänä sen lähityöhanke. Positiivisena nähtiin myös eri turvallisuustason vankilat sekä tulo-osastojen käyttöönotto avolaitoksissa, koska päihdetyöskentely pystytään tällöin aloittamaan heti retkahtamisen jälkeen. Erään työntekijän mukaan vankilakonsepti tuo uusintarikollisuuden vähentämisen jokaisen rikosseuraamuslaitoksen työntekijän tavoitteeksi.

”Meidän yhteinen tavoitehan se on ettei vangit tuu uudestaan vankilaan, eikä pelkästään kuntoutuspuolen tavoite.” (T3)

Joidenkin työntekijöiden mukaan vankeusajan kuntoutuksellisia haasteina nähtiin vankeuden haitat nuorille vangeille. Se, kuinka heitä voitaisiin suojella haitalliselta vankilakulttuurilta, esimerkiksi verkostoitumisen kokeneempien vankien kanssa, aiheutti pohdintaa. Erään työntekijän mukaan on toisaalta ristiriitaista olla samaan aikaan vanki ja kuntoutuja, ja kuntouttavaa työtä on vaikea tehdä, ellei vanki ole päihteetön. Hän oli sitä mieltä, että kuntoutukselliset haasteet ovat yksilöllisiä ja oleellista on, mitkä ovat vangin selviytymiskeinot ja kuinka hänen psyykeensä reagoi vankeusaikaan sekä sen tapahtumiin, ja mitkä ovat vankilan keinot vastata niihin haasteisiin. Osa työntekijöistä toi jälleen esiin vankipaikkojen ja resurssien vähyyden ESRA:n alueella. Erään työntekijän mukaan yksilöllisiä tarpeita ei pystytä huomioimaan eikä vastaamaan vankien tarpeisiin resurssipulan vuoksi, sillä ongelmakohtiin pitäisi pystyä puuttumaan ja niitä käsittelemään kurinpidon ohella.

”No tota... no ihan niinku se et vankien tarpeisiin ei pystytä vastaamaan tarpeeks hyvin tuomion aikana, et ei oo resursseja.” (T3)

Työntekijöiden mukaan isompia vankeusajan kuntoutuksellisia haasteita ovat nuorten vankien päihteettömänä pysyminen, heidän suojeleminen vankeusajan aiheuttamilta haitoilta ja resursien sekä vankipaikkojen vähyys Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella.

6.2.3 Siviilitoimijoiden hyödyntäminen ja niihin kiinnittäminen vapauden valmistelussa

Arviointikeskuksen työntekijöiden näkemyksen mukaan nuorten vankien vapautumisen haasteet liittyvät olennaisesti sosiaalisiin suhteisiin ja päihteisiin sekä vaaraan niihin palaamisesta. Vankeusajan mahdollisuuksina vapautumisen ja yhteiskuntaan integroitumisen tueksi nähtiin siviiliin verkostojen luomisen sekä mahdollisuuden koulutukseen vankeusaikana. Vangin kiinnittämistä ja sitouttamista siviilipuolen toimijoihin toivottiin entistä enemmän ja se koettiin osittain tärkeämmäksi, kun vankeudenaikaiset toiminnot.

Kaikkien työntekijöiden mielestä haastavinta nuorten vankien vapautumisessa on nuorten vankien sosiaaliset suhteet sekä vanhaan kaveripiiriin palaamisen mahdollisuus vapautumisen jälkeen. Myös päihteettömänä pysyminen vankeuden jälkeen mietitytti työntekijöitä, joista yhden mukaan nuoret vangit eivät välttämättä pidä päihteidenkäyttöönsä ongelmallisena, ja sen usein ajatellaan kuuluvan nuoruusajan hauskanpitoon. Työntekijät kertoivat haastavaksi sen, onko nuorelle vangille onnistuttu vankeusaikana rakentamaan jotain siviiliin ja onko vangilla mitään paikkaa tai sisältöä elämälle mihin palata.

”Mut sitte tosiaan se verkostojen rakentaminen, et mitä jos ei oo ketään eikä mitään... nii se on kuitenkin semmoselle parikymppiselle se tuttu ja turvallinen mitä osaa, mennä niiden vanhojen kavereiden kaa pyörä jonneki, se tavallaan niinku se perhe vaikkei se perhe oookkaan.” (T3)

Haastaviksi asioiksi koettiin myös nuorten vankien joskus epärealistiset odotukset normaaliin elämään palaamisesta, asunnon saamisen vaikeudet etenkin Helsingissä sekä vankien vapauteen liittyvät pelot. Eräs työntekijä toi esiin myös sen, että usein vangin valvoja nimetään liian lähellä vapautumista. Nuorten vankien rikosmyönteinen lähipiiri, päihteettömänä pysyminen ja siviilielämän tuomat ongelmat olivat haastateltavien mielestä isoimmat vankien vapautumiseen liittyvät haasteet.

Kaikkien työntekijöiden mielestä vankeusaika tarjoaa nuorelle vangille vapautumisen ja yhteiskuntaan integroitumisen tueksi mahdollisuuden verkostojen luomiseksi siviiliin. Verkostojen luomista toivottiin samalla myös lisää nykyiseen tilanteeseen. Vankeusajan nähtiin tarjoavan myös koulutusta, jota on mahdollisuus jatkaa myös tuomion jälkeen sekä mahdollisuuden asteittaiseen vapautumiseen ja valvontaan, jota kaivattiin myös lisää. Erään työntekijän mukaan vankeusaika on nuorelle vangille parhaimmillaan mahdollisuus pysähtyä, miettiä ja päästä pu-

humaan asioista, ja toisaalta se on mahdollisuus verkostoitua rikolliseen porukkaan. Työntekijän mukaan vankia pyritään tukemaan lyttäämisen sijaan ja paljon riippuu siitä, millaisen työntekijän kanssa he pääsevät hoitamaan asioita ja kuinka hyvin heidän asioihinsa paneudutaan.

”Parhaimmillaan tää voi olla nuorelle kaikessa karuudessaan hyvä mahdollisuus saada asioita kuntoon ja miettiä elämänsä asioita, ehkä päästä puhumaan niistä traumatisoineista asioista, mutta se voi olla myös sitten se paikka jossa kontaktoidutaan semmosten ihmisten kanssa, joiden kanssa voi tehdä jatkossa rikoksia.” (T1)

Arviointikeskuksen työntekijät kokivat, ettei heillä ole parasta tietoa nuorille vangeille toteutettavien koevapauksien heikkouksista ja vahvuuksista suhteessa ransun tavoitteisiin. Esiin tuotiin kuitenkin, että sijoitteluvaiheessa otetaan kantaa koevapauteen, esimerkiksi nuoren vangin sosiaaliin suhteisiin ja tukevatko ne rikoksetonta elämää. Erään työntekijän mukaan useilla vangeilla on pitkä tutkintavankeus ja jäljelle jäänyt tuomio on niin lyhyt, ettei se riitä koevapauteen. Eräs työntekijä koki koevapauden vahvuutena sen, että tavoitteet tehdään pidemmällä aikavälillä, siviiliin siirtyminen on hallittua ja sen aikana ehtii totutella vapauteen.

Suurin osa työntekijöistä koki, että kuntoutusjatkumoa voitaisiin hyödyntää paremmin, jos jo arviointivaiheessa kartoitettaisiin nuoren vangin tukiverkostoa ja siviilipuolen toimijoita sisällytettäisiin ransun mukaiseen työskentelyyn ja tavoitteisiin. Melkein kaikki olivat myös sitä mieltä, että vangin jo olemassa olevia verkostoja tulisi hyödyntää ja ylläpitää myös vankeusaikana, ja etenkin vankeuden päättyessä niitä tulisi aktivoida. Erään työntekijän mukaan vanki tulisi kiinnittää siviilipuolen toimijoihin jo tuomion aikana, mikä myös madaltaa kynnystä jatkaa toimintaa myös vankeuden jälkeen. Siviilipuolen toimijoilta toivottiin vierailuja vankilaan, mikä voisi madaltaa vankien kynnystä tarttua toimijoiden tarjoamiin palveluihin.

6.2.4 Vapautumisen hetki merkityksellinen uusintarikollisuuden kannalta

Arviointikeskuksen työntekijöiden kokemuksen mukaan uusintarikollisuuden kannalta on oleellista mitä nuori vanki lähtee tekemään vapauduttuaan ja onko hänellä jotain sisältöä elämäleen vai palaako hän vanhoihin kuvioihin. Vangin selviytymiskeinot vastoinikäymisiä kohdatessa nähtiin myös oleellisena uusintarikollisuuden kannalta. Työntekijöiden mukaan kuntoutusjatkumoiden haaste liittyy vangin sitoutumiseen ja kiinnittymiseen niihin.

Melkein kaikkien työntekijöiden mielestä kriittisin hetki nuoren vangin vapautumisen jälkeen uusintarikollisuuden kannalta on silloin, kun kohdataan ensimmäiset vastoinkäymiset. Kriittisen hetken nähtiin osuvan vapautumisen jälkeen, jolloin kuvitelmat ja todellisuus kohtaavat. Erään työntekijän mukaan oleellista on se, mitä vanki lähtee tekemään heti vapauduttuaan ja onko

hänellä ketään auttamassa ja tukemassa, kun hän sitä tarvitsee. Työntekijät kokivat, että riittävät suunnitelmat, päihteettömyys sekä positiiviset kokemukset vähentävät kriittistä hetkeä ja olennaista on vangin suhtautumistapa vastoinikäymisiin. Erään työntekijän mukaan nuorissa on paljon potentiaalia elämässä onnistumiseen.

”Se minkä mä nään positiivisena näihin nuoriin liittyen on se, että kun he ovat nuoria niin heillä on vielä oikeesti elämä edessä ja on paljon mahdollisuuksia ja se että vaikka ne riskit uusintarikollisuudelle ovat korkea niin ne voimavarat mitkä näissä nuorissa myöskin on valtavan suuret. Ei olla ihan siellä pohjalla niin silloin on myös mahdollista päästä pitkällekin.” (T4)

Kaikki työntekijät olivat yksimielisiä siitä, että rikollista käyttäytymistä estävistä asioista vapautumisen jälkeen suurin merkitys on nuoren vangin sosiaalisella verkostolla ja tukeeko se rikoksetonta elämää. Osa työntekijöistä koki päihteettömyyden ylläpitämisen vähentävän rikollista käyttäytymistä. Nähtiin myös, että vangilla tulisi olla päivää rytmittävää ja järkevää tekemistä, mikä työntekijöiden mukaan voi olla esimerkiksi työtä, opiskelua tai muuta toimintaa. Erään työntekijän mielestä siviilielämään panostaminen ja mahdollisen koulun aloittaminen jo tuomion aikana olisi järkevää. Yhden työntekijän mukaan aiempien retkahdusten ja epäonnistumisten käsittely sekä niistä oppiminen olisi tärkeää uusintarikollisuuden vähentämisen kannalta. Eräs työntekijä kuvasi onnistumisen avaimia retkahdusten välttämiseen.

”Pidät sen mielessä, että miks sä haluat olla päihteetön ja miksi se päihteettömyys vie sua kohti jotain tavoitetta niin samalla tavalla se, että jos sulla tai ylipäätään jos ihmisellä on mitään menetettävää, niin silloin se on valmis tekemään omassa elämässä isoja asioita.” (T1)

Työntekijöitä pyydettiin kuvailemaan nuorten vankien kuntoutusjatkumoiden haasteita ja vangin kiinnittäminen siviilipuolen toimijoihin nähtiin suurimpana haasteena. Esiin nostettiin vangin sitoutumista hankaloittavia asioita, kuten työntekijöiden vaihtuminen kesken asiakassuhteen sekä sen, että vankilaan tullessa kuntoutus on usein katkennut siviilissä eikä vangilla ole mitään mihin palata vankeuden jälkeen ja kaikki pitää rakentaa uudelleen. Osa työntekijöistä mukaan vanki tarvitsee puhumista ja ihmisiä vierelleen ja lisäksi vankeusaikana olisi tarpeen käydä läpi elämän epäonnistumisia.

7 Johtopäätökset

Tässä luvussa käydään läpi opinnäytetyön keskeisimmät tulokset peilaten niitä aiemmin esitellyn teoreettiseen viitekehykseen. Johtopäätöksissä haetaan vastauksia opinnäytetyön tutki-

musongelmaan eli minkälainen vankeusaika tukee nuorten vankien tuen ja sosiaalisen kuntoutuksen tarpeita. Johtopäätöksissä keskitytään nuorten vankien tuen ja kuntoutuksen tarpeita palvelevaan vankeusaikaan sekä vankeusaikaan rikollisuudesta irrottautumisen tukena.

7.1 Nuorten vankien tuen ja kuntoutuksen tarpeita palveleva vankeusaika

Nuoret vangit kertoivat haastatteluissa olevansa tietoisia rangaistusajan suunnitelmistaan sekä niiden sisällöstä. Kuitenkin tarkemmin kysyttäessä heidän tietonsa ransuista olivat erittäin heikot eikä heillä ollut kertomansa mukaan tietoa rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden mukaisesta työskentelystä. Ransujen toteuttamiseen ja niiden edistymiseen sekä dokumentointiin liittyen on havaittu vaihtelua eikä toteuttamista arvioida yhtenäisen linjan mukaisesti (Danielson 2017). Työntekijöiden mukaan ransut laaditaan pääsääntöisesti yhdessä vangin kanssa ja heidän tavoitteitaan ja toiveitaan kuunnellen sekä pyrkien tarjoamaan vangin vankeusaikaan sitä, mitä hän tarvitsee. Työntekijöiden mukaan vangit tarpeet eivät kuitenkaan kohtaa sen kanssa, mitä tällä hetkellä on tarjolla. Rangaistusajan suunnitelmien teossa on havaittu puutteita johtuen pääsääntöisesti resurssien puutteesta ja vankilahenkilöstön mukaan rangaistusajan suunnitelmat ovat suurpiirteisiä eivätkä kohtaa sen kanssa, mitä vankiloilla on tarjota (Danielson 2017).

Työntekijöiden mukaan nuoren vangin tukiverkostoa tulisi kartoittaa jo arviointivaiheessa ja sisällyttää siihen myös siviilipuolen toimijoita. Rangaistusajan suunnitelmaa tulisi käydä vangin kanssa läpi jo tutkintavankeusaikana ja näin voitaisiin estää mahdolliset ongelma- tai väärinkäsitystilanteet. Tutkintavankeusaikana olisi syytä olla kuntouttavia toimintoja ja parempaa rangaistusajan suunnitelmaan perehtymistä ja siten kuntoutuminen voisi alkaa ja jatkua myös varsinaisena rangaistusajana. Vankeusaikainen kuntoutustarjonta on työntekijöiden mukaan surkea tai lähes olematon ja myös nuoret vangit kokivat, että vankeusaikaisia mahdollisuuksia on vähän ja niistä ei ole tietoa saatavilla. Vangit toivoivat koulutusmahdollisuuksia ja siviilissä sekä vapaudessa toimimista edistävää ja lähisuhteita tukevaa toimintaa rangaistusajana (Danielson 2017). Osalla nuorista vangeista myös lyhyt tuomio oli esteenä toimintaan osallistumiselle. Työntekijöiden esiin nostama ESRA:n alueen resurssivaje, laitosten yliasutus sekä nuorten vankien kuntoutuksen huono tarjonta tai sen kokonaan puuttuminen heikentää heihin kohdistettujen toimintojen ja ohjelmien vaikuttavuutta. Rangaistusajan suunnitelmien toteuttamista haittaa tarjonnan puute toiminnoissa, resurssien puute henkilöstön suhteen sekä haastavista vangeista johtuvat turvallisuusseikat (Danielson 2017).

Mielestämme opinnäytetyömme tulokset osoittavat vankien perehdyttämisessä ja informoinnissa suuria puutoksia. Uuden vangin perehdyttäminen henkilökunnan toimesta olisi erittäin tärkeää ja sillä estetään väärän tiedon tai olettamusten saaminen muilta vangeilta. Perehdyttämisen tukena tulisi olla rikosseuraamuslaitoksen toiminnasta kertova ohjeistus ja sen lisäksi

kyseisen vankilan toiminnoista kertova esite. Tässä tutkimuksessa haastateltujen nuorten vankien toivoma ”infopaketti” vankeusajan mahdollisuuksista esimerkiksi kuntoutukseen liittyen lienee siis tarpeellinen. Vankilaan tultaessa vangin vastaanottokyky voi olla huono ja hänen voimavaransa voivat olla keskittyneet lähinnä uuden tilanteen ja olosuhteiden omaksumiseen, joten voisi olla hyödyllistä, että vankia perehdytettäisiin tarkemmin vankilan käytäntöihin vasta jonkin ajan kuluttua vankilaan joutumisesta.

Haastatteluiden perusteella nuorilla vangeilla on paljon tuen ja kuntoutuksen tarpeita, mutta he eivät välttämättä itse koe tilannettaan ongelmallisena tai näe tarvitsevansa tukea tai apua. Nuorten rikollisuus on nähty osittain nuorille normaalina käyttäytymisenä, mutta myös epätavallisen vaivana (Honkatukia & Kivivuori 2006, 1). Haastatteluiden perusteella voidaan todeta, että nuorelle vangille voi olla vaikeaa myöntää avuntarvettaan ja työntekijöiden mukaan nuorilla vangeilla voi olla myös rikollista elämäntapaa ihannoivia asenteita. Nuorten rikollisuus voi olla nuoruuden kasvu- ja kehitysvaiheen ohimenevää protestointia, mutta se voi puuttumattomana johtaa syrjäytymiseen ja rikoskäyttäytymisen jatkumiseen (Honkatukia & Kivivuori 2006, 1). Siksi nuoria vankeja tulisi aktivoida ja motivoida kuntouttavaan toimintaan sekä päihdetömyyteen vankeusaikana. Myös kuntoutusjatkumoiden hyödyntämistä tulee työntekijöiden mukaan parantaa ja pyrkiä sitouttamaan nuoria vankeja niihin enemmän. Vankilatuomio useimmiten voimistaa vieraantumista sosiaalisista ja yhteiskunnallisista instituutioista ja on etenkin nuorten rikostentekijöiden kohdalla viimeisin toivottu vaihtoehto, mutta se voi olla myös käännekohta avun saamiseen ja elämän suunnan kääntämiseen (Granfelt 2008, 31).

Nuorille vangeille tulee mahdollistaa päihdetön ympäristö ja mikäli mahdollista, heidät tulee asuttaa päihdeettömälle osastolle. Kuntoutusta tukeva yksikkö on kuntoutuksen lähtökohta, minkä kehittäminen vankilaympäristöön ei ole helppoa (Tourunen 2000, 242, Granfeltin 2008, 32 mukaan). Päihteistä irti pyrkiviä vankeja ei tulisi asuttaa samalle osastolle sellaisten vankien kanssa, joiden on todettu käyttävän päihteitä tai muulla tavoin olevan päihteiden kanssa tekemisissä. Vankilan työtoiminnan parissa saadut ansiot voivat joissakin tapauksissa vaikuttaa vangin päätökseen olla menemättä esimerkiksi päihdeettömälle sitoumusosastolle, koska töistä saattaa ansaita moninkerroin enemmän ja pienemmällä työmäärällä. Työtoiminta on edelleen erittäin hyvä kuntoutusmuoto ja sitoumusosastoilla olisi hyvä olla mahdollisuus työntekoon muun kuntoutuksen ohessa, osaston muuta ohjelmaa tukien. Sitoumusosastoillakin työskentelyn mahdollisuus ei laittaisi vankeja tilanteeseen, jossa hänen pitäisi valita sitoumusosaston ja kuntoutumisen tai työnteon ja rahan ansaitsemisen välillä.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että nuorten vankien tuen ja kuntoutuksen tarpeita tukevassa vankeusajassa nuoret vangit tulisi sijoitella mahdollisimman avoimiin olosuhteisiin heidän suojelemisekseen suljetun vankilan haitoilta, kuten verkostoitumiselta vanhempien vankien kanssa. Lyhytaikaisvankien tutkimuksen perusteella nuorempia vankeja houkutellaan vieläkin

rikolliseen toimintaan vankilaympäristöissä (Linderborg 2009a, 131). Tärkeää olisi, että vankeusaikana nuori vanki olisi mahdollista sijoittaa myös joko hetkellisesti tai pidemmäksi aikaa suljetumpiin olosuhteisiin, mikäli tilanne niin vaatii (luvattoman poistumisen tai muun vastaavan uhka). Tulostemme mukaan nuorten vankien sijoittelussa tulisi välttää liian avoimiin olosuhteisiin sijoittelemista, sillä nuorilla vangeilla ei välttämättä ole valmiuksia käsitellä vapautta ja sen tuomia mahdollisuuksia avolaitoksessa. Linderborg (2009a, 136) kuvaa vankien sopeutumista vankilan ei-aktiiviseen vangin rooliin, jonka jälkeen iskee vapautumisen jälkeinen ahdistus, kun pitäisi vapaudessa jälleen toimia eri tavalla. Nuoret vangit tarvitsevat koko vankeusajan kestävät selkeät raamit ja säännöt, joissa pysyminen työntekijöiden puolelta tuo nuorelle vangille turvallisuuden tunnetta sekä näyttää heille esimerkkiä johdonmukaisesta toiminnasta. Nuoret vangit kaipaavat yksilöllistä huomioimista ja vuorovaikutuksellista kohtaamista sekä toimintoihin aktivointia. Nuorille vangeille olisi syytä opettaa elämänhallintaa sekä yleisiä arjen taitoja sekä harjoitella niitä valvotusti. Nuorten vankien parissa kuntouttava toiminta (työ, opiskelu, liikunta) pitäisi heidät elämän rytmissä kiinni niin vankeusaikana kuin sen jälkeenkin.

Työntekijöiden haastatteluiden vastauksista ilmeni myös tarve vankilakonseptissa esille tuodulle mallille, jossa avolaitokseen perustetaan oma tulo-osasto, jonne esimerkiksi päihteisiin retkahtaneet voitaisiin sijoittaa kurinpitokäsittelyn ajaksi (Vankilakonsepti 2015). Tämä mahdollistaisi päihdetyöskentelyn aloittamisen vangin kanssa välittömästi retkahdusten tai päihteisiin liittyvien rikkomusten tapahduttua. Tämänhetkisessä tilanteessa toimiviksi kuntoutusmuodoiksi mainittiin Wop -osaston kaltainen toiminta ja sitä toivottiin lisää sekä nuorten vankien ja työntekijöiden puolesta. Granfeltin (2008, 95) mukaan WOP-kuntoutus on tiivis, laaja-alainen ja kestoaltaan sopivan pitkä, jonka vuoksi se mahdollistaa vangin kiinnittymisen kuntoutukseen ja siinä onnistumisen mahdollisuuden myös vapautumisen jälkeen.

Vangeille olisi lisäksi syytä järjestää entistä enemmän siviilipuolen toimijoiden vierailuita ja sitä kautta sitouttaa heitä vapautumisen jälkeiseen toimintaan ja toimijoihin. Granfelt (2008, 68) viittaa Päihdetyön kehittämishankkeeseen (2004, 28 - 35) ja toteaa palveluihin ohjaamisen ja erilaisten verkostojen yhteistyön olevan perusteltua ja tarpeellista päihdeongelmaisten rikoksentekijöiden kuntouttamiseksi. Siviilipuolen toimijoiden vierailut vankiloissa voisivat lisätä nuorten vankien tietoisuutta erilaisista mahdollisuuksista ja sitouttaa heitä toimintaan vankeuden jälkeen. Siviilitoimijoiden vierailu voisi edesauttaa nuorten vankien vapautumiseen aktivoitumista ja positiivista ajattelua siihen liittyen. Tässä olisi tärkeää, että eri toimijat muodostaisivat siteen vankeihin jo vankeusaikana, joka voi tapahtua esimerkiksi toimijoiden vankilavierailujen puitteissa tai vankien päästämisessä käymään toimijoiden luona poistumisluvilla, joko valvotusti tai yksinään. Vapautumisen jälkeinen stigma säilyy vangeissa vapautumisen jälkeen ja entiset lainrikkijat voivat syrjäytyä ja erkaantua yhteiskunnan palveluista lopullisesti (Granfelt 2003, 2005, 2007, Granfeltin 2008, 68 mukaan).

7.2 Vankeusaika rikollisuudesta irrottautumisen tukena

Nuoret vangit sekä työntekijät toivat haastatteluissa esiin moneen kertaan rikoksettoman ka-veripiirin merkityksen niin rikollisuudesta irrottautumisessa, kun päihteettömänä pysymisessä. Linderborgin (2009a, 137) lyhytaikaisvankien tutkimuksessa todettiin useampien vankien ret-kahtaneen, koska vanhat rikoskaverit tavoittelivat ja saivat palaamaan entisiin kuvioihin. Ri- kosmyönteisen lähipiirin tunnistaminen ja sen välttäminen olisi nuorten vankien kannalta erit- täin tärkeää. Nuoren vangin lähipiiriä tulisi kartoittaa jo arviointivaiheessa sekä selvittää, onko se rikoksetonta ja päihteetöntä elämää tukevaa. Rikollisille ominainen taipumus löytää toisensa on voimakas ja se on merkittävästi rikollisesta elämäntavasta irrottautumisen tiellä (Linderborg 2009a, 137). Nuoren vangin uusien ja rikoksetonta ja päihteetöntä elämää tukevien sosiaalisten verkostojen luomiseen tulisi panostaa ja sitouttaa heitä siviilipuolen toimijoihin desistanssin tukemiseksi.

Nuorten vankien ja työntekijöiden mielestä jo pelkkä vankilassaolo edistää päihteettömyyttä ja estää rikosten teon. Moni vanki koki rauhoittuneen ja vankeusajan pysäyttäneen miettimään omia tekoja. Vankeusaika voidaan nähdä mahdollisuutena uuden suunnan miettimiseen ja näin se tukee rikoksista irrottautumista. Vankeusaikaiset rutiinit, päihteistä erossa pysyminen ja toi- minnan rajoittaminen laitososuhteissa tuo tyyneyttä vankeihin (Linderborg 2009a, 139). Van- keja pitäisi vankeusaikana tukea ja motivoida päihteettömyyteen ja rikoksettomaan elämään, sillä näihin tekijöihin puuttuminen on vaikeampaa kun vanki vapautuu ja todennäköisyys van- haan elämään palaamiseen lisääntyy. Linderborgin (2009a, 140 - 11) lyhytaikaisvankien tutki- muksessa todetaan päihteenkäytön kehityskulun olevan vapautumisen jälkeen erilaista ja päihteettömyys säilyi useimmilla vangeilla jonkun aikaa vapautumisesta, mutta täysraittius oli vaikeaa, kun takana oli runsas ja useiden vuosien historia päihteen kanssa.

Vangit kokevat liikuntamahdollisuudet itselleen tärkeiksi ja vaikka liikunta ei sellaisenaan kor- vaa muuta kuntoutusta, niin sen tuomia hyötyjä voidaan käyttää kuntoutuksen ja rikollisuudesta irrottautumisen tukena. Liikunta, esimerkiksi erilaiset sisä- ja ulkopelit sekä kuntosalilla käynti auttavat viemään vankien ajatuksia pois vankilaympäristöstä tai esimerkiksi päihteistä ja se tuo vastapainoa vankilan arjelle. (Granfelt 2008, 55-56.) Liikunnan hyödyt ihmisen hyvinvoinnille ovat kiistattomat ja sen tarpeellisuus ja mielekkyys näkyivät myös nuorten vankien ja työntekijöiden haastatteluiden vastauksissa. Tärkeää onkin tarjota heille monipuolisia liikuntaharras- tusmahdollisuuksia, mutta sen on hyvä olla suunniteltua ja ohjattua vankilan henkilökunnan puolesta. Vääränlaisilla tekniikoilla, totumuksilla tai ohjeilla suoritettu liikunta voi altistaa rasitus- ja muille vammoille. Myös pelkkä kuntosalilla käynti saattaa altistaa vankeja ei-toivot- taville ilmiöille, kuten lihaksia tai fyysistä suorituskkyä kasvattavien aineiden käytölle. Sen vuoksi liikunnan olisikin suositeltavaa olla vankilan henkilökunnan ohjaamaa ja valvomaa.

Vankien vapauduttua, on heidän tuen tarve isoimmillaan välittömästi vapautumisen jälkeen ja tätä mieltä olivat sekä työntekijät, että myös vangit. Asteittainen vapautuminen nähtiin nuorten vankien mielestä positiivisena ja tarpeellisena, mutta senkin toivottiin olevan valvottua. Vankien tuen tarve ei niinkään ole sidottu mihinkään ajankohtaan, vaan se liittyy johonkin vangin siviilimaailmassa kohtaamaan haasteeseen tai ongelmaan, joka usein ajallisesti sijoittuu heti vapautumisen jälkeen. Myös veto vanhaan elämään on suurimmillaan vapautumisen hetkellä, etenkin silloin, jos vangilla ei ole mitään järkevää mihin palata. Työ- ja opiskelupaikan saaminen merkitsee vangeille paljon ja sillä on iso merkitys uusintarikollisuuden vähentämisen kannalta. Vankilasta vapautuneen vangin työllistyminen ei ole helppoa ja vankeusajasta jää vankien mukaan selvä leima, joka heidän mukaansa heikentää työmarkkinoille pääsyä. Vankilatuomio ja rikosrekisteri stigmatisoivat ja hankaloittavat työllistymistä vankilan jälkeen (Eley 2007 171 - 173, Linderborgin 2009a, 137 mukaan).

8 Pohdinta

Seuraavassa luvussa käsittelemme opinnäytetyön prosessin herättämää pohdintaa, siitä saatuja oppimiskokemuksia ja omaa ammatillisuuttamme opinnäytetyön prosessin ajan. Pohdinnassa tarkastellaan myös tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta. Lopuksi pohdimme tutkimuksen hyödyllisyyttä rikosseuraamusalalla sekä esitämme tutkijoiden roolissa näkemämme kehittämisehdotukset aiheesta jatkoa varten.

8.1 Opinnäytetyön prosessin ja oman ammatillisuuden pohdintaa

Opinnäytetyön prosessi oli pitkä, monivaiheinen ja täynnä oppimiskokemuksia. Opinnäytetyön prosessin voisi nähdä koko opiskeluajan kiteyttävänä ajanjaksona, jossa kaikki aikaisemmin opittu tieto sekä aikaisemmat kokemukset niin työelämästä kuin opiskeluharjoittelusta vahvistui ja tietämys omaa alaa kohtaan syveni. Opinnäytetyön prosessi antoi kokemusta tutkimuksen tekemisestä, pitkäjänteisestä työskentelystä ja sinnikkyudesta silloinkin, kun asiat eivät aina sujuneet haluamalla tavalla. Opinnäytetyön tekeminen oli koko tutkinnon vaativin projekti ja se myös opetti tajuamaan, miten paljon tietää ja miten paljon ei tiedä.

Opinnäytetyö syntyi toisen tekijänsä ollessa opintovapaalla (Mäntymaa) ja toinen tekijöistä (Armila) teki opinnäytetyötä lastensuojelutyön ohessa. Aloitimme opinnäytetyön tekemisen yhdessä, sillä halusimme pitää sen mahdollisimman yhtenäisenä ja monipuolisena. Suunnitelma-vaiheessa olimme melko yksimielisiä opinnäytetyöhön liittyvistä asioista, mutta loppuvaiheessa näkemykset erosivat melko paljon. Työn loppuvaiheessa jaottelimme työskentelyä osin aika-
taulullisista syistä ja koska työskentelytapamme poikkesivat paljon toisistaan. Yhdessä työskentely ei myöskään ollut ajallisesti tehokasta. Pyrimme työskentelyssä siihen, että omien työkokemusten ja yhteyksien näkyminen jäisi opinnäytetyössä mahdollisimman pieneksi. Opinnäytetyön aihe oli molemmille tekijöille mieluista, mikä on osaltaan kannatellut prosessia ja tuonut

työhön mielekkyyttä. Työskentelyssä aikataulujen mukana pysymisen, työn suunnitelmallisuuden sekä itselle osatavoitteiden asettamisen suhteen koimme suurimmat haasteet. Myös keskinäinen kommunikointimme oli ajoittain hankalaa eikä työskentely jakaantunut tasapuolisesti molemmille. Katsomme kaiken olevan kuitenkin osa oppikokemusta eikä aina voi eikä pystykään ennakoimaan hyvistä suunnitelmista huolimatta. Kokonaisuudessaan opinnäytetyön tekeminen sekä keskinäinen yhteistyö olivat jokseenkin sujuvaa, joskaan erimielisyyksiltä tuskin koskaan pystyy välttymään.

Opinnäytetyön ohjaajamme auttoi meitä aina tarvittaessa ja oli erittäin kiitettävästi ohjattaviensa tavoitettavissa. Hän jaksoi kannustaa ja luoda positiivista ajattelua työskentelyyn sen loppuvaiheissakin ja pystyi aina näkemään opinnäytetyön ohjattaviaan kirkkaammin. Opinnäytetyön työelämän ohjaaja oli myös omalta osaltaan työn tukena ja antoi suuntaa, jotta pystyimme pitämään mielessä työn kokonaisuuden ja tarkoituksen. Kontaktit työelämään eli arviointikeskukseen ja Keravan vankilaan sujuivat myös ongelmitta ja olivat osaltaan mahdollistamassa tämän opinnäytetyön tekoa. Työelämän kanssa kommunikoinnista opimme ennakkointia ja väljyyttä aikatauluihin ja asioista sopimiseen, koska kaikki ei aina tapahdu silloin kun sille olisi itsellä aikaa. Olemme kiitollisia työelämälle heidän antamastaan mielenkiinnosta ja panoksesta tähän opinnäytetööhön työelämän kiireellisyydestä huolimatta.

Jälkeenpäin ajateltuna monta asiaa voisi tehdä paremmin, tehokkaammin ja toisin, mutta näemme opinnäytetyön olleen nimenomaan jatkuvaa oppimista eikä sen loppuvaiheessa omaamme tietoa voinut missään nimessä olla meille kirkas opinnäytetyön alkuvaiheessa. Mielekkäin työvaihe opinnäytetyössä oli haastatteluiden toteuttaminen. Koimme haastatteluvaiheen mielenkiintoiseksi, vaikka se vaati paljon asioiden suunnittelua ja huomioon ottamista. Haastatteluissa pääsimme lähelle nuorten vankien ja työntekijöiden kokemusmaailmaa ja tutkimuksemme ydintä. Koimme tärkeäksi ja hyödylliseksi haastattelurungon pilotoimisen ennen varsinaisia haastatteluja ja pystyimme hyödyntämään siitä saatuja kokemuksia. Kuitenkin olimme tutkijan ja haastattelijan roolissa kokemattomia ja varovaisia, emmekä uskaltaneet tai osanneet esittää tarkentavia kysymyksiä varsinaisissa haastatteluissa. Vasta tutkimustulosten hahmotuttua pystyimme havaitsemaan tarpeen tarkentaville kysymyksille joissain tapauksissa. Kyse oli kuitenkin yksityiskohtaisista asioista, jotka eivät tutkimuksen lopputuloksen kannalta olleet oletettavasti merkityksellisiä.

Aineiston litterointi ja analysointi sekä sen purkaminen tulosten muotoon oli tutkimuksen kannalta työläin, haastavin ja aikaa vievin vaihe, jossa tutkijoiden uskoa työn valmiiksi saamiselle koeteltiin. Olemme kuitenkin tyytyväisiä siihen, että saimme nostettua esiin tärkeitä asioita ja toivomme niiden olevan hyödyksi myös työelämälle. Myös kokemuksen saaminen tutkimuksen tekemisestä opetti huomaamaan, kuinka paljon sen tekeminen vaatii ja se lisäsi arvostusta rikosseuraamusalan tutkimustyötä kohtaan. Itse koemme, että opinnäytetyön tekeminen syvensi

ammattillista osaamista niin teoreettista tietoa ajatellen kuin kokemuksenkin kannalta. Olemme tyytyväisiä lopputulokseen sekä opinnäytetyöhön kokonaisuudessaan ja teimme sen niin hyvin kuin senhetkisin tiedoin ja omien voimavarojen ehdoin pystyimme.

8.2 Pohdintaa tutkimuksen eettisyydestä ja luotettavuudesta

Opinnäytetyö on molempien tekijöidensä ensimmäinen tutkimus, jonka vuoksi halusimme toimintamme tutkimuksen toteuttamisessa olevan eettisen tarkastelun kestävää. Pyrimme siihen, että opinnäytetyön tuottama tieto olisi mahdollisimman luotettavaa ja hyödyllistä. Opinnäytetyön ollessa työelämän tilaama halusimme senkin vuoksi tuottaa mahdollisimman hyödynnettävää tietoa rikosseuraamusalalle sekä vastata työn tilaajan toiveisiin ja odotuksiin. Eettisen työskentelyn periaatteita on pyritty noudattamaan tarkasti alusta alkaen eikä se aina ole ollut yksiselitteistä tai helppoa ja se on vaatinut kompromisseja ja joistain asioista luopumista.

Tärkeimmäksi periaatteeksi tutkimuksessamme nostimme haastateltavien henkilöiden anonyymiteetin suojelemisen etenkin nuorten vankien kohdalla. Tutkimuksen kannalta tämä valinta tarkoitti sitä, ettei kaikkea esiin tullutta tietoa voitu tuoda ilmi, sillä se olisi saattanut vaarantaa tutkittavien tunnistamattomuuden. Haastateltavien nuorten vankien taustatietoja, kuten rangaistuskertalaisuutta tai päärikosta, emme kysyneet tai tuoneet ilmi, koska se olisi voinut vaarantaa heidän anonymiteettinsa. Tutkimuksessamme toimme ilmi vain haastateltavien nuorten vankien ikäjakauman ja heidän sijoituksensa Keravan avovankilassa. Arviointikeskuksen työntekijöiden tietojen esiin tuominen ei ollut tutkimuksen kannalta oleellista. Nuorten vankien taustatietojen selvittäminen olisi voinut olla hyödyllistä ja sitä työn tilaaja oli toivonut, mutta kyseisiä tietoja emme tutkimusluvallamme voineet selvittää eivätkä tulokset olisi olleet tämän tutkimuksen tulosten kannalta merkittäviä. Kaikki tässä tutkimuksessa esiin tuodut tiedot ovat läpikäyneet tarkan eettisen tarkastelun ja tutkimuksen tekeminen osoitti sen vaativan laaja-alaista pohdintaa, ratkaisuja sekä kompromisseja

Haastattelutilanteeseen vaikuttaa monet tekijät, mikä asettaa omat haasteensa tutkimuksen eettisyydelle ja luotettavuudelle. Esimerkiksi haastateltavan senhetkinen tunnetila, ennakkokäsitykset ja oletukset haastattelijoista sekä haastattelutila, kysymysasettelu ja haastateltavan aikaisemmat kokemukset vastaavista tilanteista vaikuttavat haastattelun kulkuun. Haastattelutilanteessa pätevät ja vaikuttavat tavallisen elämän lainalaisuudet ja vuorovaikutukselliset tekijät (Eskola & Suoranta 2000, 85). Tutkijoiden rooli on voinut vankien mielestä olla kyseenalainen ja se on voinut vaikuttaa heidän vastauksiinsa. Myös joidenkin vankien haastatteleminen sekä pilotointivaiheessa että varsinaisissa opinnäytetyön haastatteluissa on voinut vaikuttaa tutkimustuloksiin niin hyvässä kuin pahassa. Pohdimme paljon omia roolejamme Keravan vankilassa ja sen vaikutusta opinnäytetyöhön. Etenkin Mäntymaan työsuhte Keravan vankilassa valvontahenkilöstössä on aiheuttanut paljon pohdintaa tutkimuksemme eettisyyden ja luotet-

tavuuden kannalta ja hän oli muutamille haastatelluille vangeille entuudestaan tuttu. Käytimme tutkimuksessamme paljon haastateltavien sitaatteja, joissa piti olla erityisen tarkkana tunnistettavuuden suhteen.

Pilotoidessamme haastattelurunkoa huomasimme heti puutteita esimerkiksi kysymysasetteiluissa ja laitimamme kysymykset olivat myös vaikeasti ymmärrettävissä. Haastattelutilanteessa jouduimme avaamaan kysymyksiä ja pelkäsimme johdattelevamme vankeja, mikäli he eivät keksineet vastausta ja jouduimme tarkentamaan ja selventämään kysymyksiä. Kysymysten vaikea ymmärrettävyys saattoi aiheuttaa sen, etteivät vangit keksineet mitään sanottavaa ja he selkeästi nolostuivat tilanteesta. Näin tapahtui sekä pilotointivaiheessa että varsinaisissa haastatteluissa. Haastattelutilanne oli jännittävä niin vangeille kuin haastattelijoille ja oli aistittavissa, etteivät vangit välttämättä uskaltaneet tai viitsineet sanoa, mitä oikeasti ajattelivat. Pohdimme paljon jälkikäteen, kokivatko vangit kahden haastattelijan läsnäolon epämiellyttäväksi tai kuinka paljon haastattelijan sukupuoli merkitsee kysymyksiin vastatessa. Mäntymaan työsuhte ja tuttuus vangeille Keravan vankilassa sekä siten osittain epätasa-arvoinen haastatteluasetelma saattoi vaikuttaa haastatteluiden kulkuun merkittävästi. Haastattelutilanne on vastavuoroista kanssakäymistä, jonka osallisilla on efekti toisiinsa (Eskola & Suoranta 2000, 85).

Tulosten analysointi oli pitkä ja monivaiheinen prosessi, jossa tarkastelimme aineistoa mahdollisimman tarkasti ja pyrimme tuomaan kaikki siinä esiintyvät tiedot esiin parhaalla mahdollisella tavalla. Kuitenkin on aina mahdollisuus siihen, että jotain tärkeää hukkuu matkan varrella. Myös tutkijoiden omat näkemykset ja aiemmat tiedot ohjaavat jollain lailla tutkimuksen toteutusta ja vaikuttaa sen lopputulokseen, vaikka kuinka olemme pyrkineet suhtautumaan objektiivisesti tutkittavaan ilmiöön. Olemme kuitenkin alusta alkaen tiedostaneet omat kokemuksemme ja näkökulmamme tiettyihin asioihin, ja pyrkineet pitämään ne etäällä tästä tutkimuksesta. Mielestämme olemme onnistuneet tuottamaan objektiivista tietoa opinnäytetyömme aiheesta ja tutkimustyö on ollut avartavaa ja tuonut näkökulmia myös omaan ammatillisuuteen.

Laadullinen tutkimus on aina pienen otannan näkökulma johonkin tarkasteltavaan asiaan, mikä on tässä opinnäytetyössä Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vankiloihin sijoitettujen nuorten vankien ja ESRA:n arvointikeskuksen näkökulmat vankeusajasta ja sen mahdollisuuksista. Vankien ja työntekijöiden näkemyksissä oli paljon yhtenäisiä, mutta myös toisistaan poikkeavia näkemyksiä vankeusajasta. Näiden kahden ryhmän näkemykset toivat esiin paljon yhtenevää asiaa, mutta myös ristiriitoja, joiden ratkaiseminen ei aina ole helppoa rikosseuraamusalalla. Mielestämme tärkeää oli tuoda esiin nimenomaan sekä vankien että työntekijöiden näkemykset, jotta opinnäytetyömme olisi mahdollisimman moniääninen. Näiden näkemysten valossa olemme omasta mielestämme pystyneet tuottamaan tärkeää kokemuksellista tietoa nuorten vankien parissa tehtävään työhön sekä nuorille vangeille toteutettavan toiminnan lähtökohdiksi.

8.3 Tutkimuksen hyödyllisyys ja kehittämisehdotukset

Tämän opinnäytetyön tulosten hyödyllisyys riippuu näkökulmasta, josta sitä tarkastelee. Opinnäytetyön ollessa laadullinen tutkimus, eivät tutkimustulokset välttämättä ole yleistettävissä koskevan esimerkiksi koko Suomen vankipopulaation mielipidettä tai koko Suomen rikosseuraamusalan työntekijöiden näkemyksiä. Tämän opinnäytetyön tarkoitus onkin ollut tuottaa tietoa näkemyksistä ja kokemuksista, jotka tässä tutkimuksessa edustivat Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen nuorten vankien ja arviointikeskuksen työntekijöiden näkemyksiä. Tämä opinnäytetyö voidaan nähdä kokemuksista hyödyntävänä tutkimuksena, jossa tuodaan esiin nuorten vankien ääntä, näkemystä sekä ajatuksia heidän parissaan tehtävään työhön.

Tällä hetkellä Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella on meneillään nuorille vangeille suunnatun osaston suunnitteleminen. Laurea Ammattikorkeakoulun rikosseuraamusalan opiskelijat ovat parhaillaan tekemässä opinnäytetyötä osaston kehittämiseen liittyen, jonka on tarkoitus valmistua suunnilleen samaan aikaan tämän opinnäytetyön kanssa. Opinnäytetyömme tulokset voitaisiin ottaa pohdinnaksi esimerkiksi tällä hetkellä suunniteltavan nuorten vankien osaston suunnittelussa. Opinnäytetyömme tuloksissa on tuotu esiin nuorten vankien omia näkemyksiä tuen ja kuntoutuksen tarpeista vankeusaikana sekä niitä toimintoja tai asioita, joita he ovat jääneet kaipaamaan ja haluaisivat lisää nykyiseen tilanteeseen. Myös arviointikeskuksen näkemykset tämänhetkisestä nuorten vankien kuntoutustilanteesta ovat hyödyllisiä nuorten vankien osaston kehittämisen kannalta.

Tutkimuksemme tulokset osoittavat, että vanki joutuu hoitamaan kaikki asiansa usein eri henkilöiden kanssa. Tämän vuoksi vankien ja erityisesti nuorten vankien kanssa tulisi ottaa käyttöön käytäntö, jossa vangille nimetään oma työntekijä ja tämä työntekijä hoitaa kyseisen vangin asioita siitä eteenpäin. Tällä tavoin vangilla olisi koko ajan ”oma” työntekijä, jolla on paras tietämys vangin asioista, käyttäytymisestä sekä yksilöllisistä tarpeista. Vakituisesti vangin kanssa työskentelevällä työntekijällä olisi myös parempi mahdollisuus motivoida sekä sitouttaa vankia annettuihin tavoitteisiin ja työskentelyyn. Lisäksi nuorten vankien kanssa työskentely vaatii tietynlaista ”isällistä otetta”, selviä sääntöjä ja rajojen asettamista, jonka vuoksi olisi hyödyllisempää, etteivät työntekijät vaihtuisi kaiken aikaa. Teknisiin apuvälinein, kuten kameravalvonnan avulla voidaan tehostaa laitoksen valvontatasoa joiltain osin, mutta sillä ei voi täysin korvata henkilökunnan fyysistä läsnäoloa ja havainnointia sekä asioihin puuttumista. Lähiyön tekeminen vankien keskuudessa sekä sen jalkauttaminen nykyisten vankiloiden toimintamalliksi olisi siis toivottavaa tämän opinnäytetyön tuloksia ajatellen. Tämänhetkinen lähiyö-hanke olisi mahdollisuus vastata tutkimuksemme tuloksissa esiintyviin vankeusajan puutteisiin.

Tulostemme perusteella nykyisten resurssien todettiin moneen otteeseen olevan huonot rikosseuraamusalalla. Tämänhetkisissä vankiloissa ja rikosseuraamuslaitoksen toimipisteissä voisi olla aiheellista pohtia tämänhetkisten resurssien parempaa kohdentamista, mikäli resursseihin

ei ole odotettavissa kohennuksia. Valvonnan ja kuntouttavan henkilökunnan työnkuvia ja tehtäviä voisi päivittää vastaamaan tämänhetkisiä vaatimuksia ja henkilökunnan läsnäoloa vankien keskuudessa lisätä, mikäli tämä olisi mahdollista toteuttaa. Myös haastateltujen työntekijöiden joukosta nostettiin esiin ajatuksia tämänhetkisten resurssien kohdentamisesta.

Vankien ja työntekijöiden haastatteluista saimme sellaisen kuvan, että vankilaan päädytään, kun kaikki muut keinot ovat loppuneet. Työntekijöiden mukaan nuorten vankien taustalla on usein lastensuojelun interventioita. Tämän opinnäytetyön tulosten perusteella olisi suositeltavaa panostaa entistä enemmän nuorten parissa tehtävään työhön sekä asioiden ennaltaehkäisyyn ja varhaiseen puuttumiseen. Nuorten vankien problematiikkaan ja ongelmakierteeseen olisi syytä puuttua järeämmin esimerkiksi lastensuojelullisin keinoin jo ennen vankilaan joutumista. Voi olla tarpeen myös pohtia tämänhetkisen lastensuojelun keinojen riittävyyttä ja tehokkuutta puuttua nuorten ongelmakäyttäytymiseen. Lastensuojelun ja rikosseuraamusalueen yhteistyötä olisi syytä lisätä ja pohtia yhteisesti keinoja tämänhetkisen tilanteen parantamiseen sekä miettiä, kuinka asioihin voitaisiin puuttua tehokkaammin. Lastensuojelun ja rikosseuraamusalueen välinen rajapinta olisi ehdottomasti pohtimisen arvoinen ja niiden välisiä yhteyksiä olisi syytä tutkia enemmän.

Lähteet

Kirjalliset lähteet

Aaltonen, M. & Kivivuori, J. 2009. Yksilökohtaiset ominaisuudet, syrjäytyminen ja rikollisuus. Teoksessa Kivivuori, J. (toim.) 2009. Nuorten syrjäytyminen ja rikollisuus: Suomessa tehdyn tutkimuksen ja sen katvealueiden kartoitusta. Helsinki: Hakapaino Oy. 19 - 30.

Eskola, J & Suoranta, J. 2001. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Granfelt, R. 2008. Osalliseksi omaan elämään - Work out - ohjelma nuoren vangin tukena. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.

Hinkka, T & Koivisto, J & Haverinen, R. 2006. Kartoittava kirjallisuuskatsaus sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista ja niiden vaikutuksista. Helsinki: Valopaino Oy.

Hirsjärvi, S & Hurme, H. 2014. Tutkimushaastattelu. Tallinna: Raamatutrükikoda.

Honkatukia, P. & Hinkkanen, V. 2009. Lastensuojelun ja rikosseuraamusjärjestelmän kosketuspinnat. Teoksessa Kivivuori, J. (toim.) 2009. Nuorten syrjäytyminen ja rikollisuus: Suomessa tehdyn tutkimuksen ja sen katvealueiden kartoitusta. Helsinki: Hakapaino Oy. 41 - 48.

Honkatukia, P & Kivivuori, J. 2006. Johdanto. Teoksessa Honkatukia, P & Kivivuori, J. (toim.) 2006. Nuorisorikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Hakapaino Oy. 1 - 14.

Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Jyväskylä: Suomen Yliopistopaino Oy.

Kivivuori, J. 2006. Nuorisorikollisuuden kehitys. Teoksessa Honkatukia, P & Kivivuori, J. (toim.) 2006. Nuorisorikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Hakapaino Oy. 15 - 55.

Kivivuori, J. 2006. Nuorisorikollisuuden sosiologiset selitykset. Teoksessa Honkatukia, P & Kivivuori, J. (toim.) 2006. Nuorisorikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Hakapaino Oy. 161 - 186.

Kivivuori, J. & Honkatukia, P. 2006. Nuorten rikollisuuden ja sen kontrollin kehityssuuntia. Teoksessa Honkatukia, P & Kivivuori, J. (toim.) 2006. Nuorisorikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Hakapaino Oy. 341 - 364.

Kivivuori, J. 2009a. Lyhytaikaisvanki kyselyn valossa. Teoksessa Kivivuori, J. & Linderborg, H. 2009. Lyhytaikaisvanki. Tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämäkulusta ja rikollisuudesta. Helsinki: Hakapaino Oy. 17 - 57.

Kivivuori, J. 2009b. Johdanto. Teoksessa Kivivuori, J. (toim.) 2009. Nuorten syrjäytyminen ja rikollisuus. Suomessa tehdyn tutkimuksen ja sen katvealueiden kartoitusta. Helsinki: Hakapaino Oy. 1 - 6.

Kivivuori, J. 2009b. Nuorten rikollisuuden tietolähteet ja seurantajärjestelmät. Teoksessa Kivivuori, J. (toim.) 2009. Nuorten syrjäytyminen ja rikollisuus. Suomessa tehdyn tutkimuksen ja sen katvealueiden kartoitusta. Helsinki: Hakapaino Oy. 7 - 10.

Kuusela, P. 2015. Desistanssin ilmeneminen vankilakuntoutuksessa. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos.

Lavikkala, R. 2011. Vaikuttavan rikosseuraamustyön kysymyksiä. Teoksessa Lavikkala, R & Linderborg, H (toim.). Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy - Juvenes Print. 93 - 140.

Linderborg, H. 2009. Vankien näkemyksiä seuraamusten toimeenpanosta. Teoksessa Kivivuori, J. & Linderborg, H. 2009. Lyhytaikaisvanki. Tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämäkultasta ja rikollisuudesta. Helsinki: Hakapaino Oy. 119 - 141.

Linderborg, H. & Kivivuori, J. 2009a. Johdanto: tutkimuksen tausta ja tavoitteet. Teoksessa Kivivuori, J. & Linderborg, H. 2009. Lyhytaikaisvanki. Tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämäkultasta ja rikollisuudesta. Helsinki: Hakapaino Oy. 1 - 16.

Myhrberg, P. 2012. Vankeuden täytäntöönpano. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Tyni, S. 2015. Vankeinhoidon vaikuttavuus. Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Jyväskylä: Suomen Yliopistopaino Oy - Juvenes Print.

Salmi, V. 2008. Nuorten miesten rikoskäyttäytyminen 1962 ja 2006. Rikollisuuden kehitys itse ilmoitetun rikollisuuden kyselyjen valossa. Helsinki: Hakapaino Oy.

Viikki-Ripatti, S. 2011. Rikollisuudesta irrottautuminen subjektiivisena kokemuksena. Teoksessa Lavikkala, R & Linderborg, H (toim.). Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy - Juvenes Print. 197 - 226.

Sähköiset lähteet

Danielson, P. 2017. Vankien rangaistusajan suunnitelmissa puutteita. Viitattu 23.5.2017.
<https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/vankien-rangaistusajan-suunnitelmissa-puutteita#.WQ7vDmdQL0I.twitter>

Fagerlund, M. & Peltola, M. 2014. Lasten ja nuorten väkivaltakokemuksissa laskeva trendi. Viitattu 19.4.2017.
<http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste42014/lastenjanuortenvakivaltakokemuksissalaskavatrendi.html>

Fortune, C-A., Ward, T. & Print, B. 2014. Integrating the Good Lives Modes with Relapse Prevention: Working with Juvenile Sex Offenders. Viitattu 4.4.2017.
<https://books.google.fi/books?id=wSiSagAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=fi#v=onepage&q&f=false>

Niemi, H. 2014. Lasten ja nuorten rikosentekijöiden seuraamukset. Viitattu 30.4.2017.
<http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste42014/lastenjanuortenrikosentekijoidenseuraamukset.html>

Nuorisolaki (72/2006). Viitattu 23.12.2016.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072>

Näsi, M. 2016. Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset 2016. Viitattu 18.4.2017.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/169509/Katsaus_kia_18_N%C3%A4si_2016.pdf?sequence=1

Perustuslaki (731/1999). Viitattu 26.1.2017.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Rikoslaki (39/1889). Viitattu 30.4.2017.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L6>

Rikosseuraamuslaitos 2011 a. Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011-2020. Viitattu 14.2.2017.
http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/6A3hglF5q/Rikosen_strategia_2011-2020.pdf

Rikosseuraamuslaitos 2013 b. Vankilat. Viitattu 27.1.2017.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/vankilat.html>

Rikosseuraamuslaitos 2015 c. Toiminnot. Viitattu 11.1.2017.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot.html>

Rikosseuraamuslaitos 2016 d. Organisaatio. Viitattu 27.1.2017.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/organisaatio.html>

Rikosseuraamuslaitos 2013 e. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 27.1.2017.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos.html>

Salmi, V. 2015. Nuorisorikollisuus. Viitattu 12.4.2017.
<http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2457/nuorisorikollisuus.html>

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014). Viitattu 24.1.2017.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=sosiaalihuoltolaki#L3P17>

Storvik, M. 2015. Suomalainen humalaväkivalta. Viitattu 19.4.2017.
<http://haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste12015/suomalainenhumalavakivalta.html>

Takala, J-P. 2015. Lähisuhdeväkivalta ja alkoholi. Viitattu 19.4.2017.
<http://haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste12015/lahisuhdevakivaltajaalkoholi.html>

Tyni, S. & Blomster, P. 2012. Vähentävätkö vankitoiminnot uusintarikollisuutta? Viitattu 31.3.2017.
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/101725/YP62012_Tyni.pdf?sequence=1

Vankilakonsepti eli Rikosseuraamuslaitoksen työympäristö- ja toimitilakonsepti. Loppuraportti 22.12.2015. Viitattu 1.3.2017.
 Suljettu aineisto (Oikeusministeriön Intranet).

Vankeuslaki (767/2005). Viitattu 26.1.2017.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>

Julkaisemattomat lähteet

Issakainen, M. 2017. Erityisohjaajan sähköpostihaastattelu. 18.4.2017. Vantaan vankila.

Luokkanen, J. 2017. Erityisohjaajan sähköpostihaastattelu. 12.4.2017. Keravan vankila.

Rikosseuraamuslaitos 2016 f. Nupro. Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen nuorten projekti (1.8.2016 - 31.12.2017). Projektisuunnitelma syyskuu 2016.

Liite 1: Haastattelukysymykset

HAASTATTELUKYSYMYKSET VANGEILLE

ARVIOINTIVAIHE

Millä tavoin toiveesi on otettu huomioon vankilasijoitteluusi liittyen?

Millä tavoin näkemyksiäsi on kuunneltu rangaistusajan suunnitelman laadinnassa?

Millä tavoin omat tavoitteesi kohtaavat rangaistusajan suunnitelmaan kirjattujen tavoitteiden kanssa?

Mitä vankilassa voitaisiin tehdä tavoitteidesi saavuttamiseksi?

VANKEUSAIKA

Kuvaile, miten vankilassa mielestäsi työskennellään rangaistusajan suunnitelman mukaisesti?

Millaisia tuen ja kuntoutuksen tarpeita sinulla on vankeusaikana?

Millainen toiminta mielestäsi tukee kuntoutumistasi?

Mitkä asiat edistävät päihteettömyyttä vankeusaikana?

Mitä mahdollisuuksia vankeusaika tarjoaa tulevaisuuttasi ajatellen? (tavoitteet)

VAPAUTUMISEN VALMISTELU

Mitä merkitystä asteittaisella vapautumisella mielestäsi on?

Millaista tukea tarvitset vapauden valmistelussa?

Mitä asioita vapauden valmisteluun tulisi mielestäsi lisätä?

Millaisia mahdollisuuksia vankilassa tarjotaan vapautumiseen liittyen?

VAPAUTUMISEN JÄLKEINEN AIKA

Missä vaiheessa tarvitsisit eniten tukea vapautumisen jälkeen?

Millaisten tukitoimien tulisi jatkua vapautumisen jälkeen?

Mitkä asiat vähentäisivät rikollisuutta vapautumisen jälkeen?

Millä tavoin aiot hyödyntää vankilasta siviiliin ulottuvia kuntoutusohjelmia/muuta toimintaa?

HAASTATTELUKYSYMYKSET HENKILÖKUNNALLE

ARVIOINTIVAIHE

Mitä yhdistäviä tekijöitä nuorilla vangeilla on? (erityispiirteet)

Millaisia tuen tai kuntoutuksen tarpeita nuorilla vangeilla on asiakasryhmänä?

Millaisia kriteereitä nuorten vankien sijoittamisella on?

Kuinka rangaistusajan suunnitelman tavoitteet määritellään?

Mikä painoarvo vangin omalla näkemyksellä on rangaistusajan suunnitelman laatimisessa?

Kuinka tavoitteet määritellään, jos vankia ei tavata?

VANKEUSAIKA

Miten nuorten vankien tuen ja kuntoutuksen tarpeisiin voidaan vastata vankeusaikana?

Mitkä asiat edistävät nuorten vankien päihtetöntä elämää vankeusaikana?

Mitkä asiat estävät nuorten vankien rikollista käyttäytymistä vankeusaikana?

Mitkä asiat vähentävät avolaitokseen sijoitettujen nuorten vankien uusintarikollisuutta?

Mitkä asiat luovat ja mitkä heikentävät turvallisuutta avovankilassa?

Millaista toimintaa avolaitokseen sijoitettujen nuorten parissa pitäisi mielestäsi olla?

Millainen avolaitos mahdollistaisi parhaiten nuorten vankien kuntoutumisen?

Mikä nykyisissä vankiloissa toimii kuntoutuksen näkökulmasta?

Mitä mahdollisuuksia näet Rikosseuraamuslaitoksen vankilakonseptissa?

Mitä kuntoutuksellisia haasteita vankeusaika aiheuttaa?

VAPAUDEN VALMISTELU

Kuvaile nuorten vankien vapautumiseen liittyviä haasteita?

Millaisia mahdollisuuksia vankeusaika tarjoaa nuorille vangeille vapautumisen ja yhteiskuntaan integroimisen tueksi?

Mitkä ovat nuorille vangeille toteutettavien koevapauksien heikkoudet ja vahvuudet suhteessa rangaistusajan suunnitelman tavoitteisiin?

VAPAUTUMISEN JÄLKEINEN AIKA

Mikä on mielestäsi kriittisin hetki nuoren vangin vapautumisen jälkeen uusintarikollisuuden kannalta?

Mitkä asiat estävät rikollista käyttäytymistä vapautumisen jälkeen?

Miten kuvailisit nuorten vankien kuntoutusjatkumoiden haasteita ja miten niitä voisi hyödyntää paremmin?

Liite 3: Kirjallinen suostumus haastatteluun

Kirjallinen suostumus haastatteluun

Suostun vapaaehtoisesti osallistumaan haastatteluun koskien Noora Armilan ja Anttiheikki Mäntymaan opinnäytetyötä, jossa selvitetään nuorten vankien tuen tarpeita vankeusaikana ja sen jälkeen.

Tiedän, että kaikkia tutkimuksen osapuolia sitoo vaitiolo- ja salassapitovelvollisuus. Tutkimustiedot käsitellään luottamuksellisena ja anonymisti. Käsittelyn jälkeen aineisto tuhotaan.

Suostun haastatteluun ja sen nauhoittamiseen. Voin halutessani keskeyttää haastattelun missä vaiheessa tahansa ja minulla on oikeus olla vastaamatta kysymyksiin. Voin halutessani esittää kysymyksiä opinnäytetyöhön liittyen.

Aika ja paikka:

Allekirjoitus ja nimenselvennys:

Liite 4: Näyte teemoittelusta

Vanki:	Pelkistetty ilmaus:	Pääasiallinen näkemys:
V1	"Näkemyksiä on kuunneltu ihan hyvin. Pääsin sinne, minne oon hakenutkin."	On kuultu.
V2	"Sillon kun tutkinnasta lähdin niin ei otettu huomioon, halusin avolle mut jouduin suljettuun. Mut menee tää täälläkin."	On kuultu, mutta ei ole voitu ottaa huomioon.
V3	"Olin omasta mielestä ollu tarpeeks kauan kivitalossa, hain Suomenlinnaan mut päätös tuli Keravalle, olisin halunnut alottaa opinnot siellä."	On kuultu, mutta ei ole pystytty toteuttamaan.
V4	"Ei ole ollut mitään ongelmia, on kuunneltu."	On kuultu.
V5	"On kuunneltu, kaikki on ok."	On kuultu.
V6	"Hain Keravalle ja pääsin sinne."	On kuultu
V7	"On kuunneltu. Hain Keravalle ja pääsin."	On kuultu.
V8	"Hyvin otettiin huomioon, sillai hyvin."	On kuultu.
V9	"Ei mitenkään, hain Suomenlinnaan ja Helsingin vankilaan, mut laitettiin Keravalle."	Ei ole kuultu.

Liite 5: Tutkimuslupa

RISE RIKOSSEURAAMUSLAITOS

Päätös

31.1.2017

3/332/2017

Opiskelijat
Noora Armila
Anttiheikki Mäntymaa
Laurea,
Rikosseuraamusalan koulutusohjelma

Hakemuksenne 27.1.2017

Tutkimuslupahakemus

Olette hakenneet Rikosseuraamuslaitokselta tutkimuslupaa Laurea ammattikorkeakoulun Rikosseuraamusalan koulutusohjelman opinnäytetyötä varten. Opinnäytteen ohjaajana lehtori Janika Lindström. Työelämän ohjaajana toimii vankilan johtaja Minna Saukko.

Tutkimuksen aihe Nuorten vankien ja ammattilaisten näkemyksiä vankeusajan mahdollisuuksista.

Tutkimuksen toteutus Noin kymmenen vangin haastattelut Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelta. Lisäksi haastatellaan arviointikeskuksen työntekijöitä.

Lupahakemus Haette lupaa vankien haastatteluihin.

Päätös

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö myöntää teille tutkimusluvan hakemuksenne mukaisesti. Vankien haastattelut tulee tehdä kyseisen vankilan johtajan tai apulaisjohtajan suostumuksella ja välityksellä.

Vankien osallistuminen tutkimukseen on täysin vapaaehtoista ja heiltä tulee pyytää yksilöity kirjallinen suostumus osallistumisesta tutkimukseen ja haastatteluihin. Tutkimuksen tulokset on esitettävä niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. Tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä yksilötietojen osalta tutkimuksen valmistuttua. Tutkimuksen toteutus ja tutkimusaineiston keruu ei saa aiheuttaa kohtuutonta haittaa Rikosseuraamuslaitoksen muulle toiminnalle.

Osoite
Lintulahdenkuja 4
00530 HELSINKI

Puhelin
029 56 88500

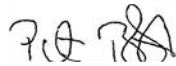
Telekopio
029 56 88446

Sähköposti osoite
kirjaamo.rise@om.fi

Tutkimuksen valmistuttua siitä tulee lähettää sähköinen kopio tai paperikopio Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle. Opinnäytteestä tulee myös lähettää sähköpostitse tiivistelmä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön (peter.blomster@om.fi). Rikosseuraamuslaitos pidättää oikeuden julkaista opinnäytteen intranet- ja tiivistelmän internet-sivuillaan.

Pauli Nieminen
kehitysjohdaja

Peter Blomster
erikoistutkija

Tiedoksi

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja
Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vankilan johtajat